

**TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN İSLAMİ BANKALARIN ÇOK
KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİNE GÖRE ETKİNLİK VE
VERİMLİLİK AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Yeterlik Tezi

Yahye HASSAN ABDI

Eskişehir 2018

**TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN İSLAMİ BANKALARIN ÇOK
KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİNE GÖRE ETKİNLİK VE
VERİMLİLİK AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yahye HASSAN ABDI

YÜKSEK LİSANS YETERLİK TEZİ

Finansman Programı / İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Serpil ALTINIRMAK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Nisan 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Yahye Hassan ABDI'nin "Türkiye'de Faaliyet Gösteren İslami Bankaların Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine Göre Etkinlik ve Verimlilik Açısından İncelenmesi" başlıklı tezi 06 Nisan 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan İşletme (Finansman) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Serpil ALTINIRMAK

Üye : Prof.Dr.Nurullah UÇKUN

Üye : Doç.Dr.Fatih TEMİZEL

Prof.Dr.Emel ŞIKLAR
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN İSLAMİ BANKALARIN ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİNE GÖRE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yahye HASSAN ABDI

İşletme Anabilim Dalı

Finansman Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 2018

Danışman: Doç. Dr. Serpil ALTINIRMAK

Faize karşı hassasiyeti yüksek olan Müslüman toplumların atıl fonlarını ekonomiye kazandırmak amacıyla kurulan İslami Bankalar, günümüzde hem Müslüman hem de Müslüman olmayan toplumlara hizmet verebilecek konuma gelmişlerdir. Dengeli bir finans sistemi kurarak toplumların sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşmasını sağlamayı amaçlayan İslami Bankalar, Asya, Afrika ülkelerinde ve Batılı ülkelerde faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedirler. İslami Bankaların çok kısa süre içinde yayılmasını kolaylaştıran neden, faiz alıp vermeden toplumlar arasındaki ekonomik uçurumu kapatma ilkesi için uğraş vermeleridir.

Türkiye’de İslami Bankalar, 1983 yılında çıkarılan yasa gereği “Özel Finans Kurumları” adıyla kurulmuştur. 2001 yılında Özel Finans Kurumları, Bankalar Kanunu’na tabi olarak ticari bankalarla eşit haklara sahip olmuşlardır. 2005 yılında yapılan son değişiklik ile Özel Finans Kurumları ismi, İslami Bankacılık işlemlerini anlatmakta yetersiz kaldığı için “Katılım Bankaları” olarak değiştirilmiştir.

İslami Bankalar diğer finans kurumları gibi fon talep edenler ile fon arz edenler arasında aracılık yapan kurumlardır. Finans kurumları arasında artan rekabet nedeniyle kurumların faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde sürdürmeleri zorunluluk haline almıştır. İslami bankalar da bu rekabet ortamında başarılı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmek zorundadırlar. Bu nedenle İslami Bankaların etkinlik ve verimlilik analizlerinin yapılması önem taşımaktadır.

Bu alışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren İşlami Bankaları’nın 2007 – 2016 yılları arasındaki etkinlik ve verimlilik oranları temel alınarak çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri’nden Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi yöntemlerine göre performans sıralamasının yapılması hedeflenmiştir. Söz konusu dönemde aralıksız faaliyette bulunan Albaraka Türk, Türkiye Finans ve Kuveyt Türk Katılım Bankaları incelemeye alınmıştır. Ziraat Katılım Bankası 2015 yılında ve Vakıf Katılım Bankası 2016 yılında faaliyete başladıkları için analize alınamamışlardır.

Anahtar Kelimeleri: İşlami Bankacılık, Katılım Bankaları, Sukuk, Bulanık TOPSİS Yöntemi, Shannon Entropi.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE EFFICIENCY AND PRODUCTIVITY OF ISLAMIC BANKS OPERATING IN TURKEY BY USING THE MULTI CRITERIA DECISION MAKING METHODS

Yahye HASSAN ABDI

Department of Business

Programme in Finance

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences Institute, April 2018

Supervisor: Assoc. Dr. Serpil ALTINIRMAK

The Islamic Banks, which are initially being established in order to bring the anti-interest Muslim societies savings in to the economy, have now become able to serve both Muslim and non-Muslim societies. Islamic Banks have been successfully operating in Asian, African and Western countries, aiming to achieve the social and economic goals of society by establishing a balanced financial system. The reason why Islamic Banks are spreading very quickly is the fact that they are striving for the principle of closing the economic gap between the societies without taking and paying interest.

The Islamic Banks in Turkey were initially founded with the name "Private Financial Institutions" in a law enacted in 1983. In 2001, the Private Financial Institutions had become subject to the Banking Law and got equal rights with commercial banks. With a recent amendment made in 2005, the name of the Private Financial Institutions has been changed to "Participation Banks" because of its insufficiency to explain Islamic Banking transactions.

Islamic Banks, like other financial institutions, are institutions that act as intermediaries between fund suppliers and fund demanders. Due to increased competition among financial institutions, it has become a necessity for institutions to carry on their activities effectively and efficiently. In this respect, Islamic banks have to continue their activities successfully in a highly competitive environment. For this reason, the effectiveness and productivity analysis of Islamic banks is highly important.

In this study, it is aimed to make performance ranking of Islamic Banks operating in Turkey based upon their efficiency and productivity rates between the period 2007-2016 by using Multi-Criteria Decision Making Method's Fuzzy TOPSIS Method and Shannon Entropy. Albaraka Türk, Türkiye Finans and Kuveyt Türk which operated continuously in the respective period were taken into evaluation. The Ziraat Participation Bank and Vakıf Participation Bank, due to starting their operations in 2015 and 2016 respectively, their data is not analysed in the study.

Keywords: Islamic Banking, Participation Banks, Sukuk, Fuzzy TOPSIS Method, Shannon Entropy.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın baőlangıcında ve tamamlanmasında destek ve yardımlarını benden esirgemeyen ve adını her zaman saygıyla anacağım danışman hocam Sayın Doç. Dr. Serpil ALTINIRMAK'a, çalışma esnasında destek ve yardımını esirgemeyen sayın Arő. Gör. ağlar KARAMAŞA'ya teşekkür ederim.

Hayatım boyunca yanımda olan ve hiçbir zaman yardım ve desteklerini esirgemeyen anneme ve tım aileme teşekkür ederim.

17./04/2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

(İmza)

Yahye HASSAN ABDİ

(Öğrencinin Adı Soyadı)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMES	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAMİ BANKACILIK	3
1.1. Bankacılık Kavramı	3
1.1.1. Ticari bankacılık kavramı	3
1.1.2. İslami bankacılık kavramı	6
1.1.3. İslami bankacılık ile ticari bankacılık arasındaki farklar	7
1.1.4. İslami bankacılık ile ticari bankacılık arasındaki benzerlikler	9
1.2. İslami Bankacılık Sisteminin Ortaya Çıkış Nedenleri	10
1.2.1. Dini nedenler	11
1.2.2. Ekonomik nedenler	11
1.2.3. Sosyal nedenler	12
1.3. İslami Bankacılığın Amaç ve Özellikleri	13
1.4. İslami Bankacılığın Dayandığı Temel İlkeler	14
1.4.1. Faizsizlik ilkesi (İnterest free)	14
1.4.2. Ticaretle bağlantılı olma ilkesi (Trade related)	15
1.4.3. Sermaye bağlantılı olma ilkesi (Equity related)	15
1.4.4. Yatırımların ahlaka uygun olma ilkesi (Ethical investments)	15

1.5. İslami Bankacılığın Fonksiyonları	15
1.5.1. İslami Bankaların fon toplama yöntemleri	16
1.5.1.1. Cari Hesaplar	16
1.5.1.1.1. Vedia sözleşmesi hesapları	17
1.5.1.1.2. Karşılıksız borç verme	18
1.5.1.2. Katılım hesapları	18
1.5.2. İslami Bankaların fon kullandırma yöntemleri	19
1.5.2.1. Ortaklık esasına göre fon kullandırma yöntemleri	19
1.5.2.1.1. Kâr zarar ortaklığı (Mudaraba)	19
1.5.2.1.2. Emek sermaye ortaklığı (Muşaraka)	21
1.5.2.2. Ticari işlem esasına göre fon kullandırma yöntemleri	23
1.5.2.2.1. Murabaha	23
1.5.2.2.2. İcara (Finansal kiralama)	25
1.5.2.2.3. Selem	26
1.5.2.2.4. İstisna	27
1.5.2.2.5. Tavarruk (Uluslararası murabaha)	28
1.6. İslami Bankacılıkta Sukuk (İslami senet)	28
1.6.1. Sukuk kavramı ve tanımı	28
1.6.2. Sukuk'un özellikleri	30
1.6.3. Sukuk'un ortaya çıkışı ve gelişim süreci	31
1.6.4. Sukuk'un hisse senetleri ve tahvillerden farkları	37
1.6.5. Sukuk fonlarının kullanım alanları	38
1.6.5.1. Proje endeksli Sukuk	38
1.6.5.2. Varlık endeksli Sukuk	39
1.6.5.3. Bilanço endeksli Sukuk	39
1.6.6. Sukuk çeşitleri	39
1.6.6.1. İcara Sukuk	40
1.6.6.2. Murabaha Sukuk	40
1.6.6.3. Mudaraba Sukuk	41
1.6.6.4. Muşaraka Sukuk	41
1.6.6.5. Selem Sukuk	42
1.6.6.6. İstisna Sukuk	42

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAMİ BANKACILIĞIN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ	.43
2.1. İslami Bankacılığın Dünyadaki Tarihsel Gelişimi	43
2.2. Dünyada İslami Bankacılık	51
2.2.1. Müslüman ülkelerde İslami bankacılık	52
2.2.1.1. <i>Mısır</i>	52
2.2.1.2. <i>Malezya</i>	53
2.2.1.3. <i>Pakistan</i>	55
2.2.1.4. <i>İran</i>	56
2.2.1.5. <i>Bangladeş</i>	56
2.2.1.6. <i>Sudan</i>	57
2.2.1.7. <i>Körfez Ülkeleri</i>	58
2.2.2. Kuzey Amerika Ülkeleri	59
2.2.2.1. <i>Amerika Birleşik Devletleri</i>	59
2.2.2.2. <i>Kanada</i>	60
2.2.3. Avrupa Ülkeleri	61
2.2.3.1. <i>İngiltere</i>	61
2.2.3.2. <i>Fransa</i>	64
2.2.3.3. <i>Almanya</i>	64
2.2.3.4. <i>İtalya</i>	65
2.2.4. Diğer ülkeler	65
2.2.4.1. <i>Hong Kong</i>	65
2.2.4.2. <i>Singapur</i>	65
2.3. Türkiye’de İslami Bankacılığın Gelişimi	67
2.3.1. Türkiye’de İslami bankacılığın ortaya çıkışı ve gelişimi	67
2.3.2. Türkiye’de İslami bankacılığın hukuki yapısı	69
2.3.2.1. <i>1983 – 1999 dönemi hukuki yapısı</i>	70
2.3.2.2. <i>1999 – 2005 dönemi hukuki yapısı</i>	71
2.3.2.3. <i>2005 ve sonraki dönem hukuki yapısı</i>	74
2.3.3. Türkiye’de faaliyet gösteren İslami finans kurumları	74
2.3.3.1. <i>Albaraka Türk Katılım Bankası A. Ş.</i>	75

Sayfa

2.3.3.2. <i>Kuveyt Türk Katılım Bankası A. Ş.</i>	76
2.3.3.3. <i>Türkiye Finans Kurumu Katılım Bankası A. Ş.</i>	76
2.3.3.4. <i>Ziraat Katılım Bankası A. Ş.</i>	77
2.3.3.5. <i>Vakıf Katılım Bankası A. Ş.</i>	77
2.3.4. Türkiye’de İslami Bankalarının sektör içindeki payı	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE İSLAMİ BANKALARIN ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİNE GÖRE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ	80
3.1. Etkinlik ve Verimlilik Kavramları	80
3.1.1. Etkinlik kavramı (Efficiency concept)	80
3.1.2. Verimlilik kavramı (Productivity concept)	81
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	82
3.3. Literatür Taraması	83
3.4. Yöntem	88
3.4.1. Bulanık Mantık	89
3.4.2. Shannon Entropi	89
3.4.2.1. <i>Alfa düzey kümeleri tabanlı Bulanık Shannon Entropi</i>	90
3.4.3. Bulanık TOPSİS	92
3.5. Analiz	94
3.5.1. 2007 - 2016 döneminde Katılım Bankaları’nın etkinlik ve verimlilik analizi	94
3.5.2. Katılım Bankalarının etkinlik ve verimlilik oranları	94
3.6. Bulgular	102
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ	123

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. 2006 – 2014 yılları arasında ihraç edilen Sukuk miktarı.....	32-33
Tablo 1.2. Toplam küresel Sukuk ihraçları (2001 – 2016) Milyar ABD doları.....	34
Tablo 1.3. Toplam uluslararası Sukuk ihraçları (2001 – 2016) Milyar ABD doları.....	35
Tablo 1.4. Toplam yerel Sukuk ihraçları (2001 – 2016) Milyar ABD doları.....	35
Tablo 2.1. İslami bankacılık, Sukuk, İslami fonlar ve Tekafül'ün küresel İslami finans sektöründeki payları (%)......	48
Tablo 2.2. Bölgelere göre İslami finans dağılımı (2016).....	49
Tablo 2.3. Aktif büyüklüklerine göre İslami bankaların ülke bazında toplam bankacılık sektöründe aldıkları pay (2016).....	50
Tablo 2.4. Global İslami bankacılık aktif büyüklükleri ülke sıralaması (2016).....	51
Tablo 2.5. Katılım bankaları 2000 -2015 aktif gelişimi (Bin TL).....	79
Tablo 2.6. Katılım bankalarının finansal verileri (2005 – 2016 Bin TL).....	79-80
Tablo 2.7. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki payı (2015 – 2016 %).....	80
Tablo 3.1. Etkinlik ve verimlilik oranları.....	94-95
Tablo 3.2. Takipteki Krediler / Krediler + Finansal Kiralama.....	95
Tablo 3.3. Krediler + Finansal Kiralama / Toplam Aktifler.....	96
Tablo 3.4. Kâr Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler.....	96
Tablo 3.5. Kâr Payı Gelirleri / Kâr Payı Giderleri.....	97
Tablo 3.6. Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıklar Toplamı.....	97-98
Tablo 3.7. Kâr Payı Gelirleri / Öz Kaynaklar.....	98
Tablo 3.8. Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler.....	99
Tablo 3.9. Dönem Net Kâr / Öz Kaynaklar.....	99
Tablo 3.10. Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı.....	100

Tablo 3.11. Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Öz Kaynaklar.....	100-101
Tablo 3.12. Net Ücret ve Komisyon Gelirleri / Toplam Aktifler.....	101
Tablo 3.13. Toplam Aktifler / Personel Sayısı.....	101-102
Tablo 3.14. Analizde kullanılan etkinlik ve verimlilik oranları.....	102
Tablo 3.15. Etkinlik oranları için oluşturulan bulanık değerlendirme matrisi.....	103
Tablo 3.16. Etkinlik oranları için normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi ($\alpha = 0.5$)....	103
Tablo 3.17. Etkinlik oranları için e_i^L , e_i^R , d_i^L ve d_i^R değerleri.....	104
Tablo 3.18. Etkinlik oranlarının ağırlıkları.....	104
Tablo 3.19. Etkinlik oranları için normalleştirilmiş bulanık karar matrisi.....	104-105
Tablo 3.20. Etkinlik oranları için ağırlıklı normalleştirilmiş bulanık karar matrisi.....	105
Tablo 3.21. Etkinlik oranları için her alternatifin A^* ve A^- 'dan olan uzaklıkları.....	105
Tablo 3.22. Etkinlik oranları için CC_i değerleri ve katılım bankalarının sıralanması.....	105-106
Tablo 3.23. Verimlilik oranları için oluşturulan bulanık değerlendirme matrisi.....	106
Tablo 3.24. Verimlilik oranları için normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi ($\alpha = 0.5$).....	106-107
Tablo 3.25. Verimlilik oranları için e_i^L , e_i^R , d_i^L ve d_i^R değerleri.....	107
Tablo 3.26. Verimlilik oranlarının ağırlıkları.....	107
Tablo 3.27. Verimlilik oranları için normalleştirilmiş bulanık karar matrisi.....	108
Tablo 3.28. Verimlilik oranları için ağırlıklı normalleştirilmiş bulanık karar matrisi...	108
Tablo 3.29. Verimlilik oranları için her alternatifin A^* ve A^- 'dan olan uzaklıkları.....	108-109
Tablo 3.30. Verimlilik oranları için CC_i değerleri ve katılım bankalarının sıralanması.....	109

SİMGELER VE KASALTMALAR DİZİNİ

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABG	: Albaraka Bankacılık Grubu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikler
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	: Borsa İstanbul
BNİÇ	: Bulanık Negatif İdeal Çözüm
BPİÇ	: Bulanık Pozitif İdeal Çözüm
DESIYAB	: Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası
DMİ	: Dar Al- Mal Al- İslami
Euro	: Evro
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IDB	: Islamic Development Bank
IFSB	: Islamic Financial Services Board
IIFM	: International Islamic Financial Market
IILM	: International Islamic Liquidity Management Corporation
IUM	: International Islamic University Malaysia
İFK	: İhlas Finans Kurumu
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İKB	: İslami Kalkınma Bankası
KAP	: Kamu Aydınlatma Platformu
KZOB	: Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi
MENA	: Middle East And North Africa
M.Ö.	: Milattan Önce
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi

NCB	: The National Commercial Bank
OCBC	: Oversea Chinese Banking Corporation
OTMA	: OCBC Treasury Murabaha Account
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
ÖFKB	: Özel Finans Kurumları Birliği
SERPAM	: Sermaye Piyasalar Araştırma ve Uygulama Merkezi
SPV	: Specail Purpose Vehicle
SSDF	: Savunma Sanayi Destekleme Fonu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TOPSIS	: The Technique For Order Preference By Similarity To İdeal Solution
TPKHK	: Türk Parası Kıymeti Koruma Hakkında
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
VKŞ	: Varlık Kiralama Şirketi
VZA	: Veri Zarflama Analizi
USD	: ABD Doları
YTL	: Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

İslami Bankacılık Sistemi, 19. yüzyılda ilk faaliyetlerine başlayan ve 20. yüzyılın ortasında kuruluş aşamasına geçen bir ekonomik sistemdir. Bu ekonomik sisteminin temel kuruluş nedeni yüksek dini hassasiyeti olan ve faize uzak duran Müslüman toplumların atıl kalan tasarruflarını reel ekonomiye kazandırmaktır. İslami Bankacılık Sistemi toplumda zenginle fakir arasındaki ekonomik dengesizliği ve uçurumu kapatmayı amaçlar bu nedenle de faaliyetlerinin temelini kâr zarar ortaklık ilkesi oluşturur.

İslami Bankalar, Müslüman toplumların ekonomi dışında kalan atıl fonlarını ekonomide değerlendirmekle kalmayarak ürün ve hizmetlerinin isteyen her kişi ve kuruma ulaşmasına gayret etmektedirler. İslami Bankacılık Sistemi, kuruluşundan kısa bir süre sonra hızlı bir şekilde Dünyanın çeşitli yerlerinde yayılmış ve hem tam teşekküllü olarak çalışan İslami bankalar hem de geleneksel sistem ile çalışan ancak İslami Bankacılık penceresi açan bankaların sayısı hızla artmıştır. İslami bankalar bir yandan bankacılık sektörünün gelişimi ve faaliyet hacminin büyümesine katkı sağlarken diğer yandan ülke ekonomisinin gelişimi, işsizlik oranının azaltılması ve toplum arasında sosyal ve ekonomik dengenin kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye’de İslami Bankalar 16/12/1983 tarihi 83/7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumları adıyla Türk Bankacılık Sistemi’ne girmiştir. Özel Finans Kurumları 1999 yılından itibaren 4491 Sayılı Kanun ile 4389 Sayılı Bankalar Kanunu’na tabi olmuşlardır. 2001 yılında Özel Finans Kurumları tarafından toplanan tasarrufları güvence altına almak için Güvence Fonu oluşturularak 5411 Sayılı Kanun ile TMSF’ye devredilmiştir. 2005 tarihi 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile Özel Finans Kurumları adı değiştirilerek Katılım Bankaları adını almıştır. Türkiye’de İslami Bankalar farklı aşamaları geçerek gelişmesini sürdürmektedirler. Türkiye’de kurulan Katılım Bankalarının sayısı yıllara göre farklılık göstermesine rağmen 2018 yılı itibarıyla faaliyette bulunan Katılım Bankası sayısı beştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde; İslami Bankacılık ile ilgili genel bilgi verilerek Ticari ve İslami Bankacılık arasındaki fark ve benzerlikler, İslami Bankacılığın ortaya çıkışı, İslami Bankaların amaç ve özellikleri, İslami Bankaların fonksiyonları ve son olarak İslami Tahvil olarak bilinen Sukuk ele alınmıştır. İkinci Bölümde; İslami Bankacılığın Dünyadaki ve Türkiye’deki gelişimi incelenmiştir. Üçüncü Bölümde ise; 2007 – 2016 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren İslami Bankaların

etkinlik ve verimlilikleri oranları hesaplanmaktadır. İkinci aşamada, Katılım Bankaları Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi kullanılarak etkinlik ve verimlilik oranlarına göre performans sıralamasına tabi tutulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAMİ BANKACILIK

1.1. Bankacılık Kavramı

Bankacılık kavramının başlangıcı dünya tarihinde orta çağa kadar uzanmaktadır. Banka kelimesinin aslının İtalyanca “Banco” kelimesinden türetildiği ve daha sonra sözcüğün “Banca” olarak kullanıldığı varsayılmaktadır. Banco kelimesi Türkçe’de masa, sıra ve tezgâh anlamına gelmektedir. Yani iş yerinde kullanılan ve eşya konulmasına elverişli olan tezgâh olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2012, s. 3).

Bankacılık anlayışı ve işlemleri, dünyada yaşanan değişimler ve gelişmelerle birlikte her geçen gün yeni boyutlar kazanmaktadır. Banka kelimesi farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bunlar arasında; banka; mevduat kabul eden ve bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden yani faaliyetlerinin esas konusu uygun ve düzenli bir şekilde kredi almak ya da vermek olan bir ekonomik kuruluştur. Başka bir tanıma göre, banka; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ya da kurumsal kişilerle işletmelerin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu olarak seçen bir ekonomik birimdir (Takan, 2001, s. 2).

Bankacılığın ilk dönemleri mevduat toplama işlemiyle başlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte bankacılık işlemleri farklı alanlara girmiş ve günümüzde bankacılığın işlevi karmaşık hale gelmiştir. Ticari bankaların en önemli işlevi mevduatı toplamak ve kredi kullandırmaktır. Her bankanın olduğu gibi ticari bankaların da temel amacı kâr elde etmektir. Bu amaçla, tasarruf sahiplerinden mevduat toplayıp fon talep edenlere kredi şeklinde kullandırmaktadırlar. Ticari bankaları diğer bankalardan ayırt eden en önemli özellik kısa dönemde vadesiz mevduat toplamalarıdır. Vadesiz mevduat, tasarruf sahibine istediği anda tasarrufunu geri çekebilme yetkisi veren hesaptır.

1.1.1. Ticari bankacılık kavramı

Ticari bankaların kaydi para yaratma ve hizmet olmak üzere iki fonksiyonu bulunmaktadır. Kaydi para yaratmada, ticari bankalar topladıkları vadeli ve vadesiz mevduatlar üzerinden belirli bir oranda zorunlu karşılık ayırıp Merkez Bankası’na yatırdıktan sonra kalan tutarı kredi olarak kullandırmaktadır. Bu şekilde emisyon ve para

basma fonksiyonu olmaksızın topladıkları mevduat üzerinden belirli bir döngü içinde kaydi para yaratmaktadırlar. Hizmet kısmında ise kaydi para yaratma ile beraber müşterilerine bir takım hizmetler sunmaktadırlar. Bu hizmetlerle yoğun rekabet ortamında bankaların kazançları arttırılmaktadır (Ural, 2014, s. 56).

Dünya’da bankacılığın tarihi seyri ilk ve orta çağa kadar uzanmaktadır. İlk çağda tarım toplumu döneminde ticaretin halklar arasında yaygınlaştığı bilinmektedir. Ticaretin ilk yıllarında değiş tokuş şeklinde mallar el değiştirmekteydi. Sonraki yıllarda ticaretin gelişmesiyle beraber tüccarların ellerinde kalan malları gereksinim duyan kimselere borç olarak vermeleri ile bankacılık kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır.

Tarihte ilk bankacılık faaliyetlerinin başlangıcının, M.Ö. 3500 yıllarına kadar uzandığı varsayılmaktadır. Mezopotamya’da yapılan kazılarda bu bölgede yaşayan Sümer ve Babilli’lerin bankacılık yaptığını gösteren belgeler bulunmuştur. Ayrıca bankacılığın ilk ve orta çağdaki en büyük temsilcilerinin Romalılar ve Yunanlılar olduğu bilinmektedir. Avrupa’da ise Lombardlar’ın bankacılığın öncülüğünü ve öğreticiliğini yaptığı bilinmektedir. 1609 yılında Amsterdam Bankası’nın kurulması modern bankacılığın başlangıcı olmuştur. 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası ve 1907’de ABD’de kurulan Federal Rezerve Bankası ile dünya bankacılığı olgunluğa ulaşmış ve modern bankacılık sisteminin iskeleti oluşturulmuştur (Altan, 2001, s. 41-42).

1640 yılında İngiltere Kralı’nın tüccarların Londra Kulesi’nde sakladıkları altın külçelerine el koyması, tüccarların devlete karşı güvenini sarsmıştır. Tüccarlar altınlarını “Goldsmith” denilen tüccarlara vermeye ve bunun karşılığında şehadet-name almaya başlamışlardır. Goldsmithler, bir süre sonra kasalarında kalan altınların atıl durduğunu düşünerek bunlara dayalı olarak borç isteyenlere “Goldsmith notes” denilen kendi senetlerini vermeye başlamışlardır. Bu senetlerin zamanla piyasada alışverişlerde dolaşır olması banknot sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Coşkun, 2011, s. 22). O yıllarda İngiltere’de başlatılan bankacılık sisteminin ticari bankaların başlangıcı olduğu düşünülmektedir.

İlk yıllarda bankacılık sistemi gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmıştır. Batı ülkelerinde sanayi döneminde dünya ticaretinin gelişmesi ve bankacılık sisteminin ticari hayatı desteklemesi ekonominin gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu süreçte bankacılık sistemini değerlendiremeyen gelişmekte olan ülkeler ve Müslüman ülkeler, ekonomik olarak geri kalmıştır. Gelişmekte olan ülkeler, bankacılık sistemini kendi ticari

alanlarında uygulayarak ekonomik düzenleme ve kalkınma dönemine geçmiştir. Müslüman ülkeler ise İslam dininin yasakladığı faizin, Batı bankacılık sisteminin temel direği olması nedeniyle bankacılık sistemine bir süre uzak durmuşlardır. Müslüman toplumlarda tüccarların elinde kalan atıl fonlar ve ülke ekonomilerinin geride kalması bu süreçte yaşanan en büyük sorunlardan bazıları olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında Müslüman bilim adamları, Müslüman tüccarların elinde kalan fonları değerlendirmek amacıyla İslam'a uyum sağlayan bankacılık sisteminin kurulması fikrini ortaya koymuşlardır.

Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin bütçe açığını kapatmak suretiyle, 1840 yılında Kaime adı verilen ilk kâğıt para basılmıştır. Bütçe açıklarını kapatmak amacıyla çıkarılan kâğıt paranın emisyonu kısa sürede büyük artış göstermiştir. Ayrıca dış ticaretin sürekli açık vermesi ve kâğıt paranın yabancı para karşısındaki değerinin düşmesi ile ithalat finansmanı için dış piyasalardan kaynak bulmak zorlaşmıştır. Bu yüzden hükümet Kaimenin yabancı paralar karşısında değerini korumak için yeni arayışlara girmiştir. Galata Bankerlerinin teşvikiyle bir banka kurulmasına karar vererek 1847 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk bankası olarak İstanbul Bankası kurulmuştur. Bir yıl sonra devletin dış ticaret hacmindeki daralmaya bağlı olarak ekonomik olumsuzlukların artması nedeniyle banka faaliyetlerine devam edememiştir (Coşkun, 2011, s. 23).

Türkiye'de bankacılık, borçlanma bankacılığı yani devlete borç para verme ve vergi gelirlerine karşılık olarak başlamıştır. 1863 yılında, yönetim merkezi Londra olmak üzere bugünkü adıyla Osmanlı Bankası, 1888 yılında ilk Milli Banka olarak bugünkü adıyla T.C. Merkez Bankası kurulmuştur. Ziraat Bankası'nın başlangıcı olarak bilinen ilk milli banka olan Memleket Sandıkları'ndan sonra kurulan ikinci Milli Banka ise Emniyet Sandığı'dır. Bugünkü ticari bankalarına benzer bir görev yapan ilk milli bankanın Emniyet Sandığı olduğu düşünülmektedir (Takan, 2009, s. 58).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ticari bankalar, bankacılık sistemindeki faaliyetleri en büyük paya sahip kuruluşlardır. Ayrıca ticari bankalar, ülkelerin piyasa ve ekonomik gelişmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Ticari bankaların dünya ekonomisinin can damarı olduğunu ifade edebiliriz. Ticari bankaların temel hedeflerinden biri kâr elde etmektir ve bu hedef üzerinden faaliyetlerinde en düşük risk ile en yüksek kâr elde etme çabasındadırlar.

Ticari bankalar, fon sahipleri ile yatırımcılar arasında aracılık görevi yapan parasal kurumlardır. Ticari bankalar, tasarrufları toplayıp bunları gereksinim sahiplerine borç şeklinde kullandıran kurumlar olarak kalmamakta, kaydi para yaratmakta, dış ticarete kefil olmakta, devleti finanse etmekte, portföy yönetmekte ve danışmanlık hizmeti sunmak gibi diğer işlemleri yerine getirmektedirler (Öztürk, 2014, s. 85).

1.1.2. İslami bankacılık kavramı

Faizsiz bankacılık kavramı insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanmaktadır. İlk insanların kendi aralarındaki ödünç verme işlemlerinde faizsiz olarak işlem yaptıkları literatürde tespit edilmiştir. İnsanların ihtiyaç sahibi olanlara ödünç verdiği ve vadesi geldiğinde faizsiz şekilde geri aldıkları bilinmektedir.

Bu faizsiz ödünç verme prensibinin ilk insanlara kadar uzanmasını etkileyen nedenler arasında, dini öğretiler olduğunu düşünebiliriz. Çünkü din, ilk insanlardan beri vardır ve insanın hem sosyal yaşam ve hem de ticari davranışlarına yönelik ipuçları vermektedir. İlk insanlar, inançlarına bağlılık konusunda titiz davranıyordu. Tüm inançlar, kimsenin malına ve hayatına haksız yere kıyılmasına izin vermemektedir. İlk toplumlarda ticarete takas (malın mal ile değişimi) yöntemi daha yaygındı bu nedenle satış ve borç işlemlerinde bu yöntemi kullanmışlardır. Değiştirilecek malların değeri ve miktarı çok önemliydi. Borç ödeme işlemlerinde miktar ve değer bakımından misilleme dikkate alınmıştır. Bundan dolayı eski toplumlarda ticari işlemlerde faiz kullanılmamıştır.

İslami bankacılık kavramı, dünyada 19. yüzyılda tanınmıştır. Batı ülkelerinde klasik bankacılık sisteminin yaygınlaşması ve Müslüman toplumların dini gereği klasik bankacılık işlemlerinden uzak durması nedeniyle, 19. yüzyılda Müslüman bilim adamları tarafından ekonomik sistemin dışında kalan Müslüman toplumun tasarruflarını ekonomide değerlendirmek amacıyla ortaya konulmuştur.

İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık sistemini, kâr zarar ortaklığı prensibine dayanarak fon toplama ve kullandırma faaliyetlerinde çalışan bir ekonomik sistem olarak tanımlayabiliriz (Tenekeci, 2017, s. 9). İslami bankacılık sisteminin klasik bankacılıktan temel farkı faizdir. Bu yüzden İslami bankacılık, fon sağlama ve kullandırma faaliyetlerini faiz yerine kâr – zarar ortaklığı temeline göre sürdüren bir bankacılık

sistemidir. Bankacılık hizmetleri konusunda ise müşterilerine klasik bankacılığa benzer hizmetler sunmaktadırlar

İslami bankalar, İslami finans kuralları çerçevesinde faizsiz bankacılık işlemlerini yerine getiren bir yapıyı ifade ederler. İslami finans, her türlü finansal işlevin ve işlemin İslami kurallar içerisinde uygulandığı bir ekonomik sistemdir. Faiz, İslam dinine göre haram olduğu için, bu finans anlayışı klasik bankacılığa alternatif olarak kabul edilmiştir (SERPAM, 2013, s. 3).

1.1.3. İslami bankacılık ile ticari bankacılık arasındaki farklar

İslami bankalar ile ticari bankalar aynı sektörde işlem görmelerine rağmen, her iki bankanın bankacılık sisteminde farklı bankacılık temeli ve anlayışı bulunmaktadır. Ticari bankaların bankacılık temelinde faiz ve para ticareti yer almaktadır. İslami bankalarda ise faiz yerine kâr zarar ortaklığı kullanılmakta ve paranın ticari fonksiyonu yerine aracılık fonksiyonu bulunmaktadır.

Özsoy (2009, s. 45) çalışmasında İslami bankalar ile ticari bankalar arasındaki farklılıklardan bahsederken, iki farklı dünya ve iki farklı anlayışın ürünleri ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, İslami bankalar ile ticari bankaların farklılıklarının çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Aslında iki banka sistemi arasındaki farklılığın sadece faiz olmadığını diğer çalışma yöntemleri ve faaliyet işlemlerinde de farklılıklar bulunduğunu söylemek mümkündür.

İki bankanın farklılıklarından biri para fonksiyonu yaklaşımıdır. İslami bankalar, para fonksiyonu yaklaşımında parayı, ticari bir mal olmaktan ziyade aracı fonksiyonu olarak görmektedirler. İslami bankalar, kaynaklarını toplarken fon sahipleriyle kâr zarar ortaklığı ve vadeli satışa dayanan ticari işlem yapmaktadırlar. Ticari bankalar ise parayı ticari bir mal olarak görmektedir ve paradan para kazanma ticareti yapmaktadırlar. (Özgür, 2007, s. 95).

İslami bankalar müşterilerine kredi vermezler. İslami bankacılık sisteminde kredi kullanmama ihtimali vardır. Böylece İslami bankalar kredi kullandırırken doğrudan müşterisine değil, müşterisinin gereksinim duyduğu malı satan satıcıya kredi öderler. Ödemeden sonra mal üzerine kâr payı ekleyerek müşteriye borçlandırırlar. Müşteri de

bankaya taksit şeklinde borcunu öder. Bu şekilde İslami bankalar, kaynaklarını kullanarak ticaret gerçekleştirmiş olurlar (Akhan, 2010, s. 32-33).

İslami bankalar kaynak toplarken ortaklık ilişkisi adı altında faaliyetlerini sürdürürken, ticari bankalar ise borçlu – alacaklı ilişkisi adı altında işlem görmektedirler. İslami bankalar, müşterilerinden fon alırken herhangi bir karşılık ya da belirlenmiş bir oran bulunmamaktadır. Ticari bankalar oranı belirlenmiş faiz karşılığında tasarruf sahiplerinden toplanan mevduatları, bankanın belirlediği faiz oranı üzerinden kaynak gereksinimi olanlara kredi şeklinde kullanılmaktadır (Çalık, 2016, s. 124-125). Bu işlemlerde, İslami bankalarda riskin paylaşılması söz konusudur ve her iki taraf oluşan kâr veya zararı önceden belirlenmiş oranıyla paylaşmaktadır. Bu durum iki taraf arasındaki güvenilirliği arttırmaktadır. Bu yüzden İslami bankalarda malın kullanım biçimi çok önemlidir ve mal, İslami bankalar tarafından takip edilmektedir. Ticari bankalarda ise işlemlerden önce oranı belirlenmiş faizden oluşan riski tek taraf karşılamaktadır. İşlem konusu olan malın nasıl ve ne şekilde kullanıldığı ile hiç ilgilenilmemektedir. Ticari bankalarda güvencenin az olmasının nedeni riskin yüksek olmasıdır. Yani fon sahibi, borçlunun fonu kullanıp kullanmadığını ve kazanıp kazanmadığını ya da ne kadar kazandığına bakmaksızın faiz ve anapara iadesi istemektedir.

İslami bankacılıkta, finansal işlemlerde konu edilemeyen faiz gibi üç özel karakter vardır. Birincisi, belirsizlik ya da garar; İslami bankacılıkta, ticarete konu olan varlığın gerçek ve bilinir bir mal olması gerekmektedir. Çünkü İslam’da ticaret edilmesine izin verilen şeyin gerçek mal olması şartı bulunmaktadır. Gerçek mal olmayan varlığın ticareti yasaklanmıştır. İkincisi, belirsiz sonuçları doğuran salt spekülatif amaçlı yatırımlar yasaklanmıştır. Üçüncüsü ise helal olmayan ya da haram olan şeylerin (alkol, kumar gibi din tarafından kabul edilmeyen faaliyetler) ticarete konu edilmesi veya desteklenmesi için fon sağlanması yasaklanmıştır (Lal, 2015, s. 180). Bu unsurlara ticari bankacılıkta dikkat edilemez ayrıca spekülatif işlemler de piyasanın olmazsa olmaz konuları arasında yer almaktadır. Ticari bankalarda önemli olan, ticarete konu edilecek varlıklar değildir, önemli olan kazanç nasıl ve nerede bulunur konusudur. Ticari bankalarda banka ile müşteri arasındaki ilişki borçlu alacaklı ilişkisi olduğu için kimse malın kullanım şekli, yeri ve oluşan riske önem vermez. Asıl amaç, gereken faiz ve anaparayı vadesinde alacaklısına geri ödemektir.

İslami bankaları, ticari bankalardan ayıran ekonomik ve dini esaslar olduğu gibi hukuki özellikler de vardır. Bu özellikler ise mevduat toplama konusunda sahip olunan vasıftadır. İslami bankalar, müşterilerinden topladıkları fonları doğrudan ticarete kullanmaları gereken bankacılık kuruluşlarıdır ve topladıkları kaynaklar Bankalar Kanunu'nda mevduat olarak nitelendirilmemiştir. Bankalar Kanunu'nda Madde 101'de belirtildiği gibi fonların mevduat olarak nitelendirilmesi için fonların halktan toplanması ve anaparanın iade edilmesi gereklidir. Hâlbuki İslami bankalarda, ne toplanan paralara ödenecek faiz ne de anaparanın iade edilmesi söz konusudur. Başka bir hukuki farkı ise İslami bankalar, ticari bankaların yaptığı gibi nakit kredi kullandırmamaktadırlar (Çalık, 2016, s. 126).

İki bankacılık sisteminin farklılıklarından bir diğeri ise ticari bankalar topladıkları fonlar ile kiralama finansmanı yapmazlar. İslami bankaların ise kiralama finansmanı yapma yetkisi bulunmaktadır. Müşterilerine sundukları hizmetler konusunda İslami bankalar, dini esaslar gereği bazı hizmetlerde bulunamazlar. Ticari bankalar ise hiçbir inanç kuralına bağlı olmadıkları ve kâr elde etme peşinde oldukları için İslami Bankalara göre daha çok hizmet vermektedirler.

Ticari bankalar daha çok kalkınma hedefine yönelik uzun vadeli yatırım kredileri yerine ticari amaçlı kısa vadeli kredilere meyletmektedirler. Bu davranış geliştirmekte olan ülkelerin kalkınmalarında sorun oluşturmaktadır. İslami bankalar ise kalkınma amacına yönelik büyük projelere yatırım yaparak geliştirmekte olan ülkelerdeki ekonominin canlandırılması ve eksikliklerin gidermesine katkı sağlayabilirler. Ayrıca ticari bankalar, sanayi ve ticaretin ortakları olmadıkları için, öncelikle kendi çıkarlarını düşünmekte ve kredi verdikleri kuruluşların verimli çalışıp çalışmadıklarını denetlememekte ve takip etmemektedirler. Buna karşı İslami bankalar topladıkları kaynakları daha çok ortaklık esasına göre kullandıkları için, ülke ekonomisinin çıkarlarını göz önüne almak ve kaynak kullanımını denetlemek zorundadırlar (Türkmenoğlu, 2007, s. 41).

1.1.4. İslami bankacılık ile ticari bankacılık arasındaki benzerlikler

Her iki bankacılık sisteminin farklılıkları olduğu gibi benzerlikleri de vardır. İki taraf da bankacılık sektöründe işlem görmektedir ve devlet karşısında aynı ölçüde sorumlu ve bağımlı pozisyonunda bulunmaktadır. Bunun nedeni, kuruluş ve faaliyetleri konusunda özel izin, faaliyet ve mali durumun izlenme ve denetlenmesi, mali durum ve

yönetime müdahale etme yetkisi gibi konularda benzer koşullara sahip olmaktadır. Her iki bankanın mali ve idari yapısı ile teşkilatlanma ve müşteri güveni sağlama ve muhatap olma biçimi birbirine benzemektedir (Özgür, 2007, s. 96). Müşteri hizmeti konusunda benzer hizmetler sunmaktadırlar. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bankacılık sektöründe yaşanan gelişme her iki banka türünde de benzer gelişmelere neden olmaktadır.

Nakit akışına aracılık (çek muhatabı olma, havale, elektronik ödeme, akreditif), emanet hizmetleri (kiralık kasa, kıymetli evrak tevdi, vadesiz cari hesap), bilgi satma (fizibilite raporları hazırlama, danışmanlık, istihbarat yapma) gibi hizmetlerin tamamını hem ticari bankalar hem de İslami bankalar verebilmektedir. Karşılıkları ekonomik gereksinimler açısından da her iki kurum arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Fonlarını değerlendirmek isteyenlere yardımcı olmak, finansman ihtiyacı olanların bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak ve son olarak modern çağda kişisel ve ticari gereksinimleri kolaylaştırmaya yönelik olarak bulunan çözümleri uygulamak bunların bazılarıdır (Küçükkocaoğlu, 2005, s. 27).

Türkiye’de İslami bankaların katılım hesaplarına tahakkuk ettirilen gelirler, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu’na göre Menkul Sermaye İradı olarak nitelendirilmektedir. Bu halde ticari bankalarda faizlere kesilen vergi gibi katılım bankalarında da katılım hesaplarına gelir vergisi ve SSDF kesintisi uygulanmaktadır. Ticari bankalardaki mevduat munzam karşılıklarına paralel olarak İslami bankaların da kâr zarara katılma hesapları aynı oranda blokaja tabidir. İslami bankaların katılım hesapları, Ticari bankalardaki vadeli mevduat hesapları gibi 3, 6, 9, 12 aylık vadelere ayrılmaktadır (Akhan, 2010, s. 37-38).

1.2. İslami Bankacılık Sistemi’nin Ortaya Çıkış Nedenleri

Dünyada pek çok kurum toplumun ihtiyaçlarını gidermek için kurulmuştur. Gelişmiş ülkeler, geleneksel bankacılık sistemini kendi ülkelerinde uygulamaktadırlar. Müslüman toplumlar, İslami Dini’nin yasağıyla geleneksel bankaların can damarı olan faiz ve garar işlemlerinden uzak durmuşlardır. Bu durum Müslüman toplumun atıl tasarruflarını ekonomide değerlendirmek için yeni bir sisteme ihtiyacını gündeme getirmiştir. İşte bu konuda İslami bankacılık sisteminin doğuşuna neden olan etkenler üç başlık altında incelenmektedir.

1.2.1. Dini nedenler

Diğer dinlerde olduğu gibi İslam Dünyası'nda da din, toplum davranışlarını belirleyen en önemli ölçüt olarak kabul edilmektedir. İslami bankacılığı doğuran dini nedenlerin en başında İslam Dini başta olmak üzere birçok dinde faizin yasak olarak kabul edilmesi gelmektedir (Ustaoğlu, 2014, s. 13). Tüm Semavi dinlerde faiz, halk malının haksız yere yenilmesi olarak nitelendirilmiştir. Böylece dinler tarafından faiz ve tefecilik işlemleri yasaklanmış, toplumlara bu işlemlerden uzak durulması emredilmiştir. Buna göre, faiz gayret etmeden kazanılan fazlalık olarak tanımlanmıştır. Semavi dinlerde, herkesin çalışması ve kendi güç ve gayretiyle kazandığı malları yemesi emredilmiştir. Böylece faiz, haram sayılmış ve haksız olarak toplumun mallarını yemek olarak vasıflandırılmıştır.

İslam Dini'nde haram olarak bilinen şeylerin yasak olmasındaki önemli neden, haram olan şeylerin yaşam tarzının her alanında türlü zararlara neden olmasıdır. İslam Dini'nde yasak olarak belirtilen faizin ekonomide gelir – gider dengesini bozmak, ülke ekonomisinin kalkınmasını yavaşlatmak ve yatırım girişimlerinde maliyetle birlikte riskin artmasına neden olmakla birlikte verimlilik ve bireyler arasında güvensizlik artışı gibi çeşitli zararlara sebebiyet verdiği düşünülmektedir (Tenekeci, 2017, s. 7). Müslümanlar bu gibi zararlara neden olan faiz yerine İslam Dini'nin kurallarına uyum sağlayan ve geleneksel bankalara alternatif görülebilecek bir bankacılık sisteminin kurulmasını uygun görmüşlerdir.

Nitekim Müslüman ülkelerde âlimler, dini inanç gereğiyle muhafazakâr kesime ters düşmeyecek faizsiz çalışan bankacılık sistemi oluşturulması konusunda düşünmüşler ve sonunda İslami Bankacılık Sistemi'ni ortaya atmışlardır (Özkan, 2012, s. 7). Bu durumda İslami bankacılığın kuruluş nedenleri içerisinde en önemlisinin, dini inanç olduğunu söyleyebiliriz.

1.2.2. Ekonomik nedenler

Faiz yasağıyla Müslüman toplumların kapitalist ekonomiden uzak durması ve bu sisteme alternatif olacak başka bir sistem olmaması nedeniyle Müslüman ülkelerinde sermaye piyasalarının dengesi bozulmuştur. Bilindiği gibi kimi Müslüman ülkelerinde istihdam edilemeyen emeğin yoğun mevcudiyeti vardır. Kimi Müslüman ülkelerinde ise özellikle 1970'li yıllarda petrol fiyatlarının artmasıyla (petrol ihraç eden ülkeler) büyük

birikimler olmuş ve tasarruflar artmıştır. Bu tasarruflar, Müslüman ülkelerinde İslam'a uygun düzenli piyasa olmadığı için Batı ülkelerine akmış ve İslam ekonomisine katkılarının olmadığı görülmüştür. Bu durum sonrasında sermaye fazlası olan ülkelerle sermaye açığı olan İslami ülkeler arasında olabilecek işbirliğinin taraflar açısından olumlu sonuçlar verebileceği görüşü ağırlık kazanmıştır (Arabacı, 2007, s. 6). Sonuçta, ekonomi açısından İslami prensiplere uygun finans sistemi kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Aynı şekilde, 1974 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen devamlı ve hızlı artışlar, petrol üreticisi ülkelerde ve Orta Doğu Ülkeleri'nde önemli tutarlarda döviz rezervlerinin birikmesine yol açmıştır. Petrol fiyatlarındaki artış, petrol ithalatçısı ülkelerin petrol giderlerini hızla arttırarak, bu ülkelerin diğer alanlara tahsis edebileceği kaynaklarını ve kalkınma hızlarını azaltıcı etki yapmıştır. Bu durum, petrol ithalatçısı ülkeleri, petrol üreticisi ülkelerde biriken kaynakları ülkelerine çekmek için yoğun çaba harcamaya yöneltmiştir. Hızla artan petrol-dolar fiyatlarını faiz sistemi içerisinde kullanmak isteyenler olmuştur ancak ellerindeki fonları Batı Dünyası Finans Sistemi'ne dâhil etmek istemeyen çevreler, faizsiz bir sistemle sadece kâr zarar ortaklığı prensibiyle yatırım yapmak istemişlerdir (Bilir, 2010, s. 24). Bu gibi nedenlerden dolayı İslam dünyası hem kendi aralarında hem de Müslüman olmayan diğer dünya ülkeleriyle işlem yapabilecekleri bir finans sistemi oluşturmaya başlamış ve İslam'a uyum sağlayan Faizsiz Finans Sistemi'ni kurmuşlardır.

1.2.3. Sosyal nedenler

Az gelişmiş ülkelerde gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmak ve emek ile sermayeyi, sistem içine birlikte entegre edebilmek için İslami Bankacılık Sistemi geliştirilmiştir. İslami Bankacılık Sistemi'nde, sermaye sahipleri ellerindeki sermayeleri oranında kâr ve zarara ortak olduğundan faizli sistemdeki belli bir kesimin mutlu olduğu sermaye akışına imkân tanınmamaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ve tüm ülkelerde "Sosyal Devlet" anlayışı Faizsiz Bankacılık Sistemi'nin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Arabacı, 2007, s. 7). Tüm ülkelerde bireyler arasında gelir dağılımı farklıdır ve kimi zengin kimi fakirdir. Sermaye, zenginlerin elinde olduğu için fakirler her zaman borçludur. Bu yüzden zenginlerin borçlulardan aldığı faiz neticesinde, servet zenginlerin elinde toplanmıştır. Böylece hem ekonomik sistemde risk hem de sosyal adaletsizlik

artmakta ve toplum arasında kin, nefret ve düşmanlık yaygınlaşmaktadır. Bu nedenle toplum arasında gelir dağılımı dengelemesi ve servet uçurumunun kapatılması için İslami Bankacılık Sistemi'ne ihtiyaç duyulmuştur.

1.3. İslami Bankacılığın Amaç ve Özellikleri

İslami bankacılığın kuruluşundan önce dünya ekonomisinde uygulanan geleneksel bankacılık sistemi Müslüman toplumların kendi inançları nedeniyle uygun görülmemiştir. Bu nedenle bankacılık sistemi gelişmeyerek, Müslüman toplum ve ülkeler ekonomik açıdan geri kalmışlardır. Müslüman toplum ve ülkeler de dünya ticaret ve bankacılık sistemindeki gelişmelere ayak uydurabilmek için kendi inançlarına uygun olan İslami Bankacılık Sistemi'ni kurmuşlardır.

İslami Bankacılık Sistemi'nin genel amacı, İslam'ın kabul ettiği ekonomik prensipler doğrultusunda ekonomik faaliyetleri geliştirmektir. Özellikle faizli bankalarda tasarruflarını değerlendirmek istemeyen kitlelerin sermaye oluşumuna etkin bir şekilde katılmaları sağlanmak istenmektedir. Bu nedenle, mümkün olduğunca mevcut hukuk sisteminde faizsiz bankacılık anlayışını kendilerine prensip edinen İslami Bankaların temel amacı, faizin yer almadığı, riskin paylaşıldığı, İslami kurallara aykırı olmayan ticaret türlerinin egemen olduğu bir piyasanın oluşturulması olarak ifade edilmektedir (Özulucan ve Deran, 2009, s. 89). İslami Bankalar, bu amaçlarını gerçekleştirerek, kendi sermayesini ekonomide değerlendiremeyen Müslümanların, ekonomik sisteme katılmalarına katkı sağlamıştır. İslami Bankalar sadece faiz değil, aynı zamanda garar yani belirsizlik, uyuşturucu ve İslami Dini'nde haram olan her şeyden uzak durarak müşterilerine hizmet sunmaktadırlar.

İslami Bankalar, mevcut ekonomik düzen içinde İslamin yasakladığı faiz sistemini tamamen göz ardı ederek fon sahipleri ile birlikte İslami Bankacılık Sistemi'ni işler hale getirmişlerdir. İslami bankacılığın faiz yerine kâr zarar paylaşımı prensibini benimsemesi, reel ekonominin dışında kalan tasarrufların sanayi ve ticaretin finansmanı için kullanılabilmesine olanak sağlarken, diğer yandan İslami bankacılık esasına dayalı finansman yöntemlerinin kullanılmasına yol açmaktadır. Örneğin, İslami Bankalar girişimci zihniyete sahip fakat fon ihtiyacı içinde olan kişilerin bu özelliklerini de reel ekonomiye kazandıracak bir işlevi de yerine getirmektedirler (Özulucan ve Deran, 2009, s. 89).

İslami bankacılığı kendine özgü kılan özellik ise faiz vermeyi taahhüt ederek mevduat toplayan ve faiz karşılığında kredi veren geleneksel bankacılık sistemi gibi faiz alıp vermemesidir. Ayrıca İslami Bankalar, gerek inanç gerekse başka bir nedenle faiz olgusuna sıcak bakmayan kişilerin birikimlerini ve tasarruflarını atıl olarak bekletmelerinin önüne geçmek, bunları ekonomiye kazandırmak, emek – sermaye ortaklığı esasına dayalı olarak inşa edilen ve faizli bankaların yaptıkları işlemlerin faizsiz alternatiflerini geliştiren kurumlar olarak değerlendirilmektedir (Tok, 2009, s. 9-30).

1.4. İslami Bankacılığın Dayandığı Temel İlkeler

İslami Bankaların dayandığı dört temel ilke bulunmaktadır. Bunlar:

1.4.1. Faizsizlik ilkesi (Interest free)

İslami bankacılık ilkesel olarak faizi yasaklayan İslam Hukuku'na dayalıdır. İktisat ile İslam Hukuku ve İslami Mali Kesimin gelişmesi arasında kurulan ilişkide İslam Hukukçularının rolü büyüktür. İslam Dini, ödünsüz bir biçimde faizsiz kazancı helal, faizli kazancı ise haram olarak nitelendirmiştir (Kalaycı, 2013, s. 57).

İslami Bankalar, diğer bankacılık sisteminden farklı olarak faaliyetlerinde faiz uygulamazlar. Yani sağladıkları kaynaklara faiz ödemezler, tasarruf gereksinimi olanlardan da fon kullanırken faiz tahsil edemezler. Zaten kuruluşlarının gerekçesi de, faizli işlemlere dini görüşü nedeniyle yer vermeyen insanlara ve bu insanların şirketlerine hizmet sağlamaktır. İslam'a göre sermaye, üretim faktörlerinden birisidir ve bir maliyeti vardır. Ancak sermaye için talep edilmiş belirli bir getirinin yani faizin istenmesini reddetmektedir (Doğan, 2008, s. 20). Ayrıca İslam'da sosyoekonomik dağılımdaki dengeyi korumak ve servetin belli kişilerin elinde olmaması için taraflar arasında risk ve kazanç paylaşımları uygun görmüştür.

İslami bankacılıkta kullanılan kâr zarar ilkesinin temel hedefi, fakirler ve zenginler arasındaki gelir dağılımını dengelemektir. Çünkü geleneksel bankacılıkta faiz uygulamasıyla fakirlere kaldıramayacağı borç yükleyerek sonunda iflas etmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan zenginler ise kredi olarak verdiği fon miktarından daha fazla faiz elde ederek tek taraflı olarak zenginleşecektir. Bu durum toplum arasında yaşam ve

güvenliği bozmaktadır. Ayrıca faiz paradan para kazanma işlemidir. İslami Bankalar paradan para yerine ticaret ve hizmetten para kazanma işlemi yapmaktadırlar.

1.4.2. Ticaretle bağlantılı olma ilkesi (Trade related)

İslam Dininde faizin haram, ticaretin ve kârın helal olması, İslami Bankaları müşterileriyle ticari işleri yapmaya yöneltir. İslam'da gerçek malın ticareti uygun görülmüştür. Para gibi gerçek olmayan şeylerin ticareti yasaklanmıştır. Bu yüzden İslam'a uyum sağlayan ticaret yapmak ve kâr etmek için mal ticareti yapılması gerekmektedir (Doğan, 2008, s. 21).

1.4.3. Sermaye bağlantılı olması ilkesi (Equity related)

Saf İslami bankacılığın, Kâr-Zarar Ortaklığı (Mudaraba) veya Sermaye İştiraki (Muşaraka) içerdiği genellikle kabul edilen bir gerçektir. İslamiyet'te sermaye sahibi, girişimcinin uzmanlığı ve çalışması sayesinde meydana getirdiği kârı onunla paylaşabilmektedir. Sermayenin getirisi olan kâr unsurunun oranı, yani hangi nispetlerde bölüşüleceği önceden bellidir, ancak hangi tutarda olacağı belirsizdir (Özkan, 2012, s. 24).

1.4.4. Yatırımların ahlaka uygun olma ilkesi (Ethical investments)

İslami bankacılıkta, yatırımlar, İslami Kurallara göre yasak olmayan konular üzerinde gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde yapılan yatırım, toplum birliğini sağlayan, çevreyle dost, insani değerlere önem veren ve saygı gösteren yatırım olmaktadır (Tenekeci, 2017, s. 10). Böylece İslami bankacılıkta insanın sağlık, saygınlık ve şerefine zarar veren alkol gibi İslam'da haram olan mallara yatırım yapılmamaktadır. Bundan anlayacağız ki İslami bankacılıkta konu olan malların ne olduğu ve nasıl işlendiği takip edilmektedir.

1.5. İslami Bankacılığın Fonksiyonları

İslami Bankaların temel işlevi tasarruf sahipleri ile fon açığı olan kişi ve kurumları bir araya getirerek iki taraf arasındaki fon transferine aracılık yapmaktır. İslami Banka,

bu işlevlerini yerine getirirken geleneksel bankalar gibi faiz kullanmamaktadır. Bunun aksine Kâr Zarar Ortaklığı prensibi kullanarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ayrıca İslami Bankalar, müşterilerinden topladıkları fonları fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara doğrudan kullandırmak yerine bu kişi ve kurumların istediği ürünün satıcısına ödeme yapmaktadırlar. Bunun yapılma nedeni de İslami Bankalar da diğer bankalar gibi yaptığı işlem ve hizmetten kâr etmek isterler. Bu amaçla, fon ihtiyacı olan müşteriye kredi vermek yerine ürünü satıcıdan peşin satın alır ve ürününün fiyatına kâr koyarak müşteriye vadeli olarak satmaktadır.

İslami Bankalar fonksiyonel açıdan diğer bankalarla önemli benzerlikler göstermektedir. Genel olarak bankacılık fonksiyonlarında halktan fon toplamak ve gereksinim duyanlara kullandırmak yer almaktadır. İslami Bankalar bu fonksiyonları uygularken, faizden kaçır ve ürünlerin de İslam'a göre helal olması şartını yerine getirirler.

1.5.1. İslami Bankaların fon toplama yöntemleri

İslami Bankalar, geleneksel bankalarda olduğu gibi fon toplamakta ve kullandırmaktadırlar. Ancak aralarındaki temel fark İslami Bankalar fonlarını toplarken faiz yerine Kâr-Zarar Ortaklığı ilkesine göre hareket etmektedirler.

İslami Bankaların kendine özgü fon toplama yöntemleri bulunmaktadır. İslami Bankalar, finansal aracılık süreci içerisinde TL, döviz ve kıymetli madenlerle ilgili olarak cari ve katılım hesapları altında fonları toplar ve bu fonları değişik şekillerde kullandırır. Ayrıca geleneksel bankalara benzer şekilde İslami Bankaların kaynakları da özkaynaklar ve üçüncü kişilerden sağlanan yabancı kaynaklardan oluşur (Ustaoglu, 2014, s. 44).

1.5.1.1. Cari hesaplar

Cari hesaplar, İslami Bankalarda açılabilen ve istenildiği anda kısmen veya tamamen geri çekilebilme özelliğine sahip olan, tasarruf sahibine her hangi bir getiri ödeme garantisi vermeyen hesaplardır. Cari hesaplar geleneksel bankalara yatırılan vadesiz hesaplara benzeyen ancak herhangi bir karşılık ve faiz ödenmeyen hesaplardır. Bu hesaplar Türkiye'de "Özel Cari Hesap" olarak bilinmekte olup İslami Bankaların

topladığı fonların % 20'si bu şekilde toplanan fonlardan oluşmaktadır (Yanpar, 2015, s. 129). Ayrıca bu hesaplar, Türk Lirası, ABD Doları ve Euro üzerinden açılabilen hesaplardır. Cari hesap sahiplerine, çek keşide etmek, çek ve senet tahsilatları, EFT ve havale işlemleri, fatura, kredi kartı ve otomatik ödeme vb. bankacılık hizmetleri sunulmaktadır (Canbaz, 2014, s. 216-217).

Cari hesapların özellikleri şu şekilde özetlenebilir (Bilir, 2010, s. 32-33):

- Cari hesaplar vadesizdir. Bu hesaplardaki fonlar istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilir.
- Türk Lirası veya döviz olarak açtırılabilir.
- Bu hesapların sahibine hiçbir ad altında getiri ödenmez.
- Bu hesaplar üzerine çek keşide ettirilebilir ve aynı zamanda bu hesaplarda toplanan fonlar YTL ve döviz olarak ayrı ayrı muhasebeleştirilebilir.
- Cari hesap olarak toplanan fonların işletilmesinden doğan kâr veya zarar İslami Banka hesaplarına intikal ettirilir ve sahibine herhangi bir karşılık ödenmez. Fakat bazı bankacılık hizmetlerinden öncelikli olarak yararlanma yetkisi verilebilir.
- Cari hesaplar güvence fonu olarak nitelendirilmektedir.
- Cari hesap sahipleri kurumun aktifleri üzerinde birinci sırada imtiyaz hakkına sahiptirler. Tasfiye durumunda cari hesap alacaklarına tasfiye sonu beklenmeden ödeme tamamen gerçekleştirilir.

Cari Hesap'ta Vedia Sözleşmesi ve Karşılıksız Borç Verme (Karz-ı Hasen Sözleşmesi) şeklinde iki tür fon toplama yöntemi vardır.

1.5.1.1.1. Vedia sözleşmesi hesapları

Vedia Sözleşmesi'ne göre bankaya para korumalı ya da korumasız şekilde yatırılır. Korumalı hesaplarda banka yatırılan parayı garanti altına alır ve vade sonunda tasarruf sahibine anaparayı geri ödemek zorundadır. Bu paralar bankada kaldığı müddetçe banka kullanma hakkına sahiptir. Ancak korumasız hesaplarda bankaya yatırılan paranın tasarruf sahibine geri ödeme garantisi yoktur. Eğer banka kaynaklı kayıp meydana gelirse banka bu paraları sahibine ödemek zorundadır. Bu hesaplar daha çok Malezya'da yoğun olarak kullanılır (Yanpar, 2015, s. 130-131).

1.5.1.1.2. Karşılıksız borç verme

Karşılıksız borç verme sözleşmesi, verilen borçların geri ödemesinde faizsiz olarak sahibine ödenen borçlardır. Aynı zamanda İslami Kuralların yapılmasına izin verdiği tek borç verme işlemidir. İhtiyacı olan kimselerin gereksinimlerini karşılamak için faizsiz olan karşılıksız borçları (Karz-ı Hasen) almalarına izin verilmiştir. Bu borçlar geri ödenirken, borç sahibinden önceden belirlenmiş herhangi bir fazlalık veya faiz istenmez. Ancak borç alan taraf, kendi isteğiyle borcunu geri öderken borç sahibine bir ek miktarı vermek isteyebilir. Karşılıksız borç verme şeklindeki cari hesap İran, Brunei, Katar ve Avrupa'daki İslami Bankalarda kullanılmaktadır (Yanpar, 2015, s. 131-132).

1.5.1.2. Katılım hesapları

Katılım Hesapları bankaya yatırılan fonların işletilmesinden doğabilecek kâr zarara katılıma sonucunu veren, hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesinin garanti edilmediği hesaplardır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2005, s. 38-39).

Bu hesaplarda yatırımcı, bankaya para yatıracak, banka da yatırılan parayı yatırımlarında kullanacak ve bu yatırımlardan çıkan kârı paylaşırken, zarar sadece tasarruf sahibinin hesabına yansıtılacaktır. Katılım hesaplarının adından anlaşılacağı gibi kâr ve zararın paylaşılması gerekirken, sadece kâr paylaşılmakta, zarar ise tek bir tarafa ait olmaktadır. Bunun sebebi ise bankanın kendisine yatırılan fonu işletirken hiçbir karşılık almadan bu işleri sürdürmesidir. İşlemlerin ardından kâr ortaya çıkarsa önceden belirlenmiş bir orana göre paylaşılır (Yanpar, 2015, s. 134-135). Aynı zamanda hesap sahibine dağıtılan kâr payı üzerinden %15 Gelir Vergisi Stopajı kesilir (Canbaz, 2012, s. 179).

Katılım hesaplarının özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Bilir, 2010, s. 34):

- Katılım hesapları kâr zarar ortaklığı esasına göre TL ve yabancı para cinsinden açılan vadeli hesaplardır.
- Katılım hesabı sahiplerine hesap açılırken önceden belirlenmiş herhangi bir getiri taahhüdünde bulunulmaz.
- Katılım hesaplarında vadesinden önce para çekilemez. Ancak kurumun izin vermesi halinde vadesinden önce para çekilebilir.

- Katılım hesaplarında toplanan paralar, faizsiz finansman yöntemleriyle doğrudan ticaretin ve sanayinin finansmanında kullanılmakta ve elde edilen kârın bu hesaplara isabet eden kısmı hesap sahibine verilmektedir.
- Katılım hesapları, 1, 3, 6 ay, 1 yıl ve 1 yıldan uzun dönemsel kâr payı ödemeli vadeli olarak açılabilir.
- Katılım hesabı açmak için fonlar, 300 YTL veya 700 USD/Euro'dan az olmamalıdır.
- Yasal zorunluluk sebebiyle elde edilen kâr payı kazancından Gelir Vergisi kesilmektedir.
- Katılım hesaplarında biriken tasarruflar TMSF'ye devredilmektedir.

1.5.2. İslami Bankaların fon kullandırma yöntemleri

Bankacılığın temel fonksiyonlarından birisi de müşterilerinden topladıkları fonları farklı biçimlerde kullandırmaktır. Böylece İslami Bankalar müşterilerinden topladıkları fonları kullandırırken, İslam Dini'nin ortaya koyduğu kurallar ve ilkeler uyarınca faizden uzak dururlar. Dolayısıyla İslami Bankalar bu fon kullandırma işlemi, kimi zaman ortaklık yoluyla olabileceği gibi bazen de gereksinim duyulan malın satışı veya kiraya verilmesi yoluyla gerçekleştirirler (Güngören, 2013, s. 37). Bu yüzden İslami Bankaların fon kullandırma yöntemleri ortaklık esaslı ve ticaret esasına göre iki gruba ayrılır.

1.5.2.1. Ortaklık esasına göre fon kullandırma yöntemleri

Bu grupta İslami Bankalar ile müşterileri ortaklık şeklinde işlem görürler. Bu yöntem kendi arasında Mudaraba ve Muşaraka olarak ikiye ayrılır.

1.5.2.1.1. Kâr-zarar ortaklığı (Mudaraba)

Mudaraba sözleşmelerinde sermaye ve emek bir araya getirilerek bir proje gerçekleştirilir. Bu sözleşme güvene dayalı bir ortaklıktır ve yatırımcı sermaye, girişimci ise emek ortaya koymaktadır. Yapılması istenilen projenin kârlı sonuçlanması durumunda iki taraf arasında önceden belirlenmiş ve anlaşılmış bir oranda kârın paylaşılmasıdır. Ancak projenin zararlı sonuçlanması durumunda zarar sadece sermaye sahibi tarafından

üstlenilmektedir (Yanpar, 2015, s. 141). Bu hesap, katılım hesaplarına benzemekte olup, her iki taraf, kârı paylaşırken zarar sermayedarın hesabına yansıtılmaktadır.

Bu yöntemde sermaye sahibi “Rab Al- Mal” ve emek sahibi ise “Mudarib” olarak nitelendirilmektedir. Mudarib önceden belirlenmiş kurallara göre kazanç sağlamaktadır. Zarar durumunda Rab Al- Mal’in zararı tek taraf olarak üstlenip Mudarib’e yani emek sahibine zararın yansıtılmamasının temel nedeni Mudarib’in göstermiş olduğu gayret ve çabaların boşa gitmesidir. Ancak emek sahibinin dikkatsizliğinden meydana gelen veya taraflar arasındaki anlaşmanın hükümlerine riayet edilmemesinden kaynaklanan zararlar emek sahibine ait olacaktır (Çalık, 2016; s. 96).

Mudaraba sözleşmeleri iki şekilde uygulanabilmektedir. Bunlardan birincisi, Sınırlandırılmış Mudaraba’dır. Bu yöntemde konulan sermayenin sadece belirli bir iş, proje ya da sektöre yönelik olarak yatırımı yapılmaktadır. İkincisi olan Serbest Mudaraba’da ise konulan sermaye herhangi bir iş veya sektöre bağlı olmadan yatırım amacıyla kullanılmaktadır (Bafra, 2015, s. 80). Mudaraba Sözleşmesi, zararı tek tarafın karşılayacağı riskli bir yöntem olarak görülmektedir. Ayrıca Mudarib zarara katılmayacağı için kendisinden gelebilecek muhtemel zararların söz konusu olabilmesi ihtimali nedeniyle bu yöntemi kullananlar yok denecek kadar azdır. Bu yöntemde ilk başta belirlenecek olan tutar işlemin kârı sonuçlanması durumunda tarafların kârı nasıl paylaşacaklarını göstermektedir. Ancak geleneksel bankalar gibi ilk başta belirlenecek sabit oran söz konusu değildir.

İslami Banka (Mukavale) ile Mudarib (Girişimci) aralarındaki sözleşmeyi imzaladıktan sonra İslami Banka Mudarib’in isteği üzerine sözleşmede belirtilen sermayeyi onun emrine hazır hale getirmek zorundadır. İslami Banka’nın, sözleşmede belirlenen şartların dışında proje sahibinin yaptığı işlemlere karışma yetkisi yoktur. Ancak plansız ve düzensiz çalışma sebebiyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda zararı önleyici bir takım tedbirler alabilmektedir. Ayrıca İslami Bankalar istediği anda hesapları denetleyerek resmi ve resmi olmayan tüm kayıtları isteyebilmektedir (Güngören, 2013, s. 38-39).

Güvene dayalı bir ortaklık olan Mudaraba, özel sektörün uzun ve kısa vadeli her çeşit fon ihtiyacını karşılamak için elverişli bir ortaklık yöntemidir. Elinde büyük sermaye birikimi olan, ancak bilgisi, deneyimi veya sağlığı elverişli olmayan kişilerle, bilgili, tecrübeli, yetenekli ve ticarete yatkın, fakat yeterli sermayesi olmayan kişiler Mudaraba

finansman yöntemi ile bir araya gelebilmekte, böylece reel ekonomide değerlendirilemeyen sermaye ve iş imkânı olmayan yetenekler değerlendirilmiştir. Bu yöntem İslami bankacılıkta önemli bir yöntem olmasına rağmen uygulamada son derece düşük kullanıma sahiptir. Bunun nedenleri arasında sermayenin ve riskin basiretli bir şekilde dağıtılması ilkesinin göz önüne alınarak kullanılması gereği yatmaktadır. Ayrıca sermaye sahiplerinin beklentileri doğrultusunda daha kısa vadeli ve kârlı proje ve yöntemlerin kullanılması, paranın geri ödeme süresinin uzun olması buna karşılık fonların vadelerinin kısa vadeli olması nedenler arasında gösterilebilir. Ayrıca girişimcinin yanlış davranması ve hileli yollarla kârını düşük göstermesi ya da fiktif zararlar göstererek kâr payını düşürmesi ve böylece fon kullandıran İslami Bankaları zarara uğratması korkusu nedenler arasındadır (Tok, 2009, s. 6-7).

Mudaraba sözleşmesinin ayırtı edici özellikleri şu şekildedir (Yanpar, 2015, s. 142):

- Sermaye taraflardan birine aittir.
- Sermaye sağlayan taraflar işin yönetimine karışmaz.
- Projenin zararlı sonuçlanması durumunda zararın tamamı sermaye sağlayan tarafa ait olur.
- Sermaye sahibinin sorumluluğu, ortaya koyduğu sermaye ile sınırlıdır.
- Ortaklığın tamamı sermayeyi koyana aittir. Emek sahibinin ise kâr payından başka bir ortaklığı yoktur.

1.5.2.1.2. Emek sermaye ortaklığı (Muşaraka)

Muşaraka Sözleşmesi'nde, konulan sermaye ve emeğin sonucu taraflar arasında paylaşılmaktadır. Yukarıda gördüğümüz Mudaraba sisteminde iki taraftan biri sermaye diğeri emek koyarak sadece kârı paylaşırken, Muşaraka'da ise her iki tarafın, hem sermaye hem de emeği ortaya koyarak faaliyetten çıkan kâr ya da zararı katılım payı oranlarına göre paylaşması esastır.

İslami Bankalar, Muşaraka Sözleşmeleri'ni genelde uzun vadeli ticari faaliyetler ya da sınırlı üretim için uygulamaktadırlar. Bu tür sözleşmelerde banka ve müşteri birlikte teknik ve idare deneyimlerinin dışında belirli oranlarda bir projenin gerçekleştirilmesi için sermaye ortaya koymaktadırlar (Bafra, 2015, s. 77).

Muşaraka finans şu şekilde uygulanır. İslami Banka, ortağı durumundaki müşterisi tarafından istenilen sermayenin bir kısmını sağlama sorumluluğunu üzerine almaktadır. Müşteri ise kendi mali imkânları ve projenin özelliğine uygun olarak proje sermayesinin kalan kısmını ortaklığa sağlamaktadır. Müşteri kendi uzmanlığı nedeniyle alınan sermaye ve projenin idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğunu üstlenmektedir. Müşteri, üstlendiği sorumluluklar devam ettiği müddetçe kârdan daha fazla pay almaktadır. Böylece projenin kârla sonuçlanması durumunda, net gelirin ortaklara sermaye oranlarına göre dağıtılmadan önce müşterinin yaptığı yönetim işi nedeniyle belirli bir oranı ücret olarak verilmektedir. Gelirin kalan kısmı, yatırıma mali katkısı bulunan iki ortak arasında katılım paylarıyla orantılı olarak dağıtılmaktadır. Projenin zararlı sonuçlanması durumunda ise taraflar, zarara ortaklıktaki sermaye paylarıyla orantılı olarak katılmaktadırlar. Bu durumda müşteri ilave zarara maruz bırakılmaz. Muşaraka sistemi genellikle sanayinin finansmanında kullanılmaktadır. Teçhizat ve makine sağlanmasında bu yöntem başarıyla uygulanabilmekte aynı zamanda ticaretin finansmanında da kullanılabilir (Küçükkocaoğlu, 2005, s. 9-10).

Bu sözleşmenin temelinde sermayeye dayalı bir ortaklık bulunmaktadır. Ortakların sermaye ve emeklerinin eşit olması gerekmemektedir ve ortaklarının her biri sözleşmede belirlenmiş şartlar çerçevesinde sermayeyi kullanma yetkisine sahiptir (Tok, 2009, s. 7). Muşaraka yönteminde taraflar arasında sermayenin eşit olması gerekmediğinden kâr oranı da ortaklar arasında anlaşma ile belirlenmektedir. Bu yöntemde kâr oranı sermaye oranına bağlı değildir yani tarafların sözleşme zamanında anlaştığı oran ile paylaşılmaktadır. Bununla birlikte proje gerçekleşmeden önce tarafların elde edecekleri kâr payı oranlarının saptanması gerekmektedir. Zarar paylaşımında ise taraflara serbestlik hakkı tanınmamaktadır. Zarar oranı taraflarca ortaya konulan sermayeye orantılı olarak belirlenmektedir (Çalık, 2016, s. 98).

Muşaraka ile Mudaraba arasında farklıklar şöyle sıralanabilir (Tok, 2009, s. 8):

- Muşaraka’da tüm ortaklar yatırım yaparken, Mudaraba’da ise sadece sermaye sahibi yatırım yapar.
- Muşaraka’da tüm ortaklar yönetim hakkına sahipken, Mudaraba’da ise sadece Mudarib yönetimde söz sahibidir.
- Muşaraka’da tüm ortaklar kâr ve zararı sermayedeki paylarına göre paylaşıırken, Mudaraba’da ise zarar sadece sermayedara aittir.

- Muşaraka’da tüm ortaklar sınırsız sorumluluğa sahiptir.
- Muşaraka’da tüm varlıkların mülkiyeti ortaklıktır, Mudaraba’da ise tüm varlıkların mülkiyeti sermayedara aittir.

Son yıllarda Muşaraka’nın bir parçası olarak Muşaraka-i Mutanakısa kullanılması yaygın olmuştur. Bu yöntem İslami Finans Sistemi’nde yeni bir finansman tekniği haline gelmiştir. Bu yöntem, banka ile müşterisi arasında ortaklığın kurulmasından ve projenin gelir sağlama durumuna gelmesinden sonra uygulanmaktadır. Muşaraka’da gördüğümüz gibi banka ile müşteri bir proje gerçekleştirmek için kendi aralarında ortaklık kurmaktadır. Projeden çıkan kâr, pay oranları veya sözleşmede belirlenen oranlara göre paylaşılmaktadır. Zarar durumunda ise taraflar, pay oranlarına göre zarara katılmaktadır. Muşaraka Mutanakısa’da, proje kârlı hale geldiğinde, eğer ortakların biri ortaklığın mülküne sahip olmak istiyorsa, yıllık olarak diğer tarafın ortaklıktaki hissesini talep eder. Böylece hissesi talep edilen tarafın gelirdeki payı azalan hissesiyle orantılı olarak azalmaktadır. Son olarak hisseleri talep eden taraf projenin tamamına sahip olmaktadır. Bu yöntem yani Muşaraka Mutanakısa bir malı müşteriye taksitlerle satmaya benzemektedir. Yöntem, Ürdün Katılım Bankası tarafından başarıyla kullanılmaktadır (Polat, 2015, s. 30).

1.5.2.2. Ticari işlem esasına göre fon kullandırma yöntemleri

İslami Bankaların ticaret esasına göre fon kullandırmada uyguladıkları en önemli yöntemleri; Murabaha, İcara (Finansal Kiralama), Selem, İstisna ve Tavarruk olarak beş gruba ayırabiliriz.

1.5.2.2.1. Murabaha

Murabaha esas itibariyle peşin mal alıp vadeli satmak suretiyle fon kullandırma yöntemidir (Tok, 2009, s. 8). Murabaha, İslami Bankaların fon kullandırmada en çok tercih ettikleri yöntemdir. Bu yöntemin Türkçe karşılığı, kârlı satış anlamına gelmektedir.

Murabaha yönteminde, bir mala ihtiyacı olan ancak gerekli kaynağı bulamayan kimse, İslami Bankaya başvurup ihtiyacı olan malın satın alınmasını istemektedir. İslami Banka müşterisinin istediği malı satıcıdan peşin alıp müşterisine vadeli olarak satmaktadır. Burada müşteri, bankadan malın satın alınmasını isterken hem de bankanın

satın aldığı malı satın alma vaadinde bulunmaktadır. İslami Banka, müşterisi için satın alacağı malı almadan önce malın fiyatını ve ekleyeceği kârı belirler ve müşterisine bildirir. Müşterisi bunu kabul ettiğinde İslami Banka malı satın alır ve müşterisine vadeli olarak satar. Müşteri malın parasını bankaya ya taksitlerle ya da bankayla anlaştıkları şartlar çerçevesinde geri ödemektedir (Arabacı, 2015, s. 24).

Murabaha yönteminde, söz konusu olan malın fiziki olarak mevcut olması ve İslami Banka'nın bu malı alıp satması gerekir. Mal satın aldıktan sonra, müşterinin malı almaktan vazgeçmesi İslami Bankalar için ciddi bir risk oluşturabilir. Bunu önlemek için müşterinin bankaya başvurusunun yazılı olması istenmektedir. İslami Bankaların Murabaha satışlarındaki kâr marjını belirlerken, faiz oranlarını göz önünde bulundurmaları gerekir. Ancak Ticari Bankalarla aynı ortamda faaliyet gösteren İslami Bankaların bir karşılaştırma yapmaktan kaçınmalarını sağlayacak herhangi bir çözüm mevcut değildir. Günümüzdeki İslami Bankaların bilançolarına ciddi bir analiz yapılırsa bankaların yatırımlarının %90'ının Murabaha şeklinde olduğu görülebilir. İslami Bankalar, kişilerin tasarruflarına kısa sürede ulaşmak istemelerinden dolayı, fonlarını uzun dönemli yatırımlara bağlamakta isteksizdir. Bu nedenle birçok Murabaha Sözleşmesi çok uzun vadeli değildir (Özgür, 2007, s. 64).

Murabaha işleminde daha çok tartışılan ve geleneksel bankaların faizine benzeyen şey, bankanın asıl satıcıdan malı satın almadan müşterisinden sabit oranda bir kazanç istemesidir. Bu oranın belirlenme nedeni ise müşterinin önceden malın maliyeti ve bankanın kârını öğrenip, sonradan sözleşmeden vazgeçmemesidir. Banka, Murabaha işleminde doğrudan mal ticaretinde bulunmaktadır. Bu nedenle elde ettiği kazancın ticari bir kazanç olduğu kabul edilmiştir (Tok, 2009, s. 8).

İslami Kurallara göre Murabaha işlemi ve faizli krediler arasındaki farklıklar şöyledir (Tok, 2009, s. 8-9):

- Murabaha, belirli bir malın veya hammaddenin, alıcı ve satıcının aralarında anlaşma sonucunda belirli bir kâr marjının eklenmesi ile ödemeyi direkt satıcıya yapma yöntemidir.
- Murabaha işleminde ticareti söz konusu olan mal kesinlikle gerçek bir mal olmalıdır.
- Murabaha işleminde genel kural; dayanıklı malın finansmanı için kullanılır.

- Murabaha işleminde alkol, tütün vb. İslam dininde yasak olan malların finansmanı mümkün değildir.
- Murabaha işleminde mal, nihai alıcısına satılana kadar mülkiyet finansman sağlayan kuruluşa aittir.
- Murabaha işleminde alıcı mal bedelini vadesinde ödemeyince malın fiyatı artırılamaz, aynı şekilde malın bedelinin erken ödenmesinde de malın fiyatı üzerinde indirim yapılamaz.
- Murabaha sisteminde malın üçüncü kişiden satın alınmış olması gerekir. Alıcı ve satıcı arasındaki dolaylı bir ilişki mümkün değildir.
- Satıcı müşterisinden malın bedelini vadesinde ödeyeceğine dair teminat isteyebilir.
- Murabaha işleminde alıcıya nakdi ödeme yapılmamaktadır. Ödemenin direkt olarak alıcıdan bağımsız şekilde satıcıya yapılması gerekmektedir.

1.5.2.2.2. İcara (Finansal kiralama)

İcara kelimesi, finans literatüründe finansal kiralama veya leasing anlamına gelmektedir. Sistem, 1983 yılında çıkarılan Özel Finansal Kurumları'nın Kuruluş Kararnamesi ile Türk Finans Sistemi'ne girerek, 1985 yılında çıkarılan 3326 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile yasalastırılmıştır (Canbaz, 2012, s. 176).

İcara (Finansal kiralama), İslami Banka'nın belirli bir malı kendi nam ve hesabına satın alıp müşteriye kiralaması anlamına gelmektedir (Bafra, 2015, s. 96). Aynı zamanda mal sahibinin mal üzerindeki mülkiyet hakkı saklı olmakla birlikte, malın kullanım hakkı bir bedel karşılığında başka bir kişiye devredilmektedir (Türkmenoğlu, 2007, s. 54). İslami Bankaların fon kullandırma yöntemlerinde en çok kullanılan ikinci yöntem, İcara yöntemidir. İcara yönteminde, Murabahadan farklı olarak; Banka, kendi isteğiyle satın almış olduğu malı müşterisine kiralamaktadır.

İcara sözleşmesinde, banka müşterisine malı vadeli olarak ve belirli bir bedel karşılığında kiralamakta, malın mülkiyeti bankada kalmaktadır. Müşteri ise kendisine kiralanmış malı, vade sonunda belirli bir bedel ödeyip satın alarak malın mülkiyetine sahip olabilir. Ancak bunun zorunluluğu yoktur (Bafra, 2015, s. 96). Geleneksel bankalardan farklı olarak müşteri borcunu vadesinde geri ödemeyince her hangi bir faiz yüklenmez.

Eğer müşteri malı kendi mülkiyetine almak istiyorsa, bu durum yeni bir sözleşme ile olur ve banka malın ilk fiyatına belirli bir kâr ekleyerek müşterisine geri satar. Buradan anlaşıldığı üzere Murabaha sözleşmesinde banka ile müşteri arasındaki ilişki satışken, İcra sözleşmesinde ise ilk önce banka ile müşteri arasındaki ilişki kiralamayken, sonraki aşamada satış konumuna dönüştürülmüştür.

İcra işleminin klasik finansal kiralama işleminden ayrıldığı beş özellik şöyledir (Yanpar, 2015, s. 161):

- Kira veren, kiralama dönemi boyunca malın mülkiyetine sahip olur.
- Kiracı tarafından ödeme geciktirme meydana gelirse faiz işletilmez.
- Kira konusu olan varlığın kullanımına ilişkin koşullar sözleşmede açıkça yazılır.
- Kiralama, varlığın kiracıya teslimi ile başlar.
- Vade sonunda varlığın satılması için yeni bir sözleşme gerçekleşmesi gerekir.

1.5.2.2.3. *Selem*

Selem, belirli bir malın veya hizmetin bedelinin tamamen peşin olarak ödenip, teslimatının sözleşmede belirlenen ileri tarihte gerçekleştirildiği bir yöntemdir. Selem işleminde banka peşin ödeme yaparak gelecekte üretilecek olan malı satın almaktadır. Ancak bu malı satmak için vadesini beklemek zorunda kalır. İslam Hukuku'na göre para, altın, gümüş ve para benzeri varlıkların bu yöntemle satışından elde edilen gelir faiz olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden Selem konusu olan malın para ve benzeri varlıklar yerine gerçek bir mal olması şart koşulmuştur. Bu yöntem daha çok İran'da uygulanan bir finansman yöntemidir. Selem işleminden kaynaklanan riskten korunmak amacıyla İslami Bankalar Paralel Selem işlemi kullanabilmektedirler (SERPAM, 2013, s. 5).

Paralel Selem'de banka asıl satıcıya teslimi ertelenmiş malın bedelini peşin olarak öderken diğer taraftan müşterisinden ileride teslim edilecek malın bedelini peşin alır. Satıcı, bankaya malı teslim edince banka da müşterisine malı teslim eder. Banka, bu işi yaparken malın satıcıdan alış fiyatı ile müşteriye satış fiyatı arasında belirli bir kâr ekleyerek müşterisine satar. İki fiyat arasındaki fark bankanın kârı olmaktadır. Selem işlemi daha çok emtia finansmanında kullanılmaktadır. İşleme konu olan malın nitelik ve niceliği belirlenebilen bir mal olması gerekmektedir. Çünkü niteliği ve niceliği

bilinmeyen bir mal olması İslam Dini'nin yasakladığı belirsizlik (garar) konusuna girecektir (Bafra, 2015, s. 93).

1.5.2.2.4. *İstisna*

İstisna kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, yapmak, üretimde bulunmak gibi anlamları ifade etmektedir. İstisna, satıcı ile alıcı arasında karşılıklı olarak anlaşılmalı üretim veya ürettirme sözleşmesidir. Bu sözleşmede satıcı, müşterisinin talep ettiği malı özelliklerine göre imal ederek veya ettirerek vadesinde müşterisine teslim etmeyi taahhüt etmektedir (Çalık, 2016, s. 110). İstisna işleminde, Selem gibi bir alım satım söz konusu olmakla birlikte, Selem'den farklı olarak sözleşmede malın üretim ve inşaat gibi büyük projelere konu olması ve ödemenin önceden yapılmasının şart olmamasıdır (Tok, 2009, s. 12). Ayrıca Selem'de olduğu gibi İstisna'da da Paralel İstisna söz konusudur. İstisna işleminde yapılan işlerin büyüklüğü berberinde büyük riskler de getirir.

İstisna sözleşmesinde inşaat gibi büyük projelerde doğabilecek ürünün istenilen özellikleri taşımaması gibi riskleri ortadan kaldırmak veya azaltmak için sözleşme sırasında ceza belirlenir ya da müşterinin üretim sürecinin denetlenmesi istenir veya banka tarafından bağımsız bir denetçi tayin edilebilir (Bafra, 2015, s. 95).

Günümüzde İstisna modelinin ev, fabrika yapımı, yol, köprü vb. büyük projelerin finansmanı için kullanıldığı görülmektedir. İstisna sözleşmesinde satıcı, anlaşılmalı ücret karşılığında belirli özelliklere sahip bir malı üretmek ve zamanında teslim etmek zorundadır. İstisna Sözleşmesi, her iki tarafın sorumluluklarının ileriki bir tarihte gerçekleşeceği bir sözleşme türüdür. Alıcı taraf, belirlenen süre boyunca ödemeyi taksitler halinde yapabileceği gibi vade sonunda tek sefer olarak da yapabilmektedir. Müşteri İstisna Sözleşmesini doğrudan satıcı ile yapabileceği gibi üçüncü bir kişi yoluyla satıcıdan mal isteyebilir. Bu yöntemde müşteri, İslami Bankalara başvurarak İstisna yönteminde ürün ister. Banka, ürünü üreten fabrika veya firmadan ürünün özelliklerini belirleyerek ürünü vadeli olarak ister. Satıcı, ürünü vadesinde bankaya devreder. Banka da müşterisine teslim eder. Ödeme konusunda banka, satıcıya ya taksitler halinde ya da vade sonunda tek seferlik olarak öder. Müşteri de bankaya ya taksitler ya da tek seferlik olarak ödeme yapar. Banka satıcıdan aldığı malın fiyatına belirli oranda kâr ekleyerek müşterisine satmaktadır. İki fiyat arasındaki fark bankanın kârı olmaktadır (Çürük, 2013, s. 58).

1.5.2.2.5. Tavarruk (Uluslararası Murabaha)

Tavarruk yöntemi aynı zamanda Uluslararası Murabaha Yöntemi olarak bilinmektedir. Bu yöntemde nakit bulmak amacıyla bir kimse vadeli olarak aldığı malı başkasına satar. Yöntemi, İslami Bankalar kısa süreli fon fazlalıklarını değerlendirmek için kullanmaktadırlar. İslami Bankalar bu yöntemle uluslararası emtia piyasasından aldıkları veya aldıkları malları üzerine kâr ekleyerek vadeli olarak müşterilerine satmaktadırlar. Tavarruk Yöntemi'nin büyük bir kısmı uluslararası mal piyasalarında özellikle Londra Metal Borsası'nda işlem görmektedir. İslami Bankaların, müşterilerinin ihtiyaçlarını diğer fon kullandırma yöntemleriyle karşılayamadıkları durumlarda son çare olarak Tavarruk Yöntemi kullanmaktadırlar. Yöntemin, İslam Hukuku'na bazı yönlerden uyumsuzluğu nedeniyle kullanımı kısıtlı olmuş ve sadece belirli durumlarda kullanılmıştır (Çalık, 2016, s. 111).

1.6. İslami Bankacılıkta Sukuk (İslami Senet)

Geleneksel fonlama sistemini kullanan Devlet, kurum ve kuruluşlar nakit temin etmek için faiz karşılığında tahvil ve bono gibi senetleri ihraç ederek nakit ihtiyaçlarını karşılarlar. Ancak İslami Bankacılık Sistemi'nin ortaya çıkması ve bu yeni bankacılık sistemini kullanan Devlet ve kuruluşların faizle çalışan tahvil ve bono yerine İslami ilkelere uygun senet ihracı gündeme gelmiştir. Bu yüzden Sukuk, faizsiz nakit ihtiyacı olan kurum ve kişilerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için önemli rol oynamaktadır. Sukuk, 1990'lı yıllarda başlamasına rağmen günümüzde ağırlıklı olarak Körfez Ülkeleri başta olmak üzere Güney Doğu Asya Ülkeleri ve Türkiye tarafından da ihraç edilmekle birlikte zaman zaman Batı ülkelerinde de ihraç edilmektedir.

Sukuk, uluslararası finans piyasalarının gelişmesine katkı sağlayan bir finansal araçtır. İslami Tahvil olarak adlandırılan Sukuk, geleneksel bankalardaki tahvil ve bonodan farklı prensiplere sahip olmaktadır. Sukuk, faizle çalışmayan ve sahibine vade boyunca pay oranına kadar ortaklık hakkı sağlayan menkul kıymetleştirilmiş varlıktır.

1.6.1. Sukuk kavramı ve tanımı

Sukuk Arapça bir kelime olup, sak kökünden gelmektedir. Sak kelimesi sertifika veya vesika anlamları taşımaktadır. Bono ve tahvillerin Arapça karşılığında senet

kelimesi kullanılırken İslami Tahvil olan saklar için ise Sukuk kelimesi kullanılmaktadır. Bu çerçevede finansal sertifika anlamına gelen ve çok çeşitli çalışmalarda tahvilin İslami muadili olarak tanımlanarak İslam Tahvili ismini alan Sukuk faizsiz olması özelliği ile İslami esaslara uygun bir menkul kıymet olarak görülmektedir (Güngören, 2013, s. 97).

Sukuk, varlık senedi ya da menkul kıymetleştirilmiş varlık olarak tanımlanabilir. Sukuk diğer menkul kıymetlerden farklı olarak belli bir varlığa endeksli olarak çıkarılmaktadır. Sukuk sahiplik hakkını temsil eden bir finansal varlıktır. Bu yüzden Sukuk ihraç eden kurum ve kuruluşların öncelikle bir varlığa sahip olmak zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca Sukuk diğer İslami finansman türlerinde olduğu gibi İslam'a uygun gerçek ticaret veya yatırımı temel almaktadır (Özeroğlu, 2014, s. 752-753).

İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) Sukuku şu şekilde tanımlanmıştır; “İhraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden, ihraçtan elde edilen tutarlarla önceden planlanan yatırımın yapıldığı, yapılan yatırım türüne göre duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki haklar ve payların temsil edildiği ya da bir projede ya da bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren sertifikalardır”. Buna göre Sukuk, bir varlığa sahip olmak veya ondan yararlanmak hakkı taşımaktadır. Bu haklar sadece nakit akışı hakkı değil, aynı zamanda mülkiyet hakkı da taşımaktadır (Yardımcıoğlu, vd., 2014, s. 159).

Sukuk, gerçek bir varlığın mülkiyet hakkını göstererek, bu varlıktan gelir elde edebilmeyi sağlayan bir yatırım aracıdır. Ayrıca Sukuk konusuna girebilen varlıklar menkul veya gayrimenkul niteliğindeki varlıklar olabileceği gibi, emtia, yatırım projesi, gelecekte teslim dayanan satış sözleşmesi ya da emek ve sermaye katkısına dayanan bir ortaklık olabilmektedir (Alpaslan, 2014, s. 16).

Sukuk ihracında temel amaç, toplanan fonlar ile bu fonlardan sahip olunan paya göre yeni bir projeye başlamak, mevcut bir projeyi devam ettirmek veya ticari bir faaliyetin finansmanını gerçekleştirmektir. Sukuk Sistemi'nde, Sukuk sahibi ve yatırımcının elde etmeyi arzu ettiği getiri, bir ticari faaliyetten, belirli bir varlığın mülkiyetinden veya iş ortaklığından elde edilecek gelir üzerindeki hak sahipliğinden kaynaklanabilmektedir (Yılmaz, 2014, s. 87).

Sukuk, proje finansmanında en önemli finansal kaynaklardan biri olarak finansal piyasalarda önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda faiz tabanlı işlemlerden kaçarak finansman elde etmek isteyen birçok kimsenin, istediği finansmanı uygun yasal çerçevede

sağlamaktadır (Mustafa ve Sadiyah, 2017, s. 69). Sukuk ihracının son yıllardaki artışı Sukuk'un finansal piyasalardaki önemini göstermektedir. Günümüzde Müslüman ülkelerde Sukuk ihraç edilmekle birlikte Müslüman olmayan ülkelerde de özellikle Batı ülkelerinde Sukuk ihracının arttığı görülmektedir.

Sukuk sistemini iyi anlamak için öncelikle Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) sistemini bilmek gerekir. Varlığa Dayalı Menkul Kıymet Sistemi'nde alacak portföyüne sahip şirket, alacaklarını özel amaçlı şirkete (Specail Purpose Vehicle / SPV) satmaktadır. SPV ise bu portföyü menkul kıymete dönüştürmektedir. Yatırım bankaları bu arada kıymetlerin yatırımcılara satılmasına aracılık etmektedir. Sukuk sisteminde de elle tutulur, gerçek ticari ilişkilerden doğan alacakların (kâr zarar ortaklığı) ya da finansal kiralama sözleşmesinden doğan alacakların menkul kıymetleştirilmesi söz konusu olduğundan Sukuk, Varlığa Dayalı Tahvil olarak ifade edilebilmektedir (Tok, 2009, s. 14).

1.6.2. Sukuk'un özellikleri

Günümüzde Sukuk önemi giderek artan bir finansal araç olmuştur. Dikkat çekici bir hızla büyüyen İslami finansal hizmetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan Sukuk, İslami Bankalar başta olmak üzere, finansal kurum ve kuruluşlara, işletmelere ve ülke hazinelerine finansal piyasalardan İslam kurallarıyla uyumlu kaynak bulma imkânı sağlayan bir araçtır (SERPAM, 2013, s. 6).

Sukuk'un diğer finansal araçlardan farklı olarak bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar (Yılmaz, 2014, s. 87-88):

- Sukuk'un getirileri, faiz geliri yerine kira geliri ve kâr payı olmaktadır.
- Sukuk, likit bir finansal varlıktır. Çeşidine göre ikincil piyasalarda faaliyet görmektedir.
- Sukuk işlemlerinde yüksek belirsizlik içeren faaliyetlerden uzak durulmaktadır.
- Sukuk, sahibinin hak ve yükümlülüklerini gösteren bir finansal araç olup, nama ya da hamiline yazılı olarak ihraç edilebilir.
- Sukuk, İslami kurallar çerçevesinde düzenlenmekte ve ikincil piyasada bu kurallar kapsamında işlem görmektedir.

- Sukuk yatırımcıları, kârı Sukuk ihracında anlaşılan orana göre paylaşıırken, zarara ise ortaklık paylarıyla orantılı olarak katılmaktadırlar.
- Sukuk; ürün, hizmet ve menfaat üzerinde müşterek mülkiyet payını temsil etmektedir.

1.6.3. Sukuk'un ortaya çıkışı ve gelişim süreci

Sukuk, ekonomi dünyasında yaklaşık kırk yıldır uygulanan bir sistem olmasına rağmen sadece Müslüman ülkelerde değil aynı zamanda son yıllarda dünyanın birçok ülkesinde de benimsendiği görülmektedir. Sukuk ihracı, İslami Finans Sistemi'nin gelişimi ile beraber gün geçtikçe artmaktadır. Sukuk'un ortaya çıkışı finansal piyasalarda likidite sağlama konusunda büyük önem kazanmıştır. Sukuk daha çok köprü gibi büyük projelerde kullanıldığı için hükümetler tarafından çıkarılırken son yıllarda özel kuruluşların da yaygın kullandığı görülmektedir.

Dünyada ilk Sukuk ihracı Malezya Merkez Bankası tarafından 1983 yılında gerçekleştirilmiştir. Yine Dünya piyasalarında kabul gören ilk Uluslararası Sukuk, 1990 yılında Malezya Hükümeti tarafından ihraç edilmiştir. Bugüne kadar Sukuk ihraç eden ülke sayısının artmasının nedeni, sadece ekonomik yaşamda İslami ilkelere bağlı kalmak niyetinden değil, aynı zamanda ekonomide yaşanan krizlerden dolayı diğer finansal araçlarla kıyaslandığında da daha güvenli ve riskinin daha düşük olmasıdır (Alpaslan ve Kudun, 2016, s. 323). 2008 yılında yaşanan küresel kriz dünya ekonomisine büyük bir etki oluşturmuştur. Bu etkiler daha çok geleneksel bankalarda olumsuz sonuçlara neden olmuştur. İslami Bankalar, bu krizin etkilerine dayanıklılık gösterdiği için İslami finansal araç olan Sukuk'a ilgi artmıştır ve son yıllarda Batı ülkelerinde ihraç edilen Sukuk sayısında artış görülmektedir. Malezya'da çıkarılan ilk Sukuk İslami Bankaların varlık yönetimini kolaylaştırmak amacıyla Karzı Hasen şeklinde çıkarılmıştır. Bu Sukuklar sadece birincil piyasada işlem görmüştür (Güngören, 2013, s. 100).

2000 yılına kadar ihraç edilen Sukuklar, birincil piyasada işlem görmüştür. İlk ikincil piyasada işlem gören Sukuk, Bahreyn'de 2000 yılında ihraç edilmiştir. Günümüzdeki Sukuk uygulaması ilk kez Malezya Hükümeti tarafından 2002 yılında ihraç edilmiştir. Bu şekilde ihraç edilen Sukuklar'ın %51'i Körfez Ülkelerinde, %30'u Asya'da, %15'i Avrupa'da ve %4'ü ABD'de satılmıştır. Bir kamu kurumu olan Federal Malezya Arsa Ofisi'nin elindeki arsalar kurulan bir kamu varlık şirketine (SPV) satılarak

oradan Malezya Hazinesi'ne kiralanmıştır. Elde edilen kira gelirlerinin, SPV'ce ihraç edilen Sukuklar'ın satıldığı kişilere gelir olarak aktarılmasını sağlayan bir yapı üzerine inşa edilmiştir (Güngören, 2013, s. 100-101).

2008 Ağustos rakamları itibariyle Malezya, 64,917 milyar dolarlık büyüklüğü ile en çok Sukuk ihraç eden ülke olmuştur. Malezya Hükümeti'nin periyodik ihraçlar yapması ve Murabaha Sukuk adı verilen Sukuk Modeli'nin ülkede yaygın olarak kullanılması bu ihraçlara süreklilik kazandırmıştır. Malezya'nın ihraç ettiği Murabaha Sukuku ikincil piyasada işlem görmediği için diğer ülkelerce rağbet görmemiştir. Ancak Malezya Borsası'nda Sukuk Bonolarının işlem görebileceği bir platform hazırlanarak piyasaya derinlik kazandırılmıştır. Ayrıca Malezya'daki ihraçların büyük bir kısmı Ringit para birimi üzerinden yapılmaktadır (Özeroğlu, 2014, s. 756).

2013 yılında Malezya %69'lük Sukuk ihraç payı ile birincil piyasalarda Dünyada en büyük paya sahip olan ülke olmuştur. Malezya'yı sırasıyla Suudi Arabistan %12, Birleşik Arap Emirlikler %6, Endonezya %5 ve Türkiye %3'lük pay ile takip etmiştir. 2012 yılında Sukuk piyasasındaki gelişme payına baktığımızda Malezya %74, Suudi Arabistan %58, Birleşik Arap Emirlikleri %4,7, Endonezya %4,6, Katar %4,2 ve Türkiye ise %1,8'lik bir büyüme oranı göstermiştir. Bu büyüme rakamları içerisinde Türkiye, görüldüğü üzere Sukuk piyasaları içerisinde ağırlığını arttırmaya çalışmaktadır. 2013 yılı içerisinde küresel ölçekte sorunların devam etmesi ve para politikalarındaki değişikliklere rağmen Malezya dışındaki diğer ülkelerde Sukuk ihracı için gerekli olan altı yapı ve hukuk yeterliklerini sağlayan ve genişleten kurum ve kuruluşların artmaya başlamasıyla Sukuk ihraçları 2013 yılı için 2012 yılına göre azalmasına rağmen 2013 yılı başlarına ve sonrasında da çeşitli projeler için Sukuk ihraç edilmeye ve dolayısıyla toplam ihraç tutarlarının arttırılmaya başlandığı yıl olarak görülmektedir (Çanakçı, 2014, s. 48).

2006 – 2014 yılları arasında dünyada ihraç edilen Sukuk miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. 2006 yılı baz alınarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1.1. 2006-2014 Yılları arasında ihraç edilen Sukuk miktarları (Nazar ve Rahmani, 2016, s.83)

Yıllar	Sukuk İhraç Değeri (Milyon ABD Doları)	Yüzdellik
2006 (Baz yılı)	24.916,71	% 100
2007	41.350,41	% 165,96

[Tablo 1.1. (Devam) 2006-2014 Yıllar arasında ihraç edilen Sukuk miktarı]		
2008	24.546,66	%98,52
2009	37.632,68	%151,04
2010	57.821,95	%232,06
2011	91.357,48	%366,65
2012 (Eylül)	111.849,26	%448,90
2013 (Sonu)	269.400	%1.081,21
2014 (1. Dönem)	286.400	%1.149,44

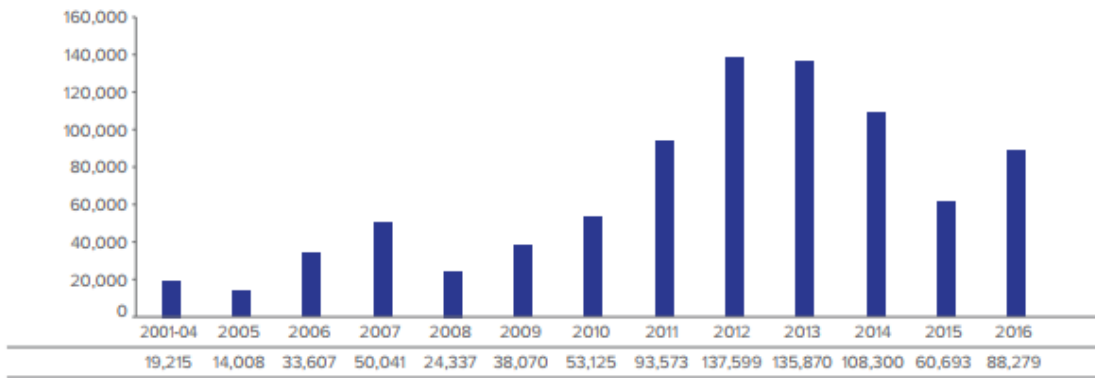
Tablo 1.1’de Sukuk’un yıllara göre gelişimi ve finansal piyasalardaki önemi görülmektedir. Tablo 1.1’de 2006 yılı bazı alınarak 2014 yılına kadar dünyada ihraç edilen Sukuk’un değeri 286.400 milyon ABD Doları olarak gösterilmiştir. 2007 yılında Sukuk ihracının sıçrama yaptığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak bu yılda petrol fiyatlarında yaşanan zam ve genel olarak Arap Ülkeleri özellikle de Körfez Ülkeleri’ndeki ekonomik kalkınmanın hızlanması gösterilebilir. 2007 yılında Sukuk ihraç değeri büyük artış göstererek bir önceki yıla göre % 65,96 oranında büyüme göstermiştir. 2008 yılında küresel kriz nedeniyle Sukuk ihraç değerinde % 1.48 oranında düşüş yaşanmıştır. Krizden sonra 2009 yılında ise bir önceki yıla göre % 51,04 artış görülmüştür. Sukuk’un müşterilere verdiği güven nedeniyle müşteri ilgisi artmış ve krizden sonraki dönem ihraç değerinde büyük artış yaşanmıştır. Sonraki yıllarda artışına devam ederek 2012 yılı Eylül ayında % 348,90 oranında, 2014 yılı 1. Dönem Sukuk ihraç değeri 286,4 milyar dolara ulaşarak yüzde olarak %981,21 oranında büyümüştür. Yine 2018 yılında Sukuk ihraç değerinin 749 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Nazar ve Rahmani, 2016, s. 83-84).

Sukuk piyasasındaki gelişmeler, Sukuk çeşitliliğinin artması ve ihraççı ülke sayısının çoğalmasından kaynaklanmıştır. Sukuk ihraçlarına İslami ülkelerin yanı sıra Avrupalı ve Amerikalı yatırımcılar da ilgi göstermiştir. Almanya, Japonya, Azerbaycan ve Türkiye ihraççı ülkeler arasına girmiş, Fransa, Avustralya, İrlanda, Kanada ve Tayland gibi ülkeler de ulusal mevzuatlarını Sukuk ihraçlarına uygun hale getirmişlerdir (Alpaslan, 2014, s. 19).

2016 yılında Küresel Sukuk ihraçlarının miktarı Tablo 1.2’de gösterildiği gibi 88,3 milyar ABD Dolarıdır. 2012 yılında Küresel Sukuk, en yüksek ihraç miktarına ulaşmıştır. Bu yıldan sonraki Küresel Sukuk ihraçlarında düşüş yaşanmıştır. 2015 yılında Küresel

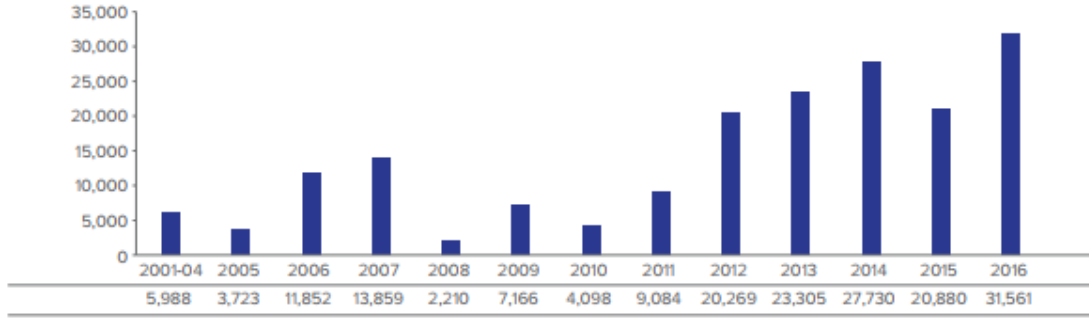
Sukuk ihracatı, 60,7 milyar ABD Doları seviyesinde iken, 2016 Aralık ayında ise 88,3 milyar ABD Dolarına yükselmiş ve yaklaşık % 44'lük bir artış kaydetmiştir. 2016 yılı Küresel Sukuk hacimdeki artış, Asya, Körfez ülkeleri, Afrika ve diğer bazı ülkelerdeki istikrarlı ihraçlardan kaynaklanmıştır. Malezya, Sukuk piyasasına hâkim olmaya devam ederken, diğer tarafta Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerin de Sukuk piyasasındaki payı artmıştır (IIFM, 2017,s. 3).

Tablo 1.2. Toplam küresel Sukuk ihraçları (2001 – 2016) milyar ABD Doları (IIFM, 2017, s,2)

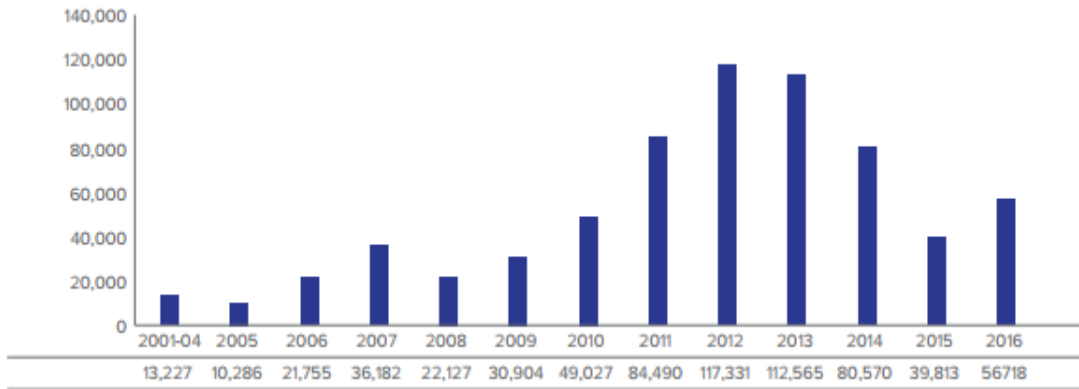
Uluslararası Sukuk ihraçlarının yıllara göre ihraç miktarı Tablo 1.3'de gösterilmiştir. Tabloda uluslararası Sukuk ihraç miktarı yıllara göre yükseliş gösterirken, 2015 yılında uluslararası Sukuk ihraç miktarında düşüş görülmüştür. 2016 yılında ise uluslararası Sukuk ihracı en yüksek miktarda gerçekleşmiş ve 2015 yılına göre 10,68 milyar ABD Doları artış yaparak 31,56 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Ayrıca bu, Sukuk pazarının başlangıcından bu yana kaydedilen en yüksek ihraç değeri olmuştur. 2016 yılında uluslararası Sukuk ihraçlarındaki artışa neden olarak, IILM (International Islamic Liquidity Management Corporation) ve büyük ülkeler tarafından yapılan kısa vadeli Sukuk ihraçlarının yüksek olması gösterilebilir

Tablo 1.3. Toplam uluslararası Sukuk ihraçları (2001 – 2016) milyar ABD Doları (IIFM, 2017, s, 5)

Yerel Sukuk ihraç miktarında ise 2016 yılından önceki son 3 yılda düşüş yaşanırken 2016 yılında artış görülmüştür. 2016 yılı yerel Sukuk ihraç miktarı 39.81 milyar ABD Doları seviyesinden 56.71 seviyesine gelmiştir. Bu artışın en büyük kısmı Malezya Sukuk Piyasası'nda ihraç edilen 29 milyar ABD Doları değerindeki Sukuk ihracından gelmektedir. Tablo 1.4'de yerel Sukuk ihraçlarının yıllara göre miktarları gösterilmiştir.

Tablo 1.4. Toplam yerel Sukuk ihraçları (2001 – 2016) milyar ABD Doları (IIFM, 2017, s,6)

Türkiye'de Sukuk uygulamaları diğer Müslüman ülkelere göre geç başlamasına rağmen 2010 yılından beri ihraç edilen Sukuklar ülke ekonomisinde önemli hale gelmiştir. Sukuk, Türkiye'de gelir ortaklığına dayalı bir tahvil (Varlığa Dayalı Tahvil) yöntemi olarak kabul edilmekte olup, köprü, baraj ve kara yolu, telekomünikasyon sistemleri ile deniz ve hava limanları gibi kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanların yani bir takım düzenli gelir üreten varlıkların gelirleri karşılığı çıkarılan ve gelirlere gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmasını sağlayan sertifikalar olarak bilinmektedir (Tok, 2009, s. 56).

Sukuk uygulaması Türkiye’de Varlık Kiralama Şirketleri (VKŞ) tarafından çıkarılan kira sertifikaları şeklinde ortaya çıkmakta, ancak çeşitli Sukuk uygulamaları arasında sadece İcara Sukuk olarak ifade edilen Kira Sukuku ile ilgili mevzuat düzenlenmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yeni sermaye piyasası araçlarının Türkiye finansal piyasalarında işlem görmesine yönelik çalışmalar kapsamında düzenlenen Seri III No: 43 Sayılı “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” 01.04.2010 tarihli ve 27539 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girilmiştir. Bu Tebliğ ile özel sektör şirketlerinin kira sertifikası ihracı mümkün olmaktadır. Bu enstrüman ile sermaye piyasalarından fon temin etmelerine imkan verilmiştir (Yılmaz, 2014, s. 92).

Türkiye’de Sukuk uygulamalarına ilişkin çalışmalar Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. tarafından yapılmıştır. 2010 yılında gerçekleştirilen ilk ihraç 100 milyon dolar değerinde olmuştur. Senetler, %5.25 sabit getiri oranlı olup Ağustos 2013 yılına kadar vadeli olacak şekilde ihraç edilmişlerdir. Nüfusunun büyük kısmı Müslüman olan Türkiye’de İslami prensiplere uygun bir senet olan Sukuk ihracının bu ilk uygulaması büyük ilgi görmüştür. Bu durum, Türkiye’nin alternatif İslami finansal araçlara açık ve hazır olduğunun bir göstergesi olmuştur. Ayrıca Hazine Müsteşarlığı tarafından 18 Eylül 2012 yılında Citigroup, HSBC ve Liquty House üçlüsüne yetki verilerek 15 milyar dolar miktarında Sukuk satışa çıkarılmış ve ilk gerçekleştirilen ihalenin neticesinde 5 kat talep gelmiştir. Sukuklar’ın %58’i Ortadoğu, %13’ü Avrupa, %12’si Asya, %9’u Türkiye ve %8’i de ABD’deki yatırımcılara satılmıştır (Yardımcıoğlu, vd., 2014, s. 168-169).

Türk Sermaye Piyasası’nda önemli bir noktaya doğru giden ve Eylül 2012 yılında Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilen Sukuk ihracı 2013 yılı sonunda 5 milyar doların üzerinde olmuştur. 2010-2013 yılları arası yıllık bileşik büyüme oranı % 276 olarak gösterilmiştir. 1.5 milyar dolarlık Sukuk ihracı ile piyasadaki yatırımcılara sinyal veren Türkiye’de, Haziran 2013 yılında Resmi Gazete’de Kira Sertifikaları İhracına ilişkin Tebliğ yayınlanmıştır. Tebliğ ile İslami finansal piyasaların Mudaraba, Muşaraka, Murabaha teknikleriyle daha da derinleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde çeşitli fonların, yatırımların ülkeye çekilmesini sağlama noktasında önemli rol oynamış ve özel sektörün de Sukuk piyasasında işlem görmesinin önü açılmıştır (Çanakcı, 2014, s. 55-56).

Türkiye’de Kira Sertifikalarının ve Varlık Kiralama Şirketleri’nin vergilendirilmesi ile ilgili düzenlemeler 25/02/2011 tarihli ve 27857 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6111 Sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükümde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile yapılmıştır. Varlık Kiralama Şirketleri tarafından yapılan farklı işlemlerde, çıkarılan Kira Sertifikalarına ilişkin olarak bazı vergisel kolaylıklar sağlanmıştır. 29 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2011/1854 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Varlık Kiralama Şirketleri tarafından ihraç edilen Kira Sertifikalarından elde edilen gelirlere tabi tutulacak stopaj oranları belirlenmiştir. Buna göre Türkiye’de ihraç edilen Kira Sertifikalarından elde edilen gelirler üzerinde %10 oranında stopaj uygulanması kararlaştırılmıştır (Alpaslan, 2014, s. 22).

1.6.4. Sukuk’un hisse senetleri ve tahvillerden farkları

Sukuk, İslam Hukuku esasına uygun olarak kurum ve kuruluşların fon ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları bir finansal varlıktır. Bu finansal varlık geleneksel bankalarda kullanılan bono ve tahvil gibi menkul kıymetlerden farklı prensiplerle çalışmaktadır. Sukuk’un bono ve tahvilden temel farkı faiz uygulanmamasıdır. Bu yüzden İslami Tahvil olan Sukuk ile klasik tahvil ve hisse senedinin farklılıklarını şu şekilde özetleyebiliriz (Yılmaz, 2014, s. 83):

- Tahvil borç para bulmak için ihraç edilen borç senetleri iken, Sukuk ise alıcısına ilgili varlıkta tam tasarruf hakkını vermektedir.
- Tahvil alıcısı vade sonunda anapara ve faizi beklerken, Sukuk alıcısı ise Sukuk varlıklarının satılmasından oluşacak tahsilatı ve bu varlıklardan elde edilen gelirlerden pay alma hakkını beklemektedir.
- Tahvil ihraççının borcunu gösterirken, Sukuk ise ilgili varlıkta pay oranına malikliği göstermektedir.
- En belirleyici farklılıklardan biri ise Sukuk, bir varlığa dayanan sertifikayı temsil ederken, tahvil ise, borç olarak alınan bir miktar paraya dayanan sertifikayı temsil etmektedir.

- Hisse senetleri, sahibine hissesi oranında şirkette ortaklık hakkı vermektedir. Sukuk ise sahibine sadece Sukuk'a konu edilmiş varlığa sahiplik hakkı vermektedir.
- Hisse senedinin sahibine verdiği ortaklık hakkı belli bir süreyle sınırlandırılmazken, Sukuk sahibinin hakları önceden belirlenen tarihe kadar geçerlidir.
- Sukuk, hisse senedinin sahibine verdiği yönetime katılma hakkı, oy kullanma ve rüçhan hakkı gibi hakları sahibine tanımamaktadır.

Sukuk, hem finansal piyasalara hem de ihraç edilen ülkelere bazı avantajlar sağlamaktadır. Bunlar (Mohamed ve Ca'az, 2015, s. 114);

- Fon kaynakları ve bunların İslami Bankalarda kullanımı arasındaki korelasyona katkı sağlamakta, aynı zamanda kaynak dönemi ve kullanım biçimi arasındaki asimetri riskini azaltmayı sağlamaktadır.
- Bütçe dışındaki işlemler olduğu için sermaye yeterlilik oranının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.
- Bütçe açığını kapatmak için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca ülkede büyük çaplı kalkınma projeleri uygulanmasına katkı sağlamaktadır.
- Bankalarda kredi riskini yönetmek için önemli bir yoldur.
- GSYİH'nin (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) büyümesine yardımcı olmaktadır.

1.6.5. Sukuk fonlarının kullanım alanları

Sukuk'un proje, varlık ve bilanço endeksleri olarak üç fon kullanım türü vardır.

1.6.5.1. Proje endeksli Sukuk

Proje Endeksli Sukuk yönteminde, öncelikle proje gerçekleştirilmesi amacıyla projeye yönelik bir girişim olarak özel amaçlı şirket (Special Purpose Vehicle SPV) oluşturulmaktadır ve bu oluşturulan SPV Sukuk ihraç etmektedir. Bu Sukuk türüne 2003 yılında Katar Hükümeti'nin Doha'daki Hamad Medikal Merkezi'nin inşaatı için fon bulmak amacıyla çıkarttığı Katar Global Sukuku örnek olarak verilebilir. Katar Hükümeti, projenin gerçekleştirilmesi için Özel Amaçlı Şirket oluşturmuş ve Ekim 2010

vadeli 700 milyon Amerikan Doları değerinde Sukuk ihraç etmiştir. Bu Sukuk'un yıllık değişken getiri oranı Libor + 0,45 olarak tanımlanmıştır (Tok, 2009, s. 17).

1.6.5.2. Varlık endeksli Sukuk

Varlık endeksli Sukuk'ta, varlıkların kazanç haklarının, yatırımcılara satılmasıyla fon sağlanmaktadır. 2002 yılında Malezya Hükümeti tarafından İcara Sukuk sertifikasıyla 600 milyon Amerikan Doları değerinde Varlık Endeksli Sukuk ihraç edilmiştir. Malezya Hükümeti, Özel Amaçlı Şirkete satılan arazi parsellerinin kazanç hakkını yatırımcılara beş yıl vadeli olarak yeniden satmıştır. Özel Amaçlı Şirket, mülkiyet haklarını güvence altında tutarak yatırımcılara değişken oranlı Sukuk ihracı gerçekleştirmiştir. Ayrıca Bahreyn Havalimanı genişletilmesi projesine fon sağlamak için ihraç edilen 250 milyon Amerikan Doları değerindeki 5 Yıllık İcara Sukuku, Varlık Endeksli Sukuk'un başka bir örneğidir (Tokul, 2012, s. 6).

1.6.5.3. Bilanço endeksli Sukuk

İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank – IDB) tarafından ihraç edilen 400 milyon Amerikan Doları değerindeki 2008 vadeli Sukuk, Bilanço Endeksli Sukuk için örnek teşkil edebilir. İslami Kalkınma Bankası, 2003 yılı Ağustos ayında 5 yıl vadeli olarak Sukuk ihraç ederek Bilanço Endeksli şeklinde fon sağlamıştır (Güngören, 2013, s. 102).

1.6.6. Sukuk çeşitleri

Dünyada ihraç edilen Sukuk ihraçlarının artışı ile beraber Sukuk çeşitleri de artmaktadır. İslami Finans Muhasebe ve Denetim Kurumu tarafından Sukuk çeşitleri 14 olarak belirlenmiştir. Bunlar; Murabaha, Muşaraka, Mudaraba, İcara, İcara Movsufa Bitihima, İstisna, Selem, Musaka, Mukarasa, Vekâlet, Mülkiyet Al Kadamat, Manfaa İcara, Manfaa İcara Movsufa Bitihima ve Muzraa Sukuklarıdır. Bu Sukuklar arasında İcara Sukuk'u Dünya çapında daha çok tercih edilen olurken, yurt içinde ise Murabaha Sukuk daha çok kullanılmaktadır. Aşağıda en çok kullanılan Sukuk türleri ele alınmıştır. Bunlar;

1.6.6.1. İcara Sukuk

İcara, kira anlamına gelmektedir ve belirli bir malın intifa hakkının bedel karşılığında başka bir kişiye aktarılmasıdır. İcara Sözleşmesi'nde kira veren kişi malının hakkını bir bedel karşılığında başka birine devretmektedir. Bu varlık mülkiyeti kiraya veren kişiye kalmaktadır. Kiralayan kişi ise varlığın intifa hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca iki tarafın anlaşmasıyla kiralayan kişi malın mülkiyetini devir de alabilmektedir. İcara Sözleşmesi geleneksel bankalardaki leasing sözleşmesine benzer ancak dini yasa gereğiyle bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. İcara Sukuk sahibi, varlığın mülkiyet hakkının yanında varlıktan kira alma hakkına da sahip olmaktadır. İcara Sukuk ciro edilebilir ve ikincil piyasada işlem görebilir. Ayrıca kiralanan varlığın kaza ve afet nedeniyle kullanılmaz hale gelmesi durumunda kiracı kira sözleşmesini fesih edebilmektedir. Ancak günümüzdeki uygulamalarda kiralanan varlık bu gibi durumlara karşı sigortalanmaktadır. İcara Sukuk'a konu olan varlık için kira getiri oranı sözleşmeye bağlı olarak sabit ve değişken olabilmektedir (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012, s. 4).

1.6.6.2. Murabaha Sukuk

Murabaha Sukuk'u, Murabaha mallarının alımını finans etmek için ihraç edilmektedir. Murabaha Sukuk'u ihraç edildiğinde Malın mülküyeti Sukuk sahibine geçmektedir. Bu durumda Murabaha Sukuk'un ihraççısı, Murabaha ürününün satıcısı olurken, karşı taraf Murabaha ürünün alıcısıdır. Alıcının Murabaha malı karşılığında ödediği bedel fon olmaktadır. Ayrıca Murabaha Sukuk sahipleri, Murabaha emtiasının sahipleri olmakta, aynı zamanda emtianın satışında nihai satış fiyatı hakkına da sahip olmaktadır (Mustafa ve Sadiyah, 2017, s. 70).

Murabaha Sukuk'un İslam Hukuku'na uygun olabilmesi için sadece birincil piyasada işlem görmesi gerekmektedir. Bu Sukuk'un ciro edilmesine ve ikincil piyasada faaliyet görmesine İslam Hukuku tarafından izin verilmemektedir. Çünkü bu sertifikalar, Sukuk sahibinin borcunu temsil eder ve borcun vadeli olarak alınıp satılması faizle sonuçlanacağından dolayı izin verilmemiştir. Sertifikalar borç enstrümanı olmasına rağmen büyük bir kısmı Muşaraka veya İcara Sukuk gibi ciro edilebilir enstrümanlardan oluşan bir portföyün küçük bir kısmını oluşturursa Murabaha Sukuku ciro edilebilmektedir. Murabaha Sukuku, anlaşılan fiyattan borcun satışına (Bai- al- dayn) izin verilen Malezya'da daha yaygın görülmektedir (Güngören, 2013, s. 109).

Murabaha Sukuk'unun avantajları aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Al Hanidi, 2015, s. 556):

- Bireylerin mal ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaktadır.
- Yatırım için uygun kapıyı açma ve yatırımcılara cazip edecek getiri gerçekleştirmektedir.
- Ulusal ticareti meşru şekilde canlandırmaktadır.
- Ulusal endüstriyi ve tarımsal, hizmet gibi çeşitli ekonomik sektörleri desteklemektedir.

1.6.6.3. Mudaraba Sukuk

Mudaraba Sukuk'u eşit değerde paylara sahipliği temsil eden, mülkiyetin tam olduğu, Mudaraba alıcılarının isminin kaydedildiği getirinin sahip olunan hisseye göre paylaşıldığı Yatırım Sukukları'dır. Bu tür Sukuk alıcıları (Rabbul- Mal) mal sahibidirler. Mudaraba Sukuku, büyük yatırım projelerinde geniş kitlelerin katılımını arttırmak için kullanılmakta ve aşağıdaki özellikleri taşımaktadır (Güngören, 2013, s. 103-104):

- Mudaraba Sukuku ortak mülkiyeti ifade eder. Sukuk ihraç edene karşı özel projelerde Sukuk alıcısına hisse hakkı vermektedir.
- Mudaraba Sukuku, ihraç ile ilgili sermayenin türü, getiri oranı ve diğer şartların İslami hükümlere uygunluğunu gösteren tüm bilgilerin yer aldığı ihracın tanıtımındaki resmi bildirimine dayanmaktadır.
- Mudaraba Sukuku alıcısına, sözleşmeyi kendi takdiriyle menkul kıymet piyasasında satarak mülkiyeti başkasına devretme hakkı verilmiştir.

1.6.6.4. Muşaraka Sukuk

Muşaraka Sukuku'nun, Mudaraba Sukuku'ndan farkı, ortaklığa Sukuku ihraç eden özel amaçlı şirketlerin yanında kaynak kuruluşun da katılmasıdır. Muşaraka Sukukları, yeni bir projenin kurulmasına, geliştirilmesine veya ortaklıkla oluşturulan bir faaliyete kaynak sağlamak için eşit değerde ihraç edilmiş sertifikalardır. Bu Sukuklar'ın sahipleri hisseleri oranında projeye ya da faaliyete ortak olmaktadır (Alpaslan, 2014, s. 18). Muşaraka Sukuk'un özellikleri şu şekildedir (Al Hanidi, 2015, s. 556):

- Düşük yatırım riskine sahip olmaktadır. Çünkü etkin yönetim ilkeleri bulunmaktadır. Ayrıca yüksek kârlılık ve farklı ekonomik sektörlerle karakterize eden ekonomik çeşitliliğe sahiptir.
- Finansal piyasalarda her an tasfiye edilebilir.
- Finansal işlemlerde garantili bir ödeme aracı olarak kullanılabilir.
- Diğer mevcut yatırımlarla karşılaştırıldığında oldukça kârlıdır.

1.6.6.5. *Selem Sukuk*

Selem Sukuku, Selem sermayesi sağlamak için eş değerli olarak ihraç edilen sertifikalardır. Toplanan bu fon ile ihraç edilen sertifikaları alanlar Selem bazlı satılan malların mülkiyetini almış olmaktadır. Sertifikaları ihraç eden taraf bu malların satıcısı, diğer taraf ise alıcısıdır. Ödenecek üyelik ücretleri malların satın alma bedelidir. Selem Sukuk'u ihraç edenler, mal sahipleridir. Mal sahipleri aynı zamanda Selem bazlı malları, ihraç edilen Selem Sukuk Sertifikaları ile satmaya yetkilidirler. Sukukların kârlı olması kadar likit olması da önem arz eder. İkinci defa alım satımına konu olamayacak bir borçlanma aracı fazla talep görmeyecektir. Selem Sukuku'nun satın alınmasında yatırımcı Sukuk konusu olan malın fiyatının, vade tarihinde yükseleceğini bekliyorsa Selem Sukuk'u satın almaktadır. Ancak, örneğin Sukuk'u satın almış olan bir yatırımcının vade tarihinden önce beklentileri değişirse, elindeki Sukuk'u satarak yatırımından vazgeçebilmektedir (Tok, 2009, s. 21). Selem Sukuk'un bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar (Hanidi, 2015, s. 557):

- Yatırımcılardan sağlanan fonları iyi kârla işletmek,
- Yasal hükümlere uygun olarak üretici ve işadamları için gerekli finansmanı sağlamak,
- İhtiyaç duyduğu anda uygun bir fiyata ürüne erişim sağlamak.

1.6.6.6. *İstisna Sukuk*

İstisna Sukuk'u, eşit değer taşıyan ve sahiplerine ait olacak malların üretimi için gerekli fonların harekete geçirilmesi amacıyla ihraç edilen sertifikalardır. Bu sertifikaları ihraç eden taraf satıcı, diğer taraf ise alıcısıdır. Sağlanan fonlar ise malların maliyetidir

(Mohd Zin vd., 2011, s. 474). İstisna Sukuk'un bazı özellikleri şunlardır (Hanidi, 2015, s. 557):

- Belirli malların üretimi için gerekli finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla orta vadeli finansman sağlamaktadır.
- Uygulanabilir yatırım projeleri işletme sermayesinin finansmanı için kullanılabilir.
- Yol, kanalizasyon ve benzeri altyapı projelerinin finansmanını sağlamaktadır.
- Yeteneklerin ve teknolojik güçlerin optimal kullanımını teşvik eder.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAMİ BANKACILIĞIN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

2.1. İslami Bankacılığın Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

İslami bankacılık teorisi 19. yüzyılın sonlarına kadar gitmekte olup banka kredi faizlerinin, kâr paylaşımı ile değiştirilmesine yönelik bir alternatif bulma çabasıyla ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Bu teori ile klasik bankalardaki finansal aracı kuruluşların niteliğini değiştirerek finansal aracı ile fon sahibi ve fon kullanıcılarının işletme risklerini paylaşmaları savunulmaktadır. Teori, ticari işlemlerde erken dönem edebiyatının ana vurgusu olan adalete odaklanmakta, fon kullanıcısının tüm riskleri üstlenmesinin haksızlık olduğu vurgulanmaktadır (Siddiqi, 2006, s. 4).

Dünyada bilinen ilk faizsiz bankacılık uygulaması, M.Ö. 2123-2081 yıllarında Babil'de Hüküm süren Hammurabi Hükümranlığı dönemine kadar uzanmaktadır. Fakat İslami bankacılık kavramı İslamiyet'ten sonra 19. yüzyılda gündeme gelmiştir. Hammurabi'nin Ticari Kanun'larında 100 ve 107'inci maddeleri arasında İkras işlemlerinin nasıl düzenleneceğini belirtilmiştir. Bu maddeler şöyledir (Ustaoğlu, 2014, s. 19):

- 100 – Simsar, aldığı paraya göre faiz verir ve bunu yazılı olarak bildirir ve de uzaklaştıkları gün tacire ödeme yapar.
- 101 – Gittiği ülkelerde ticaret anlaşması yoksa kazandığı tüm parayı tüccara vermek amacıyla simsara bırakacaktır.
- 102 – Bir tüccar yatırım yapmak için bir miktar parayı simsara emanet ederse ve simsar gittiği yerde bir miktar zarar ederse anaparayı tüccara vermek zorundadır.

- 103 – Seyahatte iken düşmanları sahip olduğu her şeyi ondan alırsa simsar Tanrı adına yemin eder ve yükümlülükten kurtulur.
- 104 – Bir tüccar nakletmesi için simsara mısır, yün, yağ ve başka bir mal verirse, aracı aldığı miktarı belirten bir makbuzu tüccara verir. Bundan sonra tüccara verdiği para için de ondan makbuz alır.
- 105 – Simsar dikkatsiz ise ve tüccara verdiği para için bir makbuz almamışsa, faturalanmamış parayı kendi parası olarak sayamaz.
- 106 – Simsar tüccardan parayı teslim alırsa, ancak, tüccarla arasında bir anlaşmazlık varsa (makbuzu reddediyorsa) o zaman tüccar Tanrı'nın ve parayı simsara verdiği tanıklık eden şahitlerin huzurunda yemin eder ve simsar toplam meblağın 3 katını ona öder.
- 107 – Eğer tüccar simsarı aldatırsa, yani simsar verilen her şeyi geri getirdiği halde, tüccar kendisine verilen şeylere ilişkin makbuzu inkâr ederse, o zaman simsar, tüccarı yargıçlar ve Tanrı'nın önünde suçlar. Tüccar, simsarın kendisine verdiği şeyleri hala inkâr ederse, simsara meblağın 6 katını öder.

Bu maddeler, Hammurabi döneminde faizsiz ticaretin uygulandığını ve İslamiyet öncesi toplumların ticari işlemlerinde faizsiz uygulamanın yaygın olduğunu göstermektedir. Faizsiz işlemlerin sonraki toplumlarda da uygulandığı anlaşılmaktadır. İslamiyet döneminde de faizsiz ticaret uygulanması teşvik edilmiştir. İslam Dini'nde faiz yasaklanırken, tedrici bir yol izlenmiştir. Yani faizle ilgili inen ayetlerde, ilk önce faizin kötülüğüne dikkat çekilmiş, ardından kendilerine yasak edildiği halde bu işlemi yapan kimselerin durumu ele alınmış ve son aşamada ise faiz yasaklanmış ve şiddetli bir şekilde yasak olduğu vurgulanmıştır (Canbaz, 2014, s. 179). Bazı ayetlerde, faizle çalışanlara Allah ve Resulü tarafından savaş açılmış olduğu bildirilmiştir.

Dünya ticaretinin gelişmesi ile yeni ekonomik sistemler ortaya çıkmıştır. Bu sistemler arasında kapitalist sistem de bulunmaktadır ki bu sistem Batı ülkelerindeki ekonomik sisteminin temelini oluşturmaktadır. Hâlbuki kapitalist sistemde ticaretin ve bankacılığın temelini faiz oluşturmaktadır. Aynı şekilde kapitalist sistemde paradan para kazanılmaktadır. Dünya ticaretinin küresel hale gelmesi ile Müslüman tasarruf sahipleriyle ticaret ilişkisi bulunan diğer toplumların birlikte ticaret yapabilmeleri için faiz yerine başka alternatif bir finans sistemine ihtiyaç duyulmuştur ve İslami bankacılık kavramı gündeme gelmiştir.

Kâr-zarar paylaşımı esasına dayalı olarak ortaya çıkan bankacılık sistemine ilişkin teoriler 1940'ların sonunda ve 1950'lerin başlarında başlamıştır. Fakat 1960'lı ve 1970'li yıllar arasında İslami bankacılık kavramıyla ilgili daha etkin çalışmalar yapılmış ve takip eden dönemde ise İslami bankacılık teorisinin incelikleri üzerinde durulmuştur (Altan, 2001, s. 311).

1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Endonezya'nın Japonya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi gelecek olayların erken bir işareti olmuştur. Sonraki yıllarda Ortadoğu'da Avrupa sömürgeci sona ermiştir. 1962 yılında Fransız işgali altındaki Cezayir, bağımsızlığını ilan etmiştir. O yıllarda Müslüman ülkeleri çoğu dış baskılardan kurtulmuştur. Genel olarak sömürge altındaki Müslüman ülkelerin ekonomik ve finans faaliyetleri sömürgeci ülkeler tarafından yönetilmekteydi. Ancak bu Müslüman ülkeler, İslami inancına uygun olarak oluşturacakları kendi yönetimlerinin daha başarılı olacağına inanmaktaydılar. Böylece 1940 – 1960 yılları arasında İslami bankacılık için uygulanabilir bir model üretmek için çaba sarf edilmeye başlanmıştır. Bu yeni modeller, birkaç kez başarısızlıkla sonuçlansa da, İslami bankacılık için daha fazla keşif ve yeni modellerin yolu açılmıştır (Engzell, 2008, s. 10–11). Çoğu İslam ülkesine faizli sistemin sömürgeci ülkelerle beraber geldiği açıktır. İkinci Dünya Savaşı'nda sömürgeci ülkelerin Müslüman ülkelerindeki hâkimiyetinin sona ermesi ile Müslüman toplumlar, kendi inanç ve isteklerini yerine getirme fırsatı bulmuşlardır. Bu imkânlar sayesinde Müslüman bilim adamları, Müslüman ülkelerdeki ekonomik sorunları değerlendirerek onlara özgü bir ekonomik sistemi ortaya çıkarmayı başarmışlardır.

Modern Faizsiz Bankacılık Sistemi'nin ilk araştırmaları 1955 yılında Pakistanlı düşünür ve ekonomist bilim adamı Mohammed Uzair'in "An Outline Of Interestless Banking" (faizsiz bankacılık) isimli araştırmasıyla ortaya çıkmıştır (Türkmenoğlu, 2007, s. 12). Dünya'da kurulan ilk modern faizsiz banka, 1963 yılında Tasarruf Bankası olarak Mısır'ın Mit Ghamr deltasında kırsal kesimindeki üreticileri, aracı ve tefecileri kurtarmak amacıyla Ahmet en- Neccar tarafından kurulan Mit Ghamr Tasarruf Bankası'dır. Banka'nın kuruluş aşamasında Almanlardan destek alınmıştır. Fakat Almanlar, En-Neccar'ın faizsiz banka kurma gayretinde olduğunu fark edince desteklerini yarıda bırakmışlardır. Böylece kurulan ilk faizsiz banka, faaliyetlerini dört yıl sürdürdükten sonra kapanmıştır. Banka'nın kapatılmasına rağmen, faizsiz bankacılığın kurulmasına bir deneme olmuş ve sonra kurulacak faizsiz bankalara öncülük etmiştir (Ece, 2011, s. 3).

İslami bankacılık için bir başka bağımsız deneme ise Malezya'da Tabug Haji adındaki kuruluştur. Hacılar için şeriata uyumlu tasarruf ve yatırım planı yapmak amaçlanmıştır. Tabug Haji, sonradan tanınmaya başlanmış ve 1990 yılında başarılı bir kurum olarak nitelendirilmiştir (Ali ve Ahmed, 2007, s. 1-2).

İkinci faizsiz banka olarak bilinen Nasser Sosyal Bank, ilk faizsiz banka olan Mıt Ghamr Yatırım Bankası'nın tasarruf sahipleri tarafından Mısır Devleti'nden destek alarak kurulmuştur (Altan, 2001, s. 311).

İslam Ülkeleri Dış İşleri Bakanları'nın 1970'te katıldığı Cidde toplantısında Müslüman Ülkeler arasındaki ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesine karar verilmiştir. Bu toplantıdan sonra Pakistan'da yapılan ikinci toplantıda Pakistan ve Mısır, milletlerarası bir faizsiz bankanın kurulmasının gerekliliğini ileri sürmüşlerdir (Türkmenoğlu, 2007, s. 13). Yapılan toplantılar ve denemelerden Faizsiz Bankacılık Sistemi'nin sürdürülebilir ve geliştirilebilir olduğu anlaşılmıştır. Bu anlayış neticesinde, 1974'te kurulan ve 1975'te Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde faaliyete başlayan İslam Kalkınma Bankası kısa bir süre içinde İslami Bankacılık Sistemi'nin dünyada duyulmasına neden olmuştur. Banka, Suudi Kraliyet Ailesi'nin desteği ve çoğunluğu Arap ve Müslüman ülkeleri olan 22 tasarruf sahibi üye ülkenin katkıları ile kurulmuştur (Altan, 2011, s. 311). İslam Kalkınma Bankası, faizle çalışan geleneksel bankaların bir alternatif modeli olarak faizsiz bankacılığın dünya çapında fark edilmesine neden olmuştur. İslam Kalkınma Bankası'ndan sonra Faizsiz Bankacılık Sistemi dünyada gelişmiş ve birçok faizsiz çalışan banka kurulmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi 1975 yılında Dubai'de kurulan Dubai İslam Bankası'dır (Mohamed vd., 2013, s. 5-6).

1977 yılında İslami Konferans, Dış İşleri Bakanlığı sponsorluğunda faizsiz bankaları ve finansal kurumları koordine etmek ve faizsiz bankacılığı tanıtmak için Uluslararası İslami Bankalar Birliği Teşkilatı kurulmuştur. 1977 yılında Kuveyt Finans Evi ve Mısır ve Sudan Faisal İslam Bankası, 1981'de Dar Al Mal Al İslam Bankası ve 1982'de Al-Baraka Grup Bankası kurulmuştur. Ayrıca 1981'de İran'da ve 1983'te ise Pakistan'da Faizsiz Bankacılık Sistemi uygulanmasına başlanarak faizli bankacılığın ülke genelinde yok edilmesi çabaları başlatılmıştır (Altan, 2011, s. 311). Dar Al-Mal Al-İslam Bankası, İslami Kalkınma Bankası'nın, müşteri ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı düşüncesiyle Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Kuveyt gibi bazı Müslüman ülkelerin katılımıyla İsviçre'de kurulmuştur (Ece, 2011, s. 6).

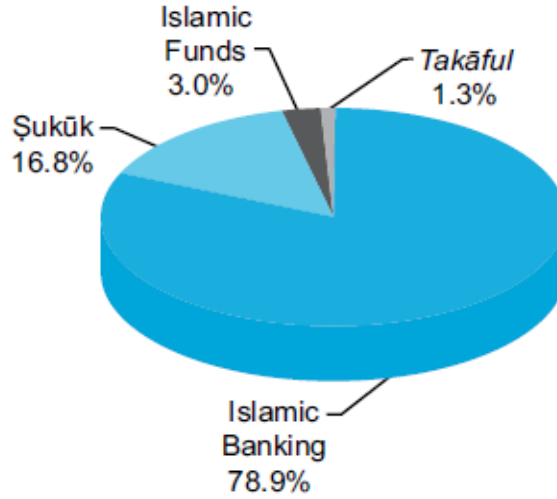
Çağımızda ortaya çıkan bu yeni sistemin faaliyetleri, sadece Müslüman ülkelerde değil, aynı zamanda Batı ülkeleri başta olmak üzere, Afrika, Uzak Doğu ve Ortadoğu ülkelerinde de hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu bankalar, Müslüman müşterilerine hizmet sunarken, Müslüman olmayan diğer dinlere mensup olan müşterilere de hizmetlerini sunmaktadır. İslami Bankaların kuruluşundan 1990 yılına kadar yaşanan ekonomik krizlerde bu bankacılık sisteminin başarısı net bir şekilde görülmemiştir. Ancak 2001’de ABD’de başlayan ve 2008 yılında tüm dünya ülkelerinin ekonomilerine etki eden krizler, faiz sistemi ile çalışan birçok bankanın çökmesine neden olurken, İslami Bankaların bu krizlere karşı dayanıklılığı dikkat çekicidir. Bu dönemde, İslami finans alanında yapılan bir değerlendirmede fonların yıllık %15-20 arasında bir oranda büyüdüğünü ve İslami Bankaların toplam varlıklarının 2009 yılında 822 milyon dolara ulaştığı bildirilmiştir. 2010 yılında ise varlıklar daha da artarak bir trilyon dolara ulaşmıştır (Yanpar, 2015, s. 21). Faizsiz Bankacılık Sistemi dünya ülkelerinde hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Son yıllarda 75 ülkede 500’den fazla faizsiz banka kurulmuştur (Hussien, 2014, s. 443-44). Bu kurumlar içinde tam olarak İslami kurallara uyumlu olarak bankacılık faaliyetlerini yerine getiren bankalar olduğu gibi, faizli sistemle çalışan ancak faaliyet alanlarında yeni pencere açarak İslami bankacılık hizmeti veren birçok kurum bulunmaktadır.

Geniş yelpazeli faizsiz bankacılık ürünlerini faaliyetleri kapsamına alan uluslararası bankalardan bazıları şöyledir; CitiBank, Golman Schas, HSBC, Deutshce Bank, Union Bank of Switzerland, Amaro, United Bank of Kuwait, ANZ Grindlays, Suudi International Bank. Dünyada her yıl belirlenen en iyi 1000 bankanın 89’u faizsiz bankacılık uygulayan bankalardan oluşmaktadır (Tok, 2009, s. 26). İslami Bankalar, hem fonlarını değerlendiremeyen kimselerin fonlarını reel ekonomiye aktarmakta, hem de dünyada her geçen gün artan işsizliğin azalmasına katkı sağlamakta aynı zamanda da yaşanan krizlerden dolayı kötüleşen ekonomik dünyamızın yeniden kalkınmasına yardımcı olmaktadır.

İslami Finansal Hizmetler Kurulu’na (Islamic Financial Services Board - IFSB) göre küresel boyutta İslami finans varlıklarının toplamı 2016 yılında 1.893 milyar Amerikan Doları’dır. Tablo 2.1’de görüldüğü üzere Sukuk piyasası ise 2015 yılında yaşanan düşüşlerin aksine 2016 yılında %6,06 artışla 318,5 milyar Amerikan Doları olarak gerçekleşti ve sektörün %16,08’lük payını aldı. İslami fonlar 56,1 milyar

Amerikan Doları olup sektörde %3'lük pay almıştır. Tekafül ise 25,1 milyar ABD Doları olarak gerçekleşerek sektörün %1,3'lük payına sahip olmuştur (IFSB, 2017, s. 7).

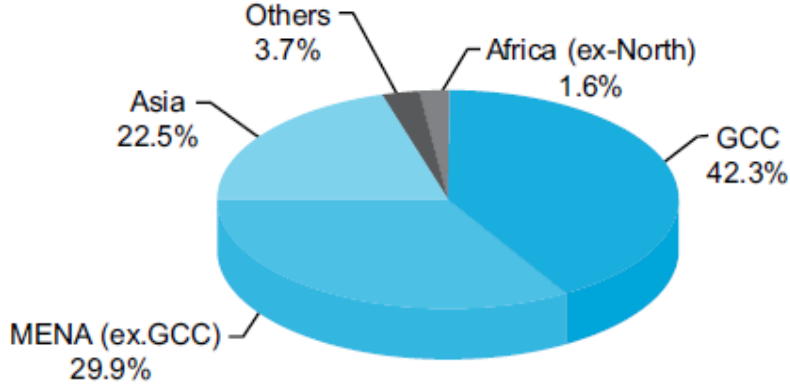
Tablo 2.1. *İslami Bankacılık, Sukuk, İslami Fonlar ve Tekafül'ün küresel İslami Finans sektöründeki payları (%) (IFSB stability report, 2017, s. 8)*

Mayıs 2017 IFSB Raporu'na göre, Dünya İslami Finans Sektörü'nün içinde Körfez Ülkeleri paylarını bir önceki yıla göre artırarak %39,5'ten %42,3'e yükseltmişlerdir.

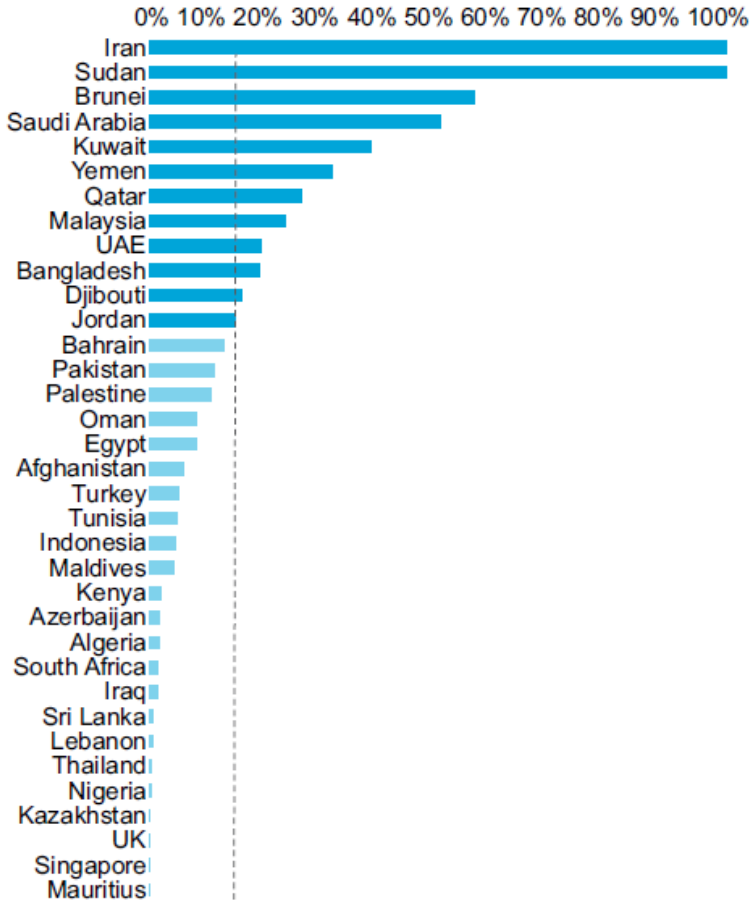
Tablo 2.2'da görüldüğü gibi Mayıs 2017 IFSB Raporu'na göre, Dünya İslami Finans Sektörü'nün aktif büyüklüğü içinde Körfez ülkeleri %42,3'lük oran ile en büyük paya sahip olmuşlardır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin ((MENA - Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus, Cezayir, İran, Yemen, Suriye, Irak, Sudi Arabistan, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn ve Libya) aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %33,2 oranından %29,9 oranına gerilemiştir. Bunun nedeni ise İran parasının ABD Doları karşısında değer kaybetmesi ve İran İslami finans varlıklarının değerinin düşmesidir. Malezya, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş gibi Asya Ülkeleri'nin payı %21,9 oranından %22,5 oranına yükselmiştir. Kuzey Afrika ülkelerinin payı ise %1,6 ve Avrupa ve Amerika ülkelerinin payı da %3,7 olmuştur (IFSB, 2017, s. 9).

Tablo 2.2. Bölgelere göre İslami Finans'ın dağılımı (2016)(IFSB stability report, 2017, s, 9)

2017 yılı IFSB raporuna göre 2016 yılında Küresel İslami Finans Sektörü'nde yer alan ülkelerin kendi sınırları içerisinde yürütülen İslami bankaların bankacılık sektörlerinde aldıkları pay 2015 yılına göre artış göstermiştir. Tablo 2.3'de görüldüğü üzere ülkelerin küresel İslami finanstan aldığı pay sıralamasında İran ve Sudan en büyük paya sahip olarak birinci sırada yer almaktadır. Diğer ülkeler ise sırayla Brunei % 57, Suudi Arabistan %51,1, Kuveyt %39, Katar %26,6, Malezya %23,8, Birleşik Arap Emirlikleri % 19,6 ve Cibuti ise % 16,2 oranına sahip olmuştur. Bu ülkeler, küresel İslami bankacılık varlıklarının %88'sine ve ödenmemiş Sukuk ihraçlarının %84'üne sahip olmaktadır. Türkiye'nin ise İslami Finans Bankacılık Sektörü'ndeki payı % 4,7'dir. Aktif büyüklüğüne göre sıralamada 19. ülke olmaktadır (IFSB Stability Report, 2017, s. 8).

Tablo 2.3. Aktif büyüklüklerine göre İslami Bankaların ülke bazında toplam bankacılık sektöründe aldıkları pay (2016) (IFSB stability report, 2017, s, 8)

Küresel İslami Bankacılık Sektörü'nde aktif büyüklükleri itibariyle ülkeleri sıraladığımızda en büyük aktif büyüklüğü olarak İran birinci sırada yer almaktadır. İran'ın aktif büyüklüğü yaklaşık 493 milyar Amerikan Doları olup küresel pazarda %33'lük bir paya sahip olmaktadır. Suudi Arabistan 307,7 milyar Amerikan Doları aktif büyüklüğü ve %20,6 pazar payına sahiptir. Malezya 139 milyar Amerikan Doları aktif büyüklüğü ve %9,3'lük pazar payına sahiptir. Malezya'yı az bir fark ile 134,4 milyar Amerikan Doları aktif büyüklüğü ve %9'luk pazar payı ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) izlemektedir. Ardından Kuveyt 91,1 milyar Amerikan Doları aktif büyüklüğü ve %6,1 pazar payı ile 5. sırada, Katar 86,6 milyar Amerikan Doları aktif büyüklüğü %5,8 pazar payı ile 6. sırada ve Türkiye 43.32 milyar Amerikan Doları aktif büyüklüğü ve %2,9'luk pazar payı ile 7. sırada yer almaktadır (Atar, 2017, s. 1042). Tablo 2.4'de küresel İslami bankacılık aktif büyüklükleri ve pazar payları ülkelere göre sıralanmıştır.

Tablo 2.4. Global İslami Bankacılık aktif büyüklüğü ülke sıralaması (2016) (IFSB, 2017,s,8 ve Atar, 2017, s, 1044-1045)

Sıra	Ülke	Global İslami Bankacılık Toplamından Aldığı Payı	İslami Bankacılık Aktif Büyüklüğü (Milyar USD)
1	İran	33,0%	492,99
2	Suudi Arabistan	20,6%	307,74
3	Malezya	9,7%	138,93
4	Birleşik Arap Emirlikleri	9,0%	134,45
5	Kuveyt	6,1%	91,13
6	Katar	5,8%	86,65
7	Türkiye	2,9%	43,32
8	Bangladeş	1,8%	26,89
9	Bahreyn	1,7%	25,40
10	Endonezya	1,6%	23,90
11	Sudan	1,3%	19,42
12	Pakistan	1,2%	16,43
13	Mısır	1,0%	14,94
14	Ürdün	0,7%	10,46
15	Brunei	0,5%	7,47
16	Umman	0,5%	7,47
17	Diğer	3,1%	46,31
Toplam		100,00 %	1.493.90

2.2. Dünyada İslami Bankacılık

İslami Bankalar sadece İslam Ülkeleri'nde değil, aynı zamanda diğer Dünya ülkelerinde de faaliyetlerine devam etmektedir. İslami Bankacılık Sistemi tüm toplumlara hitap edecek şekilde hazırlanmıştır. Ticaretin küresel hale gelmesi ve İslam ülkeleri ile Batı ülkeleri arasındaki ticari işbirliğinin hızlandırılması, İslami Bankacılık Sistemi'nin Batı ve diğer Dünya ülkelerine yayılmasına neden olmuştur. Günümüzde İslami Bankacılık Sistemi'nin hem Müslüman hem de Müslüman olmayan toplumlarda da kullanıldığı ve son yıllarda Batı toplumlarının bu bankacılık sistemine ilgilerinin arttığı görülmektedir. Bu ilgi, Körfez Ülkeleri'nde faizsiz bankacılık mevduatının artmaya başladığı 1980'li yılların başlarına rastlamıştır. Fon sahiplerinin mevduatlarını kısa vadeli cari hesaplara yatırmalarından dolayı, İslami Bankalar bu likiditeyi faizden uzak kalacak kısa vadeli enstrümanlara yatırmak zorunda kalmıştır. Bu dönem de tecrübe

noksanlığından dolayı, fonlarını yatırım amacıyla Batılı kurumlara yönlendirmişlerdir. Batılı ülkeler, İslami Bankaların talebine ayak uydurmada çabuk davranmışlardır. Faizsiz işlem yapan bankaların, ilk dönemlerde tasarruf sahiplerine ya hiçbir nema sunmamaları ya da çok az bir getiri sağlamaları nedeniyle Batılı kurumlar ucuz bir fon kaynağı elde etmişlerdir. İlk dönemlerinde Batılı bankaların müşterileri, genelde Arap dünyasının kurumları ve petrol milyonerleri olmuştur. Son zamanlarda ise faizsiz bankacılık talebinin artışıyla, Batılı ülkelerde yaşayan orta gelirli Müslümanlar da sisteme katılmışlardır (Özgür, 2007, s. 44).

Günümüzde İslami Bankacılık Sektörü %15-20 oranı arasında büyümektedir. Müşteri kitlesi de sadece Müslüman toplumların çoğunluk olarak yaşadığı ülkeler değil, Avrupa, Amerika ve Uzak Doğu Ülkeleri olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Faizsiz bankacılık alanında potansiyeli gören dünyanın önde gelen kurumları, bu bankacılık sisteminden pay almaya yönelik çalışmalarını artırmışlardır. İslami bankacılık farklı kurumlar ve finansal araçlar ile dünyada fenomen hale gelişmiştir. Faizsiz bankacılık sisteminin kurumsal yapı ve finansal araçlarının gelişmesiyle İran, Pakistan ve Sudan gibi ülkelerin finansal sistemi bütünüyle veya büyük ölçüde İslami Kurallara göre düzenlenmiştir. Diğer ülkelerde ise faizsiz bankacılık sistemi, finansal piyasaların küçük bir kısmını kontrol etmekte olup, faizli çalışan kurumlara rağbet edilmektedir (Özgür, 2007, s. 45).

İslami finans, küresel finansal sisteminin geleceğini şekillendirmekte ve İslami finans ilkelerinde yer alan etik ahlaki değerleri güçlendirmektedir. Ayrıca küresel finansal sistemin istikrarını sağlamaya yönelik temel bir rol oynamaktadır. İslami finansal endüstrinin direncini daha da güçlendirmeye yönelik sürekli yapılan çalışmalar, İslami finansmanın küresel finansal istikrarına katkıda bulunma potansiyelini artıracaktır (Mohd Zin vd., 2011, s. 183). Faizsiz Bankacılık Sistemi'nin gelişimini farklı ülkeler üzerinde incelemek faydalı olabilir.

2.2.1. Müslüman ülkelerde İslami bankacılık

2.2.1.1. Mısır

Mısır'da ilk faizsiz banka, 1963 yılında kurulan Mit Ghamr Bankası'dır. Mısır kırsal toplumunun tasarruf ve yatırım ihtiyaçlarını karşılamak için Mısır hükümdarı Ahmet En-Necar tarafından, Almanya'dan destek alarak kurulmuştur. Bankanın temel amacı, Mıt

Ghamr deltasında kırsal kesimindeki üreticileri, aracı ve tefecilerden kurtarmaktır. Banka dört yıl faaliyet görmesi ardından kapatılmıştır (Ece, 2011, s. 3).

Mısır'da Sanhuri tarafından yapılan çalışmaların sonucunda, belli bir oranı aşmamak kaydıyla faize izin verilmekle birlikte faizsiz bankacılık ve geleneksel bankacılık bir arada yürütülmüştür. Konvansiyonel ticari faizli bankacılığa bir alternatif olarak gelişen faizsiz bankacılık Mısır Finansal Sistemi'nde önemli rol oynamaktadır. 1977 yılında Mısır ve Suudi Arabistan ortaklığı ile kurulan Mısır Faisal Bankası ve tamamı Mısırlılara ait Uluslararası Yatırım Bankası, Mısır Bankacılık Sektörü'nde önemli rol üstlenen iki faizsiz banka olarak tanınmaktadır ve bu bankalar toplam mevduatın % 17'sini ellerinde tutmaktadırlar (Arabacı, 2007, s. 9).

2.2.1.2. Malezya

Malezya'da İslami Finansal Sisteme geçilmesini etkileyen faktörleri; iç ve dış faktörler olarak ikiye ayırabiliriz. İç faktörler; 1969 yılında Malezya'da yaşanan isyan ve buna takiben 1971 yılında başlatılan yeni ekonomik Hükümet politikası sayılabilir. O yıllarda yaşanan ayaklanma, Malay ve Malezya arasındaki gelir ve servet farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Hükümet, Malezya gibi çok ırklı ülkelerdeki en önemli unsurun dengeli kalkınma ve dengeli gelir dağılımı olduğunu fark etmiştir. Bu yüzden ekonomik kalkınmanın dengelenmesi için iki strateji uygulanmıştır. Bunlardan, birincisi, istihdam için fırsatlar vererek gelir düzeyini yükseltmek ve mutlak yoksulluğu azaltmak. İkincisi, etnik gruplar arasında ekonomik dengeleri sağlamaktır. İslami Finans Sistemi'ne geçilmesine neden olan dış faktörler arasında, 1970'li yıllarda İslami diriliş hareketinin ortaya çıkması ve 1979'da İslam Devrimi olarak bilinen İran Devrimi gösterilebilir. Bu olaylar tüm Müslüman dünyasını etkilemiş ve Malezya'daki Müslümanların ses ve siyasi gücü de giderek artmıştır. Dolayısıyla da Malezya Hükümeti'nin Müslümanları ciddi bir şekilde dikkate almasını sağlamıştır (Nakagawa, 2009, s. 116-117).

İslami siyasi baskılar nedeniyle Hükümet İslami değerlerin önemini farkında olmuş ve bu değerleri ülkedeki sosyal ve ekonomik sistemlere uyarlamaya karar vermiştir. 1980 yılında İslami Finansal Sistemin getirilmesi ile ilgili önemli konuları görüşmek üzere bir toplantı düzenlenmiştir. Bir sonraki Hükümet de Malezya Merkez Bankası ve Bank Negara Malaysia'nın insiyatifiyle İslami Finans Ulusal Yönlendirme

Komitesi'ni kurmuştur. Komitenin bir yıllık çalışmasından sonra sonuçlar Hükümet'e sunulmuştur. Hükümet İslami bir bankanın kurulması için destekleyici bir görüş sağlamıştır. Bu çalışmaya dayanarak İslami Finans Sistemi yaşama kararı alınmıştır. 1983 yılında Hükümet, İslami Bankacılık Yasası'nı ve Bank İslam Malaysia'yı hayata geçirmiştir (Nakagawa, 2009, s. 117).

Malezya'daki İslami Finans Sistemi bankacılık kurumları; Tekafül indirim programları, finansal kiralama şirketleri, kurumsal kalkınma maliyetleri, tasarruf kurumları, kooperatifler, ipotek kurumları, hacılar fon kurulu, zekât kurumu, ulusal bağış kurulu, acente kredisi, derecelendirme kuruluşları ve fon yönetim şirketlerini kapsamaktadır. Bu sistem, aynı zamanda denizaşırı finansal piyasaları, para piyasaları, İslami devlet iç borçlanma senetleri, İslami özel borçlanma senetleri, hisse senetleri, birim tröstleri, sigorta acentelerini de içermektedir (Mohd Zin vd., 2011, s. 181-182).

Malezya'da Dünya'daki en büyük İslami Bankacılık ve Finans Piyasası bulunmaktadır. 9 Şubat 2006 tarihinde Malezya Merkez Bankası, İcara Sukuk'u diye bilinen yeni İslami parasal enstrümanı çıkarmıştır. Piyasadaki likiditeyi yönetmek amaçlanarak ihraç edilen bu araçların tutarı RM 400 milyona ulaşmıştır. Malezya Merkez Bankası, İslami Finans Piyasası'nda yatırım bilgilerini artırmak ve bilgiyi verimli bir şekilde yaymak için bir girişim olarak piyasada Islamic Interbank Money Market'i geliştirmiştir. Yine Devlet, 2007 yılında yatırım risklerini yönetmek ve İslami finansal piyasalarda hedging araçlarının geliştirilmesi için ilk küresel İslam türevleri ana sözleşmesini başlatmıştır. Ağustos 2009 tarihinde, Murabaha konseptini kullanarak Şeriata uyumlu mevduat plasmanları yoluyla etkili risk ve likidite yönetimini kolaylaştırmak üzere Malezya İslami Bankaları tarafından imzalanmış Interbank Murabaha Ana Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir. 2005 yılında yurtiçi ve yurtdışı endüstrinin ihtiyaçlarını karşılamak için beşeri sermaye geliştirmek üzere İslami finans alanında Uluslararası Eğitim Merkezi kurulmuştur (Mohd Zin vd., 2011, s. 182).

1993 yılında Malezya Hükümeti, İslami Bankacılık Sistemi'nin gelişmesini hızlandırmak amacıyla İslami Bankacılık Programı Politikasını çıkartmıştır. Bu politikada geleneksel bankacılık kurumlarının İslami bankacılık ürün ve hizmetlerine başlamalarına izin verilmiştir. Bunun sonucu 1998 yılında İslami bankacılık ürün ve hizmetleri sunan bankacılık kurumlarının sayısı artmıştır (Nakagawa, 2009, s. 117). Malezya bankacılık alanında, İslami Bankacılık Kanunu, Bafia Anlaşması ve Merkez

Bankası Anlaşması olarak üç düzenleyici kuruluşa sahiptir. Malezya’da yirmi yıl önce faaliyete başlayan İslami Bankacılık, kısa süre içinde gelişmiş ve 2001 yılında finans sektörünün %5’ine, 2003 yılında da %10’una sahip olmuştur. Malezya’da İslami bankacılığın kısa süre içinde hızlı bir çıkış trendi yakalamasının nedeni, Ülke ’de kendine özgü bir karma bankacılık sisteminin olması ve İslami bankacılığın bütün altı yapı gereksinimlerinin yerinde düzenlemelerle sağlanmasıdır. 2020 yılında İslami bankacılık için dünyanın finans merkezi olmak ve İslami Sermaye Piyasaları arasında bağlantı kurmak gibi büyük hedeflerin olması, Malezya’yı mevduat konusunda olduğu gibi, İslami finansal ürünler açısından da dünyanın en etkili ve yenilikçi ülkesi yapmaktadır (Arabacı, 2015, s. 14).

2.2.1.3. Pakistan

1979 yılında Pakistan’da Faizsiz Bankacılık Sistemi’nin ilk adımları atılmıştır. Pakistan Parlamentosu, Pakistan Yatırım Ortaklığı, Bankers Equity, House Building Finance Corporation gibi faizsiz kuruluşların hayata geçirilmesine karar vermiştir. Aynı zamanda Hükümet, geleneksel ticari bankaların kâr zarar paylaşımı esasına dayalı olarak mevduat hesaplarını sunmalarını onaylamış ve teşvik etmiştir. 1979 - 1985 yılları arasında ticari bankalar hem faizsiz hem de faizli işlemlerine devam etmiştir. 1985 yılından itibaren Hükümet, tüm bankaları faiz tabanlı ürün ve hizmetleri sunmaktan alıkoymuştur. Yüksek Mahkeme’nin faiz merkezli işlemlere karşı yayınladığı karar ve Pakistan İslam İdeolojik Konseyi’nin faizsiz bir ekonomi önermesi nedeniyle ülkede İslami finansın yeni bir dönemine işaret edilmiştir. 1980’li yılların ortalarında ve sonrasında Ziya ül- Hak tarafından İslamlaşma adımlarının atılmasının ardından, ülkedeki İslami finans kuruluşlarının yürürlüğe konulması için güçlü temeller atılmıştır. Böylece İslami Bankaların tedrici ve istikrarlı ilerlemeleri devam etmiş ve zamanla İslami finans sanayi gelişmiştir (Ali, 2015, s. 61).

Pakistan’da İslami Bankacılık Sistemi’ne geçilmesi için bir stratejik plan kullanılmıştır. Bu planda aşağıdaki üç aşama takip edilmiştir (Saeed, 2012, s. 9):

- Tam teşekküllü İslami Bankaların bağımsız taban üzerinde Pakistan’da kurulması teşvik edilmiştir. Amaç; Konvansiyonel ve İslami bankacılığın paralel çalışmasına ve İslami bankacılığın geliştirilmesine yardım edilmiştir.

- Yukarıdaki kategoriye bağılı olarak Pakistan’da İslami Banka Kurumlarının kurulmasına izin verilmiştir.
- Pakistan konvansiyonel bankalarının bağımsız İslami bankacılık şubeleri açmalarına izin verilmiştir.

Bu strateji, Pakistan’daki insanlara İslami bankacılığı tanıtmak amacıyla izlenmiştir.

Pakistan’da İslami bankacılık faaliyetleri 1980 yılında başlamıştır. Pakistan’da Bankacılık Sistemi’nin tamamen İslami bir çizgiye dönüştürülme çabalarına rağmen halen dual yapıya sahiptir. Ülkede 6 adet İslami Banka (Al Baraka Islamic Bank, Bank İslami Pakistan, First Dawood Islamic Bank, Dubai Islamic Bank Pakistan, Emirates Global Islamic Bank ve Meezan Bank) ve 9 adet İslami bankacılık hizmeti sunan geleneksel banka bulunmaktadır. 2005 yılında Pakistan Hükümeti tarafından 600 milyon Amerika Doları değerinde ilk Uluslararası Sukuk ihraç edilmiştir. Ayrıca 2006 yılında da 181,36 milyon Amerikan Doları değerinde yerel Wapada Sukuk İcara çıkarılmıştır. Son dönemlerde Emirates Global Islamic Bank Limited Şirketi, alt yapı yatırımlarında kullanılmak üzere, Pakistan Kalkınma ve Yönetim Şirketi için 329,75 milyon Amerikan Doları değerinde Sukuk ihraç etmiştir (Çürük, 2013, s. 115-116).

2.2.1.4. İran

Haziran 1979 yılında İran Bankaları kamulaştırılmış ve bankacılık düzenlemelerinde İslami Bankacılık Kanunu kabul edilmiştir. Böylece İran Merkez Bankası, ticari fırsatları artırma, müşterilere hizmet verme, mevduat toplama ve başvuranlara kredi verme rolündeki politikayı değiştirmiştir. 1983 yılında İran’da İslami Bankacılık Yasası, İslami Meclis tarafından kabul edilmiştir. Bu yasaya göre İran Bankalarının işlem görebilecekleri kararlaştırılmıştır (Ashraf ve Giashi, 2011, s. 33-34). Bu dönemden itibaren İran’da faizsiz bankacılık zorunlu hale getirilmiştir.

2.2.1.5. Bangladeş

İngiliz sömürgesinde kaldığı yıllarda Bangladeş’te faize dayalı bankacılık sistemi yaygın olarak uygulanmakta iken, yurtdışındaki yeni eğilimin İslami Bankacılık Sistemine yönelmesi ve Mısır’da bu bankacılık sistemin başarıyla çalışması ile

Bangladeş'te İslami Bankacılık Sistemi'nin kuruluş süreci başlamıştır. Bangladeş'te İslami bankacılık ile ilgili olarak iki önemli kurumsal yapı bulunmaktadır. Bunlar; “İslami Ekonomik Araştırmalar Bürosu” ve “Bangladeş İslami Bankacılar Birliği”dir. Bangladeş'te hem İslami Bankalar hem de geleneksel ticari bankalar faaliyet sürdürmektedir (Özgür, 2007, s. 48).

Bangladeş, 1983 yılı başından bu yana İslami bankacılık geçmişine sahiptir. Bu tarihten beri İslami Bankacılık Sektörü, mevduatın harekete geçirilmesi ve Bangladeş ekonomisinin kilit sektörlerinin finansmanında önemli bir rol oynamıştır (Bangladesh Bank, 2015, s. 3). Bangladeş'te İslami bankacılığın gelişmesi yönündeki faaliyetler; her türlü bankacılık hizmetlerinin faizsiz esaslar dahilinde yapılarak, ticaretin, tarımın ve endüstrinin gelişmesine katkıda bulunmak ve gerektiğinde doğrudan yatırımlara girmektir. 13 Nisan 1987 tarihinde kurulan Al- Baraka Bank Bangladesh Ltd. ise cari, katılım ve tasarruf hesapları açmakta, üretim desteği ve ortaklık bazında fon kullandırmakta, döviz alım satımı yapmakta, seyahat çeki ve poliçe gibi bankacılık hizmetleri sunmaktadır (Şahin, 2007, s. 48).

2.2.1.6. Sudan

Sudan'daki bankacılık sistemi 1956 yılında bağımsızlık ilanından bu yana dramatik bir gelişme göstermiştir. Sudan Bankacılık Sistemi bağımsızlık öncesinde sömürge bankacılığı olarak karakterize edilmiştir. O dönemde ticari bankalar yabancı kurumların bir parçası olarak işlem görmekteydi ve ülkenin ne Merkez Bankası ne de yerel para birimi bulunmaktaydı. Bu ortamda çoğunlukla yabancı bankalardan oluşan bir bankacılık ve kredi sistemi vardı ve yabancı bankaların ana hedefi, hem ihracat hem de ithalat ticaretinin ihtiyaçlarını karşılamaktı. Ülkede faaliyette bulunan yabancı ve yerli firmalara da yatırım kararlarında yardım edilmekteydi (Mohsin, 2005, s. 28).

1963 yılında Mısır'da ve diğer ülkelerde başlayan İslami bankacılık uygulamaları Sudan'ı çok etkilemiştir. Aynı zamanda Ortadoğu petrol patlaması sonrası Petro Dolar fazlalıklarının muazzam birikimine tanık olan Arap bölgesinde gelişen hareketler Sudan'ı derinden etkilemiştir. Sudan halkının İslam Dini'ne uygun olarak yatırım yapma istekleri ve bunu devletin desteklemesi ile Sudan da İslami Bankacılık Sistemi'ne giriş başlamıştır. Faisal İslami Bankası'nın kuruluşu Sudan Bankacılık Sistemi'nin İslamileştirilmesine doğru atılmış ilk adım olarak nitelendirilmektedir. Faisal Bankası'nın payları sırayla %40

Suudi Arabistan, %40 Sudan ve %20 diğer Müslümanlar arasında paylaşılmaktadır. Bu adım, hem Sudan Hükümeti hem de Sudan halkı tarafından uygun görülüş ve destek olunmuştur. Kısa bir sürede Banka sermayesi çarpıcı bir şekilde büyümüştür. Dört yıldan az bir süre içinde sermaye tutarı 0,6 milyondan 2 milyona (Sudan Dinarı) yükselmiştir. Bu rakam ülkede bulunan 8 özel ticari bankanın toplam ödenmiş sermayesinin %17'sini ve ulusal bankaların toplam ödenmiş sermayelerinin %30'unu temsil etmektedir. Bu gelişme ardından Sudan Hükümeti, İslami Bankacılık Sistemi'ni teşvik etmiş ve sonrada beş İslami Banka kurulmuştur. Bu başarılar nedeniyle Hükümet, İran ve Pakistan'da kullanılan aynı politikayı izleyerek tüm finansal sistemi faizsiz bir sistem haline getirmeye çaba harcamıştır (Elgadi, 2016, s. 45-46).

2.2.1.7. Körfez Ülkeleri

Körfez İşbirliği Konseyi, 1981 yılında çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal konulardaki politikalar ve benzer düzenlemeleri koordine etmek amacıyla Körfez Bölgesi'ndeki altı ülke tarafından kurulmuştur. Bu Körfez Ülkeleri'nin, bağımsız para birimleri bulunmaktadır. Bu ülkelerin ana mal varlığı 1940 yıllarda keşfedilen petrol rezervleridir. Bugün Dünyanın en büyük petrol rezervleri bu ülkelerde bulunmaktadır. Aynı zamanda Körfez Ülkeleri'nin bankacılık sektörünün gelişimi petrol ihracıyla bağlantılıdır (Matoussi ve Grassa, 2012, s. 6).

Modern anlamda İslami bankacılığın ilk örneği 1963 yılında Mısır'da Mıt Ghamr'da kurulmuştur. Buna takip eden yıllarda özellikle Körfez Ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyada pek çok İslami Banka kurulmuştur. Özellikle Körfez Ülkeleri'nde petrol satışına dayalı gelir fazlasının bankacılık sistemine kanalize edilebilmesi için, İslami Bankacılık Modeli bir zorunluluk haline gelmiştir (Aras ve Öztürk, 2011, s. 168).

Birleşik Arap Emirlikleri Ticari Kanunu, faize bir takım sınırlamalar getirmektedir. Bu ülkede ticari borçlarda belli bir oranı geçmeyecek şekilde faiz kullanılabilir. Ancak ticari olmayan borçlar da faiz kullanımı Ceza Kanunu'na göre suç olarak görülmektedir. Benzer şekilde Kuveyt Anayasası'nda yapılan değişiklikle, 1980 yılında Ticaret Kanunu'nda da buna uygun değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikler neticesinde, ticari işlemler için faiz alınabileceği Kanununun getirildiği Kuveyt'te de Birleşik Arap Emirlikleri'nde olduğu gibi ticari olmayan işlemlerde faiz, yasa dışı olarak görülmektedir (Türkmenoğlu, 2007, s. 24).

1987 yılında Kuveyt'te kurulan Kuwait Finance House, 1991 yılında Körfez Savaşı'ndan önce 4 milyona yaklaşan varlığıyla Dünyanın en büyük Faizsiz Finans Kurumu olduysa da savaş ağır bir darbe vurmuştur. Diğer faizsiz finans kuruluşlarının da faaliyet gösterdiği Kuveyt, bölgede faizsiz bankacılığın en fazla geliştiği ülkelerden biri olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri'nde ise Dubai Bankası dışında faizsiz bankacılık yapan bir banka bulunmamaktadır. Benzer şekilde Katar'da da sadece Katar İslam Bankası faizsiz bankacılık işlemleri yapmaktadır (Türkmenoğlu, 2007, s. 24-25).

Suudi Arabistan diğer Körfez Ülkeleri'nden farklı olarak ülkedeki din adamlarının faiz konusundaki tavrı son derece katı olduğu için, Suudi Arabistan'da faize kesinlikle izin verilmemektedir. Buna karşılık bankaların, yaptıkları faaliyetlerden komisyon almalarında sıkıntı görülmemektedir. Ayrıca Suudi Arabistan'da faiz içeren konular, İdari Mahkemeler tarafından yargılanmaktadır. Bu mahkemeler finansal ve ticari konularda faize izin veren hüküm vermemektedir. Modern faizsiz bankacılığın menşei Mısır olmasına rağmen Suudi Kraliyet Ailesi'nin ve önemli iş adamlarının desteği olmadan bu kadar gelişmesi ve gerçek bir finansal güç olması mümkün olmayabilirdi. Suudi Arabistan Hükümeti, 1975 yılında Cidde şehrinde İslami Kalkınma Bankası'nın kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu alanda en güçlü ve en etkili üç özel finansal kurum olan Dar Al- Mal Al- İslam (DMI) Group, Dallah Al Baraka Group ve Al Rajhi Bankacılık ve Yatırım Şirketi de yine Suudi Arabistan menşelidir (Özgür, 2007, s. 47).

2.2.2. Kuzey Amerika Ülkeleri

2.2.2.1. Amerika Birleşik Devleti

Dünyada İslami Bankacılık Sektörü'nün genişlemesi özellikle son yıllarda Körfez Ülkelerinde, Malezya'da ve Endonezya'da kurulan yeni İslami Finans Kurumları yoluyla olmakla birlikte; ABD, İngiltere, İsviçre, Almanya, Lüksemburg, Kanada ve daha birçok Batı Ülkesinde de var olan Müslüman nüfusu dolayısıyla İslami Bankacılığa olan talebin ve bu alandaki ürün ve hizmetlerin arttığı görülmektedir. İslami Bankacılık, Güney Afrika, Rusya, Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve Avrupa'da ticari ve yatırım bankacılığı ürünlerini sunarken, Avustralya, Amerika, İngiltere ve Almanya'da ise hisse senedi ve yatırım fonları aracılığı ile faaliyetlerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca küresel ölçüde ticaretin finansmanı ve özellikle Kanada da, son yıllarda ise İngiltere'de konut finansmanının

yoğunluk kazanması, İslami Bankacılık Sektörü'nün küresel çerçevede giderek derinlik kazandığını göstermektedir (Arabacı, 2007, s. 8-9).

ABD'de İslami finans tarihi, şeriat uyumlu ev finansman ürünleri sunmaya başlayan Amerikan Finans Kurumu LARIBA'nın çabaları ile başlamıştır. Bu kurum California Pasadena'da borç veren bir kurum olarak Amerika'daki Müslümanlara ev finansmanı sağlamak için bireysel Amerikan Müslümanlarından yatırım sermayesi kullanmaya başlamıştır (Zyp, 2009, s. 10). Bu kurumlar, ABD'de yaşayan ve geleneksel bankalarla çalışmayan aynı zamanda ev almada sıkıntı çeken Müslüman toplumlara yardım etmek için faaliyete başlamıştır. Bu kurum, sonraki yıllarda Amerika'da İslami finans ürün ve hizmetleri ile ünlü olunca Müslüman ya da Müslüman olmayan isteyen herkese ürün ve hizmet sunmuştur.

İslami Bankacılık ürün ve hizmetlerinin gördüğü yoğun ilgi, bu sistemin ABD ve diğer Batı ülkelerinde hızla yaygınlaşmasına neden olmuştur. Örneğin ABD'de Amerika Finans Evi gibi finans şirketleri birçok eyalette ırk, din ve inancına bakmadan ilgi duyan herkese İslami Bankacılık ürün ve hizmetini sunmaktadır (Doğan, 2008, s.40). ABD'deki İslami finansal piyasaların büyüklüğü yaklaşık 1,5 milyon dolar seviyesindedir. Ayrıca ABD'de lisanslı mortgage kredisi ve finansal rehberlik İslami konut finans piyasasındaki mevcut liderlerdir ve 32 eyalette faaliyet göstermektedirler. 2015 yılına kadar Muşaraka işlemlerinde 900 milyon Amerikan Doları değerinde bir satış yapılmıştır (Alharbi, 2015, s. 23).

2.2.2.2. Kanada

Kanada'da bazı İslami finansal ürünler olmasına rağmen, İslami Finans Sektörü halen çevresel ve sınırlıdır. Çünkü Ülkede şeriata uyumlu ürünleri sunan büyük finansal kurumlar yok denecek kadar azdır. Kanada Ontaria'daki UM Finansal Kurumu İslami finans sağlayan ilk kurumlardan birisidir. Bu kurum, Kanada Merkez Kredi Birliği ile ortaklık içinde Muşaraka Sözleşmeleri kullanarak İslami ipotek konusunda uzmanlaşmıştır. 2006 yılından 2007 yılına kadar 18 aylık bir süre içerisinde UM Finansal Kurumu ev finansmanında 86,1 milyon dolar sağlamıştır. Bununla birlikte, UM Finansal Kurumu bazı sorunlar nedeniyle iflas etmiştir. Bu yüzden Kanada İslami Finans gelişiminde diğer ülkelerden geride kalmıştır. Son yıllarda birkaç banka Kanada'daki Finansal Kurumlar Müfettişliği Ofisi'ne İslami Finansal Ürün ve Hizmetleri sunmak

üzere başvuruda bulunmuştur. Ayrıca Federal Kanada Finans Kurumu olan Kanada Mortgage ve Ev Şirketi (Canada Mortgage And Housing Corporation), konuyla ilgi araştırma raporları için teklif isteyerek İslami finansmana ilgi göstermiştir. Genel olarak Kuzey Amerika'daki İslami Finansal Kurumların sayısı azdır ancak bu sayının artacağı düşünülmektedir (Alharbi, 2015, s. 23-24).

2.2.3. Avrupa Ülkeleri

İslami Bankacılık Sistemi'nin Batı dünyasına ilk girişi 1978 yılında Lüksemburg'da meydana gelmiştir. Günümüzdeki adı İslami Finans Evi (Islamic Finance Housing) olan bu kuruluş halen işlemlerine devam etmektedir. Bununla birlikte Kopenhag'da milletlerarası bir faizsiz banka ürün ve hizmetlerini sunmaktadır (Doğan, 2008, s. 40).

1977 yılından beri Faizsiz Bankacılık Sistemi uygulamalarına yer veren İngiltere İslami Bankacılığın en önemli merkezlerinden biri olmaya hak kazanmıştır. Özellikle Lloyds ve HSBC, büyüyen faizsiz ürün ve hizmetlerini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. İngiltere'de İslami finansman ile faizli finansman arasında vergilendirmedeki farkın ortadan kaldırılması ile birlikte, İslami finansman faaliyetleri finansal kurumlar arasında daha çok ilgi görmeye başlanmıştır. 2004 yılının başına kadar henüz tam anlamıyla bir İslami Bankaya sahip olmayan İngiltere, İngiliz İslami Bankası'nın kurulmasıyla birlikte Avrupa'ya bir ilki daha yaşatmıştır (Özel Finans Kurumları Birliği, 2004, s. 31).

2.2.3.1. İngiltere

İngiltere'de İslami Bankacılık Sistemi'nin tanınması 1970'lerin sonu ile 1980'lerin başında olmuştur (Belouafi ve Chachi, 2014, s. 47). Bu yıllarda İngiltere'ye gelen Müslüman nüfus oranının artması ve Hükümetin Körfez Ülkeleri'ndeki yükselen Petro Dolarları ülkeye çekmek için uygulanan düzenlemeler İslami Bankacılık Sistemi'nin İngiltere'ye girmesine neden olmuştur.

İngiltere'de faaliyet gösteren ilk İslami Banka 1982 yılında kurulan Al Baraka Bankası'dır. Al Baraka Şirketi 1982'de mevduat kabul etme iznine sahip olan Hargrava Menkul Kıymet Şirketi'ni satın almıştır. Banka, yazlarını Londra'da geçiren yüksek gelire sahip Araplara ilk hizmet eden Banka olarak kurulmuştur. Banka Murabaha bazında İngiltere'deki Müslümanlara ilk teklifte bulunmuştur. 1983 – 1991 yılları

arasında İslami finans ürününün talebi 23 milyon Sterlin 'den 154 milyon Sterline yükselmiştir. Bu artış, İngiltere'deki İslami Bankacılığa ilgiyi açıkça göstermektedir. Ancak Banka, konvansiyonel bankalar kadar yatırım için fon sağlayamadığı ve sınırlı kapasite ve kaynakları nedeniyle konvansiyonel bankalarla rekabet edebilecek duruma gelememiştir. Son olarak Banka, 1993 yılında kapanmıştır (Malik vd., 2011, s. 180-181).

İlk yıllarda İslami Bankacılık İngiltere'de toptan ticareti olarak başlamıştır. İslami ürünlerinin perakende şeklinde piyasaya girme kabulü 1990 yılında olmuştur. Ancak bu kabul sınırlı tutulmuştur. Bu dönemlerde Ortadoğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde birkaç banka İslami ev finansmanı gibi basit ürünleri satmaya başlamıştır. Bu ürünlerde fiyatlandırma açısından sorun yaşanmıştır. Genel olarak İslami finans ürünlerinin yasa açısından dayanağı olmadığı için tüketici koruma kabiliyeti zayıf kalmıştır. İngiltere'de İslami ürün perakende ticaretinin gelişim süreci 1999 yılının son aylarında Düzenleyici Yasaların kurulması ardından gelmiştir (Ainly vd., 2007, s. 6).

İngiltere'de bankacılık düzenleyicisi olan İngiltere Merkez Bankası ve Finansal Hizmetler Otoritesi kurumları İslami finansın İngiltere'de faaliyet göstermesini kabul etmiştir. 2000 yılında çıkarılan Finansal Hizmet ve Piyasalar Yasası diğer finansal kurumlar gibi İslami Finans Kurumları'nın faaliyetlerini de düzenlemiştir (Mauro vd., 2013, s. 29). Bu Yasa ile İslami finans ürünlerine konulan çift vergi sistemi kaldırılmıştır. Bu gelişim ile İslami finans ürünleri geleneksel banka ürünlerinin yerini almaya başlamıştır. İngiltere Hükümeti tarafından İslami finansın desteklenmesi Şeriat uyumlu bankaların kurulması ve konvansiyonel bankaların da İslami ürünlerin talep artışından yararlanarak pencere açmalarına yol açmıştır.

İngiltere'de İslami Bankacılık Sistemi'nin gelişmesine katkı sağlayan olaylardan biri, 1996 yılında Londra'da kurulan Birleşik Kuveyt Bankası'dır (Alharbi, 2016, s. 122). Bir diğeri ise 11 Eylül 2001 yılında ABD'de yaşanan terör saldırısının ardından ABD'de başlayan Müslüman karşıtı ırkçılığın yükselmesidir. ABD'de yaşayan Müslüman tüccarlar Müslüman ülkeleri dışında fonlarını değerlendirebilecek ülke arayışına girmişlerdir (Malik vd., 2011, s. 181). Bu olayı değerlendirerek Müslüman fonlarını ülkeye çekmek için, İngiltere Hükümeti, İslami finansla ilgili düzenlemeleri genişletmiştir. Bu durum, ABD'deki Müslümanların fonlarını İngiltere'ye yönlendirmelerine imkân vermiştir.

İngiltere’de Müslüman nüfusun artması ile birlikte İslami finans talebi de artmaktadır. 2003 yılında HSBC, hızlanmakta olan İslami ürün talebinden yararlanmak için, Müslüman toplumlara hizmet vermek üzere kendi kuruluşunda İslami finansman uygulayan Amanah isimli bir birim açmıştır. Bu birim, ilk yıllarda İcra modeli ile hizmetlerini sunmuştur. Sonraki yıllarda ise Muşaraka Mütenakısa prensibini sunmaya başlamıştır (Belouafi ve Chachi, 2014, s. 41). Son yıllarda İslami finans hizmeti için pencere açan konvansiyonel bankaların sayısı çoğalmış ve İngiltere’de en büyük bankaların çoğu İslami finans birimi açmaya başlamışlardır. Bunlar arasında, HSBC, Lloyds TSB, Nat West gibi bankalar yer almaktadır. Ayrıca İslami finans hizmeti sunulması sadece büyük bankalara kalmamıştı aynı zamanda küçük finans kurumları ve İngiltere’deki yabancı finans kurumları da İslami finans hizmeti sunmaya başlamışlardır (Bellalah ve Masood, 2013, s. 214).

İngiltere’de İslami finans hizmeti veren yirmiden fazla uluslararası banka bulunmaktadır. Bunların, altısı tam Şeriat’a uyumludur. Diğerleri ise pencere şeklinde İslami finans hizmetlerini sunmaktadırlar. İngiltere, diğer Avrupa Ülkeleri’ne göre İslami finans konusunda lider konumundadır. Ayrıca Ülke, uluslararası Sukuk piyasasında aktif olarak bulunmaktadır. 2012 yılın ilk çeyreğinde Global Sukuk ihracatı 43,3 milyar ABD Doları seviyesinde olmuştur. Bu rakam Sukuk ihracının yarısına denk gelmektedir (Trade, U.K. & Investment, 2013, s. 3).

Sukuk ihracında İngiltere, Müslüman olmayan ülkeler arasında Sukuk ihraç eden ilk ülkedir. 2013 yılında Başbakan Camoren, İngiltere Hazine Müsteşarlığı’nın 200 milyar Sterlin değerinde Sukuk ihraç ettiğini açıklamıştır. 22 Temmuz 2019 yılına kadar vadesi olan 200 milyar Sterlin değerindeki Sukuk’u, İngiltere Hükümeti, İngiltere’de ve farklı ülkelerde bulunan yatırımcılara satmıştır (www.gov.uk, Erişim tarihi: 08.12.2017). 2015 yılında Londra pazarında hâlihazırda listelenen Sukuk değeri 34 milyar Amerikan Doları’nı aşmış ve Londra Menkul Kıymet Borsası tarafından da 50’den fazla Sukuk işleme alınmıştır (www.telegraph.co.uk, Erişim tarihi: 08.12.2017).

İngiltere, İslami finans eğitim ve araştırmada da daha iyi bir konumda yer almaktadır. İngiltere, İslami finans eğitimi veren büyük üniversiteler ve meslek kurumlarına sahiptir ve dünyada İslami finans eğitimi veren ülkeler sıralamasında Malezya’dan sonra ikinci sıradadır. Ülke genelinde İslami finans eğitimi veren 55’den fazla kurum ve 20’den fazla hukuk firması bulunmaktadır (Belouafi ve Chachi, 2014, s.

55-56). Bu gelişmeler İngiltere'yi, Batı'daki İslami finansın merkezi olma konumuna getirmiştir. İngiltere Hükümeti'nin İslami finans ürünlerine verdiği destek ve teşvikler nedeniyle, Müslüman ve Müslüman olmayan toplumların bu ürünlere ilgisi artmıştır.

2.2.3.2. Fransa

Fransa, Batı'daki en yüksek Müslüman nüfus yüzdesine sahip ülkedir. 2008 yılında Fransa Hükümeti İslami finansmanı uygulamak amacıyla Ülkedeki vergi kanunlarını değiştirerek İslami finansman ürünlerine ekstra vergi uygulanmamasını sağlamak için olumlu adımlar atmıştır. Aralık 2007 tarihinde Paris'in bir finans merkezi olmasını teşvik eden organizasyon olan Europlace İslami Finans Komisyonu (Islamic Finance Commission) kurulmuştur. Ayrıca 17 Eylül 2009 tarihinde Fransız Parlamentosu, Sukuk'un yayılımını kolaylaştırmak için tasarlanan bir Yasa kabul etmiştir. Bu Yasa, 2011 yılında Fransız Fast Food sektöründe 6 milyon Amerikan Doları değerinde ilk Fransız Sukuku'nun ihracına yol açmıştır. Ayrıca, aynı yılda geleneksel bir banka, İslami pencereyi açarak Fransa'da ilk İslami mevduat sistemini uygulamaya koymuştur. Bu uygulama, Fransız Müslümanları için kilit bir gereksinim olduğu için güçlü bir taleple karşılaşmış ve 10 yıllık Murabaha Sözleşmesi ile İslami bir ev finansmanı ürününün başlatılmasına yol açmıştır (Alharbi, 2016, s. 115-116).

2.2.3.3. Almanya

Almanya, İslami Sermaye Piyasası'na giren ilk Batı Ülkesidir. 2004 yılında Saksonya Anhalt Eyaleti ülkenin ilk Sukuku'nu ihraç etmiştir. İhraç edilen Sukuk'a talebin %60'ını Bahreyn ve BAE, geriye kalan %40'ını ise Avrupa'da özellikle Almanya'daki ve Fransa'daki yatırımcılar oluşturmuştur. Çıkarılan 100 milyon Avroluk Sukuk'un tamamı 2009 yılında itfa edilmiştir (Mauro vd., 2013, s. 26). Kuveyt Türk'ün Almanya Temsilciliği'nin, Finansal Hizmetler Şubesi'ne dönüşmesi için yaptığı lisans başvurusu kabul edilmiş ve Almanya'da İslami bankacılığın yolu açılmıştır (Ece, 2011, s. 9). Ayrıca 2012 yılında Alman Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Otoritesi tarafından Şeriat'a uyumlu sermaye piyasası ürünleri üzerinde yoğunlaşan İslami finans konulu bir konferans düzenlenmiştir. Alman finansal kurumlar, Londra, Dubai ve Kuala Lumpur'daki bağlı kuruluşlar aracılığıyla İslami finans sektörüne aktif olarak

katılmaktadır. Bu kurumlar ile oluşturulan bağlantılar, Şeriata uyumlu fonları Almanya'ya çekmekte önemli rol oynamaktadır (Mauro vd., 2013, s. 26).

2.2.3.4. İtalya

İtalya'da İslami finansla ilgili ilk konferans, 1994 yılında Banca di Roma tarafından düzenlenerek Università di Tor'da gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında aynı şekilde İslami finansla ilgili bir konferans Roma'da düzenlenmiştir. Bu yıllarda düzenlenen konferanslar İslami Finans Sistemi'nin önünü açmıştır. İtalyan Bankacılık Birliği tarafından 2007 ve 2008 yıllarında düzenlenen Konferans, İtalyan Bankacılık Birliği ve Arap Bankalar Birliği tarafından İtalyan ve Arap bankaları arasında daha iyi işbirliği yapılmasını amaçlayan bir Mutabakat Münhasırı'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır (Alharbi, 2016, s. 117-118). Pazardaki tahminlerine göre, İtalya'daki çeşitli Müslüman topluluklar arasındaki İslami perakende bankacılık mevduatının 2050 yılına kadar 33,4 milyar ABD Doları'na ulaşacağı tahmin edilmektedir (Mauro vd., 2013, s. 26 -27).

2.2.4. Diğer ülkeler

2.2.4.1. Hong Kong

Hong Kong'da İslami bankacılık işlemleri 2008 yılından itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemde Malezya merkezli şirketler tarafından ihraç edilen Sukuk senetleri ülke borsasında faaliyet görmeye başlamış ve aynı dönemde ülkede Arapça, Şeriat ve İslami finans alanında eğitim vermek için İslami İlimler Enstitüsü kurulmuştur. 2012 yılında Hong Kong Hükümeti, İslami Bono ihracına ilişkin kanuni düzenlemeler hazırlamış ve hazırlanan Yasa Teklifi 2013 yılı Ocak ayında Meclis'e sunulmuştur (SERPAM, 2013, s. 9-10).

2.2.4.2. Singapur

Singapur, 5,6 milyon kişinin yaşadığı ve çoğunluğu Çin eyaletinden olan bir şehir devletidir. Singapur'da Müslümanlar nüfusun %14'ünü oluşturmaktadır. Singapur Güneydoğu ülkelerine göre ekonomik refah ve en yüksek yaşam standardına sahiptir.

Singapur'da 1998 yılında OCBC (Oversea- Chinese Banking Corporation) şirketi tarafından Al- Vedia Tasarruf Hesabı ve Cari Hesap başlatılarak İslami finans penceresi açılmıştır. 2006 yılında şirket, OCBC Hazine Murabaha Hesabı (OTMA) adlı yeni bir ürün sunmaya başlamıştır. Bu ürün, Müslüman kurumsal müşteriler, İslami finans kurumları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, camiler, İslamcı kuruluşlar ve diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılamıştır (Mohamed vd., 2013, s. 11).

Singapur Hükümeti, bir süre Güneydoğu Asya'da İslami bankacılık ve finans operasyonlarının teşvik edilmesinde aktif olarak çalışmıştır. Hükümet, 2001 yılında ilk Sukuk'unu ihraç ederek İslami Bankacılık alanına girmiştir (Khan ve Bhatti, 2008, s. 719). 2004 yılında Singapur Başbakanı Gok Chok Tong, Singapur'un İslami finansal hizmetler merkezi olması için İslami finansal hizmetlerde yükselme kararı vermiştir. Yine 2005 yılında Başbakan, Singapur'da bankaların İslami bankacılık hizmetleri sunmalarını kolaylaştırmak için yasal değişiklikler yapılması yönünde bir açıklama yapmıştır. Ayrıca Hükümet, Şeriat ile uyumlu ürünlerin sunulmasını engelleyen kuralları düzenlenme kararı almıştır (Mohamed vd., 2013, s. 11).

2005 yılında Singapur Hükümeti, İslami Bankacılık Sektörünü desteklemek için, gayrimenkulün yer aldığı İslami işlemlerde Damga Vergisi'nin kaldırılması ve Sukuklar'da yapılan ödemelerin vergiden muaf tutulması gibi yeni tedbirler almıştır. Bu tedbirlerle İslami Bankaların ve Konvansiyonel Bankaların aynı temele oturturulması amaçlanmıştır. Buna ek olarak Hükümet, Ortadoğu ve Körfez ülkeleriyle bir dizi serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır (Venardos, 2005, s. 216). Singapur'da İslami finansın hedge fonları, yatırım fonları, tekafül ve servet yönetimi gibi alanlarda gelişeceği öngörülmektedir. Ayrıca Singapur Hükümeti, uluslararası İslami finans dünyasına değer, yenilik ve uzmanlık katmak istemektedir. Bu amaçla büyük İslami finans kurumlarıyla ortak bir rol üstlenmek ve onlara cazip iş ve yatırım fırsatları sunarak Ortadoğu'daki ticaret firmalarını ve zengin yatırımcıları çekmeyi hedeflemektedir. Son yıllarda İslami bankacılık ve finans faaliyetleri, Singapur'un finansal piyasalarında önemli yer almaya başlamıştır (Khan ve Bhatti, 2008, s. 719).

2.3. Türkiye’de İslami Bankacılığın Gelişimi

2.3.1. Türkiye’de İslami bankacılığın ortaya çıkışı ve gelişimi

İslami Bankalar, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de faaliyetlerini sürdürmektedir. 1975 yılında kurulan İslami Kalkınma Bankası’nın (İKB) kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye Hükümeti 1984 yılında sermaye payını artırarak bu bankanın en büyük ortaklarından biri haline gelmiş ve İKB Yönetim Kurulu’nda sürekli üye olma hakkı kazanmıştır. Böylece Türkiye Hükümeti, 56 Müslüman ülke arasında iktisadi işbirliği programlarının geliştirilmesinde, dış ticaretin artışında, altyapı projelerin desteklenmesinde, özel sektörün teşvik edilmesinde, çeşitli finansman tekniklerinin geliştirilmesinde büyük rol oynamış ve dünyanın önde gelen finans kuruluşlarından biri olan İslami Kalkınma Bankası bünyesindeki etkinliğini artırma imkânı elde etmiştir. Bundan böyle, tasarruflarını faizsiz sisteme uygun olarak değerlendirmek isteyen vatandaşlara, küçük ve orta boy işletmelere hizmet vermek amacıyla Türkiye’de faizsiz bankacılığın ilk uygulaması olarak 1975 yılında Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) kurulmuştur. 1978 yılına kadar faaliyetine devam eden DESİYAB’ın Türkiye’ye önemli tecrübeler kazandırdığı bilinmektedir. Bankanın kuruluşunda, faizli ve faizsiz olarak çalışmasını tercih konusunda Yönetim Kurulu’na yetki verilmiştir. Bu yüzden 1978 yılında Yönetim Kurulu kararıyla DESİYAB faizli olarak çalışmaya başlamıştır. 1988 yılında da DESİYAB’ın adı Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Türkiye’de faizsiz finansmana ilişkin diğer önemli bir gelişme ise DESİYAB’ın Kuruluş Kararnamesi ile aynı Kararname’de yer alan “ Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi (KZOB)” olmuştur (Ustaoğlu, 2014,s. 24).

Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye’de İslami Bankacılık Sistemi ile çalışan kuruluşlar, 16.12.1983 güne 83/7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumu Kararnamesi uyarınca Türk Bankacılık Sistemi’ne girmişlerdir. 24.2.1984 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın ve aynı yıl Mart ayında T.C. Merkez Bankası’nın yayınladığı Tebliğlerle sistemin detayları düzenlenmiştir (Canbaz, 2012, s. 169). Bu Kararname’den sonra Türkiye’de İslami Bankalar faaliyetlerine Özel Finans Kurumları adı altında devam etmişlerdir.

Özel Finans Kurumları’nın 25.02.1985 tarihinde hukuki yapılarının tamamlanmasına rağmen, kuruluş ve faaliyetleri, 19.12.1999 tarihine kadar 83/7506 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleştirilmiştir. 1999 yılından itibaren 4491

Sayılı Kanun ile Özel Finans Kurumları 4389 Sayılı Bankalar Yasası'na tabi olmuşlardır. Bu yasaya tabi olunmasının ardından Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapan 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 Sayılı Kanun ile bu kurumlarda toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla, Özel Finans Kurumları Birliği ve bünyesinde, bu Birlik tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulan Yönetmelik dâhilinde idare olunmak üzere "Güvence Fonu" (5411 Sayılı Kanunla TMSF'ye devredilmiştir) oluşturulmuştur (Tenekeci, 2017, s. 21).

Türkiye'de 1984 yılından 1996 yılına kadar kurulan İslami Banka sayısı altıya ulaşmış ve bu bankaların kuruluş sırası şu şekilde olmuştur. 1984'de Al Baraka Türk ve Faisal Finans Özel Finans Kurumları kurulmuştur. Her iki banka faaliyetlerine bir yıl sonra 1985'te başlamışlardır. 1989 yılında Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu kurulmuştur. Ardından sırayla 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu ve 1996 yılında Asya Bankası Özel Finans Kurumu kurulmuştur. Bu Bankalardan ilk üçünde yabancı sermaye ağırlıkta iken, son üç bankada ise yerli sermaye ağırlıktadır (Canbaz, 2014, s. 208). Türkiye'de İslami bankacılık ürün ve hizmetlerine ilgi gün geçtikçe artmaktadır. 2014 yılında Ziraat Katılım Bankası ve 2015 yılında da Vakıf Katılım Bankası Türkiye Katılım Bankacılık Sektörüne yine birer Katılım Bankası olarak girmişlerdir. Ayrıca 2016 yılında Asya Bankası Türkiye'de yaşanan olaylar nedeniyle kapanmıştır. Böylece hâlihazırda Türkiye Katılım Bankaları'nın sayısı beş olmuştur. Türkiye'de İslami finansın geleceği parlak olduğundan önümüzdeki yıllarda bu sayının artması beklenmektedir.

Özel Finans Kurumu adı altında kurulan İhlas Finans Kurumu (İFK) 2001 yılında yaşanan krizlerden dolayı mali başarısızlığa düşmüş ve BDDK tarafından tasfiye sürecine sokulmuştur (Canbaz, 2014, s. 208). İFK iflas edince Ülker Grubu tarafından devralınmış ve adı Family Finans olarak değiştirilmiştir. 2005 yılında Family Finans Anadolu Finans ile birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası kurulmuştur (Sümer ve Onan, 2016, s. 299-300). Türkiye Finans Katılım Bankası'nın kurulması ile Türkiye'de İslami Bankaların sayısı dörde inmiştir.

Türkiye'de İslami Bankacılık 2005 yılına kadar Özel Finans Kurumu adı ile devam etmesine rağmen bu ad İslami bankacılığın tam anlamını açıklamada yetersizlik kalmaktadır. İslami bankacılığın 1990 yılında başlayan ve 2008 yılında küresel hale gelen krizlere karşı dayanaklığı ve reel sektöre katkısı test edilmiş ve daha sonra İslami

Bankacılığı tam anlamıyla açıklayan “Katılım Bankası” adı verilmiştir (Canbaz, 2014, s. 207). “Özel Finans Kurumu” adının “Katılım Bankası” olarak değiştirilmesi 19.09.2005 tarih ve 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun gerekçesiyle gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de Katılım Bankaları’nın kurulmasının temel hedefi, petrol zengini olan İslami ülkelerin fonlarını Türkiye’ye çekebilmek, İslami ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmek ve geleneksel bankalarla ilişki kuramayan Müslüman toplumların atıl fonlarını reel ekonomiye kazandırabilmektir (Aras ve Öztürk, 2011, s. 170). Bu amaçla kurulan Katılım Bankaları, hem petrol zengini ülkeleri hem de Türkiye’de bulunan ve tasarruflarını ekonomide değerlendiremeyen kimselerin fonlarını Türk Bankacılık Sektörüne çekerek Türkiye ekonomisinin canlanmasına katkı sağlamıştır.

2017 yılı Temmuz ayı itibariyle Katılım Bankaları’nın Türkiye’deki toplam Bankacılık Sektörü içerisindeki payın aktif büyüklüğü %4,7 seviyesindedir ve bu oldukça düşük bir orandır. Bu oran, Katılım Bankaları’nın gelişme potansiyeli açısından halen daha atılması gereken çok adım olduğunu göstermektedir. Yine Temmuz 2017 tarihinde faaliyette bulunan 5 Katılım Bankası’nın toplam şube sayısı 3’ü yurtdışı şube olmak üzere 959 olup toplam personel sayısı ise 14.465’dir (Atar, 2017, s. 1053).

2.3.2. Türkiye’de İslami bankacılığın hukuki yapısı

Kâr-zarar ortaklığı esasına dayanan Faizsiz Finansman Modelinin Türk Mali Sistemi’ne girişi 1980’li yılların ortalarında gerçekleşmiştir. Türkiye’de 1980’li yıllar, başarılı ekonomik ve mali reformların yaşandığı yıllar olarak bilinmektedir. Bu yıllar aynı zamanda klasik bankalardan ibaret bulunan mali sistemin yeni kurum ve araçlarla zenginleştirildiği yıllardır. Bu reform hareketleri çerçevesinde faizli enstrümanlardan kaçındığı için mali sistemin dışında kalmış olan tasarrufları ekonomiye kazandırmak ve aynı nitelikteki yabancı tasarrufları Türkiye’ye çekmek amacıyla 1983 yılında yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumları, mali sisteme dâhil edilmiştir. Ardından Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası Tebliğleri uygulamanın esaslarını oluşturulmuştur (Ertürk, 2000, s. 12). Bu bölümde; 1985 yılında Türk Finans Sistemine giren Faizsiz Finansman Modelinin hukuki yapısı, 1983 – 1999 dönemi, 1999 – 2005 dönemi ve 2005 yılı sonrası dönem olarak üç grup altında ele alınmıştır.

2.3.2.1.1983-1999 dönemi hukuki yapısı

Türkiye’de faizsiz esasa göre çalışan Özel Finans Kurumları’nın yasal çerçevesi 15 Aralık 1983 tarihi ve 83/7506 Sayılı Kararname ile düzenlenmiştir. Resmi Gazete’nin 19 Aralık 1983 Tarih ve 18256 Sayılı Mükerrer Sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren bu Kararname, Türkiye’de faizsiz esasa göre faaliyet gösteren Özel Finans Kurumları’nın yasal dayanağını oluşturmuştur. Bu Kararname uyarınca, Özel Finans Kurumları’na ilişkin düzenleme ve denetleme yetkisi T.C. Başkanlık Hazine Müsteşarlığı (o dönem adıyla Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı) ile T.C. Merkez Bankası’na verilmiş ve her iki yasal otorite de bu süreçte düzenleme ve denetleme yetkilerini kullanmışlardır (ÖFKB, 2004, s. 32).

Bu Kararname’nin giriş kısmında belirtildiği üzere Özel Finans Kurumları’nın kurulması hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Bankalar Hakkındaki 70 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname’nin 90. Maddesi ile 1567 Sayılı Türk Parasının Değerini Koruma Hakkındaki Kanun’a dayanmaktadır. Bankalar Hakkındaki 70 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname’nin 90. Maddesi ile “Diğer Mali Kuruluşlar” başlığı altında, bankalar dışındaki mali kuruluşların kuruluş ve faaliyetlerinin bu Kanun Hükmündeki Kararnameye tabi olacağını ve bu kuruluşların tabi olacağı esasların Bakanlar Kurulu’nca tespit edilebileceği hükme bağlanmıştır (Türkmenoğlu, 2007, s. 35-36).

Özel Finans Kurumları’nın kuruluş, faaliyete geçme, denetim ve tasfiyeleri hususunda Yasa ve Tebliğler aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Tosun, 2000, s. 178):

- 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, ÖFK’ları esasen Bankalar Kanunu’na tabi olmamakla beraber, diğer mali kuruluşlara kaynaklık eden 3182 Sayılı Kanunun 96. Maddesi nedeniyle anılan Kanun temel kaynak teşkil etmektedir.
- 1567 Sayılı TPKKHK ve bu Kanuna ilişkin Karar, Tebliğ ve Genelgeler.
- T.C. Merkez Bankası Kanunu.
- Hazine Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu.
- Türk Ticaret Kanunu.
- 3167 Sayılı Çek Kanunu.
- Finansal Kiralama Kanunu.
- Türk Vergi Kanunları.
- Sermaye Piyasası Kanunu.
- Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Kanun.

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren, işlemlerinde güven unsuruna önem veren ve büyüklük açısından hiç küçümsenemeyecek boyutlara ulaşan Özel Finans Kurumları'nın Kanun yerine Kararname ile faaliyetlerini sürdürmeleri her zaman tartışma konusu olmuştur. Ayrıca finansal piyasalarda işlem gören bankaların Bankalar Kanunu'na, finansal kiralama şirketlerinin Finansal Kiralama Kanunu'na ve sigorta şirketlerinin Sigorta Murakabe Kanunu'na tabi olmalarına rağmen ÖFK'ların, yasal düzenlemeler hiyerarşisinde Kanun Hükmünde Kararname'den sonra gelmekte olan Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyetlerini sürdürmeleri, ÖFK'ların sahip ve çalışanları için tedirginlik oluşturmuştur. Bunun sonucu Türk Ekonomisinin geleceğinde önemli dama taşı olabilecek ÖFK'ların mevcut konumlarını muhafaza edecek şekilde Bankalar Kanunu kapsamına alınması kararlaştırılarak 4491 Sayılı Kanun ile 4389 Sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dâhil edilmişlerdir (ÖFKB, 2004, s. 32).

2.3.2.2. 1999-2005 dönemi hukuki yapısı

Özel Finans Kurumları'nın hukuki altyapılarını güçlendirmek için Bankalar Kanunu kapsamına alan, 17.12.1999 Tarih ve 4491 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 19 Aralık 1999 tarih ve 23911 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun 20. Maddesi'ne ilave edilen 6 No'lu fıkra ile ÖFK'lar mevcut çalışma prensiplerini koruyarak Kanun kapsamına alınmıştır. ÖFK'lara ilişkin 83/7506 Sayılı Kararname ve bu Kararname'ye istinaden çıkarılmış olan Mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak yeni düzenlemeler yapılıncaya kadar yürürlükten kaldırılan Mevzuatın Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edilebileceği hükme bağlanmıştır (Yahşi, 2000, s. 7).

ÖFK'ların yeni Bankalar Kanunu kapsamına girmeleri ile bu kurumların fon toplama, fon kullandırma ve diğer bankacılık hizmetlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Yani ÖFK'lar, cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplayabiliyor, önceden olduğu gibi ekonomik faaliyetlerini ekipman veya emtia temini ve kiralanması ve ortak yatırımlar yoluyla finanse edebiliyor ve mevcut diğer bankacılık fonksiyonlarını yerine getirebiliyorlar. ÖFK'ların mevcut durumlarını Bankalar Kanunu'na uydurabilmeleri için 2 yıllık geçiş süresi tanınmıştır. Bu süre içinde söz konusu Kanunun, bankaların kuruluşları ve faaliyete geçme esaslarını düzenleyen 7. Maddesi Hükümlerine uyum

sağlayamayan ÖFK'lar genel hükümlere göre tasfiyeye tabi tutulacaklardır (Yahşi, 2000, s. 7).

18 Haziran 1999 tarihli ve 4389 Sayılı Yeni Bankalar Kanunu'nda 4491 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikler ve bu Kanunun 20. Maddesinin 6'ncı fıkrası şöyledir;

Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr-zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetlerini ekipman veya emtia temini veya kiralaması veya ortak yatırımlar yoluyla finans eden Özel Finans Kurumları bu Kanunun 10'uncu maddesinin (2) ve (3) numaralı fıkraları, 12'nci maddesinin (2) numaralı fıkrası, 14'ncü maddesinin (5), (6) ve (7) numaralı fıkraları, 15 (2/c, d ve e bentleri hariç), 16, 17 ve 19'uncu maddeleri ile 20'nci maddesinin (2) numaralı fıkrası hükümleri dışındaki diğer maddelerine tabi olup, Kurum bu Kanun hükümleri çerçevesinde bu kurumlara ilişkin kâr ve zarara katılma hakkı veren hesapların özelliklerini dikkate alarak her türlü düzenleme yapmaya yetkilidir. Ancak, Kurum bu Kanunun 14'ncü maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında belirtilen durumları tespit ettiği takdirde, Özel Finans Kurumu'nun faaliyet izni Kurulun en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınmış kararıyla kaldırılır. Özel Finans Kurumları açısından emtia veya gayrimenkullerin finansal kiralınması ya da kâr zarara katılma ve benzeri yöntemlerle yapılan her türlü finansman faaliyetleri de bu Kanuna göre kredi olarak addolunur. Bu Kanun hükümlerine göre, bu kurumlara özel cari hesaplar ve kâr zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla topladıkları fonlar ve diğer taahhütleri de 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 40'ncü maddesinin (II) numaralı paragrafının (a) bendi hükümlerine tabidir. Bu Kanunun 21, 22 ve 23'ncü maddelerinde yer alan ceza hükümleri, Özel Finans Kurumları ve görevlileri için de uygulanır.

Bu Kanun'un 20. maddesinin 6. fıkrasında Özel Finans Kurumlarıyla ilgili hükümlerin ele alış biçimi genel olarak isabetli olmuştur. Bu kurumlara uygulanmayacak olan hükümler tek tek gösterilmiş, kalan hükümlerin ise Özel Finans Kurumları'na uygulanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bu maddede ve diğer bazı maddelerde bazı özel düzenlemelere yer verilmiştir. Böylece Özel Finans Kurumları bankacılık sistemine dâhil edilmiştir (Battal, 2000, s. 199).

19 Aralık 1999 tarihinden itibaren Özel Finans Kurumları'nın Bankalar Kanunu'na tabi olması daha sağlam ve yasal bir zemine sahip olmalarına neden olmuştur. 1999 yılında çıkarılan bu yeni Kanun, Türk Bankacılık Sistemi'ni yeniden şekillendirmiştir.

Bu yeni Kanun, mevcut ticari bankalar, kalkınma ve yatırım bankaları yanında bir de özel finans kurumlarını kapsamaktadır. Böylece Türk Bankacılık Sistemi, üçlü ayağa oturan bir sistem hâline gelmiştir. Bu şekilde Özel Finans Kurumları, Türk Bankacılık Sistemi'nde bankalara alternatif yerine onlara tamamlayıcı bir finansal kurum olmuştur (Büyükdeniz, 2000, s. 24).

2000 yılının Kasım ayında uygulanmakta olan ekonomik programda ciddi bir sorun çıkmış ve bu dönemde pek çok banka TMSF'ye devredilmiştir. Türk Bankacılık Sektöründe yaşanan yaprak dökümü Özel Finans Kurumlarını da etkilemiştir ve İhlas Finans Kurumu A.Ş. ödeme güçlüğüne girmiş ve Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından tasfiye edilmiştir. İhlas Finans Kurumu, yoğun bir mevduat çekme talebiyle karşılaştığı için faaliyetine devam edememiş ve likidite darboğazına sürüklenmiştir. Bu durum diğer Özel Finans Kurumlarını da etkilemiş ve mevduat çekme talepleri artırmıştır (Arabacı, 2007, s. 29).

2001 yılında Özel Finans Kurumları ile ilgili 4672 Sayılı Bankalar Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. 4672 Sayılı Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikler 29.05.2001 tarihinde 24416 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Özel Finans Kurumları ile ilgili yapılan değişiklikler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Arabacı, 2007, s. 19-20):

- Özel Finans Kurumları Birliği (Katılım Bankaları Birliği bugünkü adıyla) kuruldu.
- Güvence Fonu oluşturuldu.
- Faaliyet izni iptal edilen Özel Finansal Kurumları'nın tasfiyesine ilişkin kararlar getirilmiştir.
- Kişisel sorumluluk prensibi getirilmiştir.

Özel Finans Kurumları ile ilgili olarak Bankacılık Kanunu'nda düzenleme yapılarak 4672 Sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Güvence Fonu 24.04.2003 tarihinde 25088 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4842 Sayılı Kanun ile Gelir ve Kurumlar Vergisi dâhil olmakla birlikte her türlü vergi ve resmi harçtan muaf edilmiştir (Arabacı, 2007, s. 20).

2.3.2.3. 2005 ve sonraki dönem hukuki yapısı

2005 yılında Özel Finans Kurumları'na ilişkin yapılan en önemli düzenleme, 5387 Sayılı Bankacılık Kanunu ile 02.07.2005 tarihinde Özel Finans Kurumları'nın isminin Katılım Bankaları olarak değiştirilmesidir. Yine Özel Finans Kurumları Birliği de, Katılım Bankaları Birliği olarak değiştirilmiştir. Aslında Özel Finans Kurumu ismi kuruluşun beri tartışılmış ve bu ismin bu kurumların gerçek anlamını taşımadığı ifade edilmiştir. Katılım Bankası ismi ise bu bankaların faaliyet ve işlem biçimlerine daha uygun görülmektedir.

Bankacılık Sektöründe Kanun düzeyinde son düzenlemeler 19 Kasım 2005 tarihinde yapılmıştır. 1 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu amaçları şu şekilde özetlenmiştir (Özkan, 2012, s. 40):

- 2001 yılı krizinden sonra Katılım Bankaları'na karşı güvensizliği önleyerek finansal piyasalara güven ve istikrar getirilmesi.
- Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması.
- Fon sahiplerinin her türlü hak ve menfaatlerinin korunması ve bunlara ilişkin düzenlemeler getirilmesi.

1 Kasım 2005 tarih 25983 Mükerrer Sayılı Kanun Resmi Gazete'de yayımlanarak 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile Katılım Bankaları'nın mevduat ve ticari bankalar ile aralarındaki tüm farklılıklar kaldırılmıştır. Bu Kanunla Katılım Bankaları tamamen Bankacılık Kanunu'na adapte edilmiş ve Katılım Bankaları'nın tanımı, özel cari hesapları ve kâr zarara katılma hesapları Kanun'da açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca 4672 Sayılı Kanunla Güvence Fonu kapatılarak bu fonun tüm kaynakları Tasarruf Mevduat ve Sigorta Fonu'na (TMSF) havale edilmiştir. Yine bu Kanun ile Katılım Bankaları'nın tasfiye sürecinin yetkisi TMSF'ye devredilmiştir. 4672 Sayılı Kanunda Katılım Bankaları'nın tasfiye süreci ÖFKB'nin seçtiği beş kişi tarafından takip edilirken, 2005 tarihi 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile Katılım Bankaları'nın tasfiye sürecini takip etme yetkisi TMSF'ye verilmiştir (Arabacı, 2007, s. 20-21).

2.3.3. Türkiye'de faaliyet gösteren İslami finans kurumları

Türkiye'de İslami Banka kuruluşu 1984 yılında başlamıştır. Türkiye'de bugüne kadar kurulan İslami Bankaların sayısı 9'tur. Bu bankalar, Albaraka Türk, Faisal Finans,

Kuveyt Türk, Bank Asya, İhlas Finans, Anadolu Finans, Family Finans, Türkiye Finans, Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankasıdır. Bu Bankalar arasında İhlas Finans Bankası 2001 yılında yaşanan krizler nedeniyle ödeme güçsüzlüğü girmiş ve adı Family Finans olarak değiştirilerek Ülker Grubu tarafından devralınmıştır. 2005 yılında da Family Finans ve Anadolu Finans birleştirilerek Türkiye Finans Kurumu ismini almışlardır. 2014 yılında Ziraat Katılım Bankası ve 2015 yılında da Vakıf Katılım Bankası Türkiye Katılım Bankalar Birliği'ne girmişlerdir. 2016 yılında Banka Asya'nın faaliyetleri durdurulmuş ve kapanmıştır. Bugünkü Katılım Bankalarının sayısı 5 tanedir ve bunlar aşağıda gösterilmiştir.

2.3.3.1. Albaraka Türk Katılım Bankası A. Ş.

Faaliyetlerini 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na göre sürdüren Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye'de İslami Bankacılığa öncülük ederek 1984 yılında kurulmuş ve 1985'te aktif olarak faaliyetine başlamıştır. Ortadoğu'nun güçlü sermaye gruplarından Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslami Kalkınma Bankası (IDB) ile Türkiye ekonomisine yarım yüzyıldan fazla hizmet veren yerli bir sanayi grubunun öncüsü olarak kurulmuştur. Albaraka Türk'ün ortaklık yapısı; yabancı ortakların payı %66, yerli ortakların payı %8,95 ve halka açık olan pay ise % 25,05'tir.

Albaraka Türk Katılım Bankası, kuruluşundan sonra 1987 yılında ilk şubesini açmış ve 1988 yılında finansal kiralama işlemlerine başlamıştır. 1992 yılında şube sayısı 10'a ulaşırken aktif büyüklüğü 400 milyon Amerikan Dolarını aşmıştır. Singapur'dan İngiltere'ye, Güney Afrika'dan Fas'a ve Avustralya'dan Kazakistan'a kadar 80 ülkede 1000'e yakın bankası bulunmaktadır. Ayrıca biri yurtdışında olmak üzere toplam 213 şube ve 3.816 personeli bulunmaktadır (www.albaraka.com.tr., Erişim tarihi: 01.01 .2018). Albaraka Türk Katılım Bankası, 2016 yılı sonu itibariyle 900 milyon Amerikan Doları ödenmiş sermayeye ve 2,3 milyar TL düzeyinde öz kaynağa sahiptir. Banka'nın konsolide olmayan aktif toplam 2016 yılsonunda 32,9 milyar TL büyüklüğündedir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017, s. 96).

2.3.3.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası A. Ş.

Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın Türkiye'de kuruluşu, Kuveyt merkezli Kuwait Finance House'un 1989 yılında Türkiye pazarına girmesiyle olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 28 Şubat 1989 tarihli izniyle ve "Kuveyt Türk Evrak Finans Kurumu A.Ş." unvanıyla, 31 Mart 1989 yılında Özel Finans Kurumu statüsünde faaliyete geçen Banka, 1999 yılından itibaren diğer Özel Finans Kurumlarıyla beraber 4389 Sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olarak faaliyetine devam etmiştir. 2006 yılında hâlihazırda kullanmakta olduğu Kuveyt Türk Katılım Bankası A. Ş. (Kuveyt Türk) ismini almıştır (www.kuveytturk.com.tr, Erişim tarihi: 01.01.2018).

Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın ortalık yapısı; hisselerinin %62,24'ü Kuveyt Finans Kurumu'na, %18,72'si Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, %9'u İslami Kalkınma Bankası'na, %9'u Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kuruluşu'na ve %1,04'lük kısmı ise diğer gerçek ve tüzel kişilere aittir. Güçlü sermaye yapısı ve dinamik kurumsal yönetim ilkesiyle ön plana çıkan Kuveyt Türk Bankası, 2016 yılının sonu itibariyle 2,8 milyar TL büyüklüğünde ödenmiş sermayeye ve 3,9 milyar TL seviyesinde öz kaynak tutarına sahiptir. Banka'nın konsolide olmayan aktif büyüklüğünün toplamı 2016 yılının sonunda 48 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Banka, 2016 yılı itibariyle Türkiye genelinde 386 şube ve 5.588 personele sahip olarak çok sayıda finansal ürün ve hizmetleri etkin bir şekilde müşterilerine ulaştırmaktadır (www.kuveytturk.com.tr, Erişim tarihi: 01.01.2018).

2.3.3.3. Türkiye Finans Kurumu Katılım Bankası A. Ş.

Türkiye Finans; %100 yerli sermayeli ilk Özel Finans Kurumu olarak 1991 yılında kurulan Anadolu Finans ile 1985-2001 yılları arasında Faisal Finans Kurumu adıyla Katılım Bankacılığı hizmeti sunan Family Finans'ın 2005 yılında güçlerini birleştirmesiyle kurulmuştur. Birleşmeden sonra Banka'nın, hedef kitlesi gidererek genişlemiş, yeni ve güçlü bir kurumsal kimliğe kavuşmuştur. 2008 yılında The National Commercial Bank (NCB) tarafından çoğunluk hissesi satın alınmıştır. Bu tarihten sonra Suudi Arabistan'ın ilk ve en büyük bankası olan The National Commercial Bank % 67,03 hisse ile Banka'nın ortaklığında en büyük paya sahip olmuştur (www.turkiyefinans.com.tr, Erişim tarihi: 01.01.2018).

Türkiye Finans, 2016 yılı sonu itibariyle 2,6 milyar TL ödenmiş sermayeye ve 3,7 milyar TL düzeyinde öz kaynağa sahiptir. Türkiye Finans'ın 2016 yılında konsolide olmayan aktif büyüklüğü 38,8 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. 2016 yılı itibariyle Banka 285 yurtiçi ve 1 yurtdışı (Bahreyn) şubesi ve 3989 personeli ile faaliyetini sürdürmektedir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017, s. 97).

2.3.3.4. Ziraat Katılım Bankası A. Ş.

Ziraat Katılım Bankası, tamamı T.C. Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenmiş 675.000.000 TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 15 Ekim 2014 Tarih ve 29146 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Ekim 2014 Tarih ve 6046 Sayılı izniyle kurulmuştur. Bankaya, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 14 Mayıs 2015 Tarih ve 29355 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 12 Mayıs 2015 Tarih, 6302 Sayılı Kararı ile faaliyet izni verilmiştir. 2016 yılı sonunda Olağan Genel Kurul Toplantısı'nda alınan karar ile Banka'nın sermayesi 1.250.000.000 TL seviyesine yükseltilmiştir (www.ziraatkatilim.com.tr/, Erişim tarihi: 01.01.2018).

Ziraat Katılım, 2016 yılında reel sektörün finansmanına ağırlık vererek hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Nakdi finansmanda 5,5 milyar TL seviyesine ulaşarak % 229 oranında, nakdi olmayan finansmanda ise 3,5 milyar TL'ye gerçekleşerek % 778 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Banka, toplamda reel sektöre 9 milyar TL düzeyinde finansman desteği sağlamıştır. Süresi gelip kapanan tutarlara da bakıldığında Türkiye ekonomisine sağlanan finansal desteğin 12 milyar TL düzeyinde gerçekleştiği raporlanmıştır. Banka 2016 yıl sonu raporlarına göre 655 çalışan ve 44 şube ile faaliyetini sürdürmektedir. Ziraat Katılım Bankası'nın, aktif büyüklüğü 2016 yılı sonu itibariyle 8 milyar TL'ye yükselmiş ve 30,7 milyon TL kâr elde edilmiştir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017, s. 98).

2.3.3.5. Vakıf Katılım Bankası A. Ş.

Türkiye'de en son kurulan Katılım Bankası olan Vakıf Katılım Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 03 Mart 2015 Tarih ve 29284 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 27 Şubat 2015 Tarih ve 6205 Sayılı kuruluş izniyle 25 Haziran tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuştur. Banka, 17 Şubat 2016 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'ndan faaliyet izni alarak işlevlerine başlamıştır.

Banka'nın ödenmiş sermayesi 905.000.000 milyar TL olup sermayesinin tamamı T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bayezid Han-ı Sani (II Bayezid) Vakfı, Muhımt Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I. Mahmut) Vakfı, Mahöut Han-ı Sani Bin Abdülhamit Han – Evvel (II. Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı'na aittir (www.vakifkatilim.com.tr, Erişim tarihi: 01.01.2018).

Vakıf Katılım Bankası'nın, 2016 yılı sonu bağımsız denetim raporuna göre aktif büyüklüğü 4,7 milyar TL, öz kaynakları 876,4 milyon TL ve ödenmiş sermayesi 805 milyon TL'dir. Banka'nın faaliyete yeni başlaması nedeniyle yılsonunda kayda değer bir kâr gerçekleşmemiştir (Yurttadur ve Demirbaş, 2017, s. 98).

2.3.4. Türkiye'de İslami Bankalarının sektör içindeki payı

Katılım Bankaları, Türkiye Bankacılık Sektöründe önemli bir paya sahiptir. Türk Bankacılık Sektörü içerisindeki rolü gün geçtikçe hızlı bir büyüme trendi göstermiş ve çok önemli sayılabilecek ilerlemeler kaydedilmiştir. Son yıllarda Katılım Bankaları, bankacılık sektörünün üzerinde bir büyüme gerçekleştirmişlerdir. Katılım Bankaları Türk ekonomisinin ihtiyacı olan ürün ve hizmetleri sunarak finansal sistemin gelişmesine katkı sağlarken, diğer taraftan reel sektörün büyümesine de yardımcı olmaktadır. Ancak, Katılım Bankaları'nın bankacılık sektöründen aldıkları payların hedeflenenin çok altında olduğu aşikârdır (Pehlivan, 2016, s. 319-320).

Katılım Bankaları'nın Türk Bankacılık Sektörü'nde aldıkları paylar yıllara göre farklılık göstermektedir. Türk Bankacılık Sektörünün toplam aktifleri 2000 yılının sonlarında 106.549 milyon TL iken 2014 yılı son çeyrekte 1.994.2 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'deki Katılım Bankacılığı Sektörü toplam aktifleri 2000 yılında 2.666 TL milyon iken 2014 yılı son çeyreğinde 104.242 milyon TL seviyesine yükselmiştir. Katılım Bankaları'nda toplanan fonların kullandırılma oranları 2000 yılında % 93 iken, 2001 yılında bu oran %56'ya gerilemiş ve 2014 yılının son çeyreğinde yükselerek %105 oranına ulaşmıştır (Anaç ve Kaya, 2017, s. 153).

Tablo 2.5'da Katılım Bankaları ve bankacılık sektörünün 2000-2015 yılları arasında aktif büyüklüğü ve yıllara göre yüzde değişimi gösterilmiştir. Tablo 2.5'de gösterildiği gibi bu 15 yılda Katılım Bankaları'nın aktif büyüklüğü yaklaşık 50 kat büyürken, bankacılık sektöründe ise yaklaşık 23 kat büyüme rakamına ulaşılmıştır. Bu durum

Katılım Bankaları'nın, bankacılık sektöründeki büyümeden daha hızlı bir oranda büyüme gösterdiğini ifade etmektedir (Çalık ve Aygün, 2017, s. 50).

Tablo 2.5. Katılım Bankaları 2000 – 2015 aktif gelişimi (Bin TL) (Çalık ve Aygün, 2017, s. 50)

YILLAR	KB.ları	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	2.266.000		106.549.000	2,13%
2001	2.365.000	4,37%	218.873.000	1,08%
2002	3.962.000	67,53%	216.637.000	1,83%
2003	5.112.934	29,05%	254.863.000	2,01%
2004	7.298.601	42,75%	313.751.000	2,33%
2005	9.945.431	36,26%	406.915.000	2,44%
2006	13.729.720	38,05%	498.587.000	2,75%
2007	19.435.082	41,55%	580.607.000	3,35%
2008	25.769.427	32,59%	731.640.000	3,52%
2009	33.628.038	30,50%	833.968.000	4,03%
2010	43.339.000	28,88%	1.006.672.000	4,31%
2011	56.076.929	29,39%	1.217.711.000	4,61%
2012	70.279.000	25,33%	1.370.614.000	5,13%
2013	96.086.000	36,72%	1.732.413.000	5,55%
2014	104.319.000	8,56%	1.994.329.000	5,23%
2015/Ekim	119.719.000	14,76%	2.347.715.000	5,10%

Katılım Bankaları, 2005 ile 2016 yıllarında toplanan fonlarda, kullandırılan fonlarda, öz kaynaklarda, net kârda, şube ve personel sayısında artış göstermiştir. 2016 yılında Katılım Bankaları'nın şube ve personel sayısında düşüş yaşanmıştır. Bu rakamların 2005-2016 yılları arasında gösterdikleri gelişim Tablo 2.6'da görülmektedir.

Tablo 2.6. Katılım Bankalarının finansal verileri (2005 – 2016 Bin TL) (Doğan ve Narçiçek, 2017, s. 187)

Yıllar	Toplanan Fon Gelişimi	Kullandırılan Fon Gelişimi	Öz Kaynak Gelişimi	Net Kâr	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2005	8.369.000	7.407.00	951.000	-	290	5.740
2006	11.237.000	10.492.000	1.560.000	391.041	355	7.114
2007	14.943.000	15.332.000	2.364.000	527.382	422	9.215
2008	19.210.000	19.733.000	3.729.000	647.490	530	11.022
2009	26.841.000	24.911.209	4.419.564	705.428	560	11.802
2010	33.828.000	32.084.000	5.457.000	759.518	607	12.677

[Tablo 2.6. (Devam) Katılım Bankalarının finansal verileri (2015-2016 Bin TL)]						
2011	39.869.282	41.103.435	6.193.314	803.589	685	13.857
2012	48.198.000	50.031.000	7.377.000	915.959	829	15.356
2013	61.495.000	67.219.000	8.852.000	1.051.633	966	16.763
2014	65.405.000	69.622.000	9.673.000	143.839	990	16.280
2015	74.362.000	79.451.000	10.645.000	-	1.080	16.554
2016	81.505.000	84.880.000	11.494.000	-	957	14.492

Katılım Bankaları'nın 2015 ile 2016 yılları arasında Bankacılık Sektörü içindeki payları yüzde olarak gösterilmiştir. Tablo 2.7'de görüldüğü üzere 2016 yılında Katılım Bankaları toplanan ve kullanılan fonlarda, aktif ve öz kaynaklarda gerileme yaşarken, kârlılıkta artış göstermişlerdir. 2016 yılında kullanılan fonlarda, aktiflerde ve öz kaynaklarda yaşanan gerilemenin nedeni Bank Asya'nın kapatılması olabilir.

Tablo 2.7. Katılım Bankalarının bankacılık sektörü içindeki payı (2015-2016 %) (Yurtadur ve Demirbaş, 2017, s, 95)

Sektör Payı	2015	2016
1- Toplanan Fonlarda	% 5,9	%5,6
2- Kullanılan Fonlarda	% 5,2	%4,8
3- Toplam Aktifte	% 5,1	%4,9
4- Öz kaynaklarda	% 4,1	%3,8
5- Net Kâr	% 1,6	%2,9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE İSLAMİ BANKALARIN ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİNE GÖRE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ

3.1.Etkinlik ve Verimlilik Kavramları

3.1.1. Etkinlik kavramı (Efficiency concept)

Etkinlik kavramı, kurumların hedeflerini ne derecede gerçekleştirdiklerini ölçmek için kullanılan önemli ölçülerden biridir. Etkinlik, belirli bir miktar girdi ile maksimum çıktı ya da belirli bir miktar çıktının minimum girdi ile elde edilmesini göstermektedir. Etkinlik performans denetiminde önemli faktördür. Global ekonominin gelişmesinde önemli rol oynayan sektörler arasında Bankacılık Sektörü yer almaktadır. Bankaların

performans gidişatını görebilmek için bankaların faaliyetlerinin ne kadar etkin olduğunu ölçmek gerekir. Bankalarda etkinlik kavramı, bankalar tarafından toplanan fonların uygun yatırımlara dönüştürülmesi olarak ifade edilebilir. Böylece etkinlik, bankaların hedefi olan etkin yatırım yapabilme düşüncesinin gerçekleşmesine imkân vermektedir. Ayrıca etkinlik ölçümü, kurumların sektör içindeki yerinin tespiti ve kurumların faaliyetlerinin istenilen şekilde sürdürülüp sürdürülmediği belirlemede önemli bir faktördür.

Etkinlik, hedeflerin ne derecede başarıldığı ve faaliyetlerin planlanan etkisi ile gerçekleşen etkisi arasında ilişkiyi göstermektedir (T.C. Sayıştay, 1997, s. 5). Etkinlik, verimlilik kavramından daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Etkinlik, planlanan amaçlar ve stratejik hedeflere ulaşabilmek için gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda, bu amaç ve hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını belirleyen bir performans denetim alanıdır (Kubalı, 1999, s. 39). Başka bir tanıma göre etkinlik, belirli bir girdi bileşiminin kullanılarak maksimum çıktının elde edilebilmesi veya belirli bir çıktı bileşiminin en az girdi kullanımı ile elde edilmesini ifade etmektedir (Cingi ve Tarım, 2000, s. 2).

Etkinliğin üç farklı yönü bulunmaktadır. Bunlar; teknik etkinlik, Tahsis etkinliği ve Ölçek etkinliğidir. Teknik etkinlik, belirli bir miktar girdi kullanılarak en yüksek çıktı elde edilmesi (output oriented approach – çıktı odaklı yaklaşım) veya en az girdi kullanılarak belirli bir miktar çıktı elde edilebilmesi (input oriented approach - girdi odaklı yaklaşım) yeteneğidir. Tahsis etkinliği veya fiyat etkinliği ise, firmaların girdi fiyatlarını ve üretim teknolojilerini göz önünde bulundurarak en uygun girdi bileşimi seçme yeteneğidir. Ölçek etkinliği de, kapasite kullanımı ile uygun ölçekte üretim yapma yeteneğidir (Baykara, 2012, s. 56).

3.1.2. Verimlilik kavramı (Productivity concept)

Verimlilik kavramı, genelde girdi olarak kullanılan kaynaklar ile elde edilen çıktılar arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Kalite fonksiyonunu da dikkate alarak belli düzeydeki bir çıktının en düşük girdi ile elde edilmesi veya belli düzeydeki miktar girdi ile en yüksek çıktı sağlanmasıdır (Kubalı, 1999, s. 38). Başka bir tanıma göre verimlilik, üretim sürecinin sonunda elde edilen ürün veya hizmetlerle (çıktı) üretimde kullanılan kaynakların (girdi) birbirine oranlanmasıdır. Yüksek verimlilik, geçici güçlüklerle sarsılmayan üretme gücünü ifade edilebilir. Aynı zamanda verimlilik kalkınmanın itici

gücüdür. Zaman evrensel bir ölçüdür ve insan denetimi dışında kaldığından iyi bir paydadır. Bu yüzden istenilen amacı elde etmek için tüketilen zaman azaldıkça sistemin verimliliği artar (Baykara, 2012, s. 57). Bu tanımlardan hareketle verimlilik, firmaların amaç ve hedeflerine ulaşmak için yürüttüğü faaliyetler ve bu faaliyetlerde kullanılan kaynaklar neticesinde sağlanan çıktıların ölçülebildiği bir kavram olarak tanımlanabilir.

Verimliliği, firmanın sahip olduğu tüm kaynakları kullanarak en iyi sonucu elde etmesi olarak anlayabiliriz. Gelişmiş teknolojiden yararlanmak, etkin yöntem ve teknikleri kullanmak, bir firma için verimliliği artırıcı faktörlerdir. Bu yüzden verimin artması için girdiler azaltıp çıktılarını çoğaltılması gerekir. Fakat bu ilke her zaman geçerli ve doğru olmayabilir. Zira ürün ve hizmet üretiminde verimi etkileyen zaman, kalite ve ekonomi gibi faktörler de vardır. Ayrıca verim ve verimliliği olumlu veya olumsuz yönden etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında; Yönetimin türü (klasik, liberal ve demokratik yöntem), planlama, örgütlenme, koordinasyon, denetim fonksiyonlarının uygulama biçimi, iş bölümü uzmanlık ilişkisi, zaman, kaynak kayıpları, moral durumu, eğitim durumu, ücret sistemi, Kanun adedinin çok ve bunların bazılarının uygulanmalarında güçlükler, fiziksel şartlar (bürolarda ışık, havalandırma, rutubet, ısı, ses- gürültü durumları), estetik ve dekoratif koşullar (borularda renk, müzik, temizlik ve çiçek kullanımı) gibi faktörlerdir (Baykara, 2012, s. 57-58).

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

1980'li yıllarda yaşanan küreselleşme, işletmelerin diğer işletmeler arasında yakınlaşma, birleşme ve uluslararası olma çabaları yaygınlaşmıştır. Son yıllarda rekabettin artması ile işletmeler de olduğu gibi bankalarda da faaliyet ve kaynak yönetimi önemli bir fonksiyon haline gelmiştir. İslami Bankalar da bu fonksiyonları etkin ve verimli hale getirerek Bankacılık Sektörü içerisinde var olmaya çalışmaktadır.

Finansal sistem içerisinde giderek önemli yere sahip olan İslami Bankalar, son yıllarda büyük başarılar göstererek geleneksel bankalara alternatif olabilecek duruma gelmiştir. İslami Bankalar, finansal kurumlarda yaşanan küresel krizlere karşı dayanıklılık göstermiştir. Bu yüzden İslami Bankalara dünya çapında ilgi artmıştır. Bu ilginin sonucu, son yıllarda büyük finansal kurumların kendi bünyelerinde İslami finansal ürün ve hizmetleri sunmaya başlamışlardır. Günümüzde dünyanın her yanında İslami bankacılık sistemi yürütülmektedir. İslami Bankalar Türkiye'de 1980'li yılların başında

faaliyetlerine başlayıp ve bugün de varlığını etkin bir şekilde sürdürmektedir. Türkiye’de İslami Bankalar, 2001 yılından sonra büyük bir sıçrama yaparak ticari bankalarla rekabet edebilecek duruma gelmiş ve bankacılık sektöründe önemli yer edinmişlerdir.

Çalışmanın amacı, Optimal Karar Verme Yöntemlerinden Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi yöntemleri kullanarak Türkiye’de faaliyet gösteren Katılım Bankaları’nın etkinlik ve verimliliklerine göre sıralanmasını sağlamaktır. Bu amaçla literatürde kabul görmüş oranlarla bankaların etkinlik ve verimlilikleri hesaplanacaktır. Oran analizi sonuçlarına göre Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi yöntemlerine kullanılarak sıralama yapılacaktır. Türkiye’de faaliyet gösteren beş Katılım Bankası’nın üçü olan Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans kurumu çalışma kapsamına alınmıştır. Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası’nın henüz üç yıllık geçmişleri olduğu için on yıllık analize dâhil edilememişlerdir.

3.3. Literatür Taraması

Akın ve Ece (2010) çalışmalarında, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının 2003-2009 yılları arasındaki performansı ve bu Bankaların Türk Finans sektörü içerisindeki artan payı değerlendirilmiştir. Çalışmada İslami Finans Sisteminin temel ilkeleri, giderek artan önemi ve İslami bankacılık ve geleneksel bankacığın karşılaştırılması ele alınmıştır. Ayrıca Katılım Bankalarının yıllar itibarıyla gelişimi ve Türk Finans Sistemi içerisindeki artan payı çeşitli bankacılık göstergeleri kullanarak sunulmuştur.

Sırım (2013) çalışmasında, Türkiye’deki Katılım Bankaları’nın gelişim süreci, hukuki alt yapısı ve uygulama aşamalarındaki bilgilerine yer vererek, başarılı olup olmadıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca söz konusu bankaların başarı ve başarısız yönleri ve gerekçeleri ele almıştır. Çalışmanın son kısmında Katılım Bankaları’nın başarı ve verimliliklerini artırmaya yönelik tavsiyelerine yer verilmiştir.

Ergeç, Kaytancı ve Toprak (2014) çalışmalarında, Türkiye’de Katılım Bankası müşterilerinin, Geleneksel Bankaların İslami Bankacılık ürün ve hizmetleri sunmaları durumundaki yaklaşımlarını değerlendirmişlerdir. Çalışmada Eskişehir ilinde 500 Katılım Bankası müşterisinin bankacılık sistemi kullanım verileri kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, Katılım Bankası müşterilerinin Geleneksel Bankaların İslami bankacılık yapmalarını yüksek oranda desteklediği görülmüştür.

Ada ve Dalkılıç (2014) çalışmalarında, 22 İslami Bankanın bilanço verilerinden oluşturulmuş göstergeler seti kullanarak; ölçek etkinliği, etkinlik değişimleri ve toplam faktör verimlilik değişimi karşılaştırılmasını incelemişlerdir. Çalışma esnasında 2009-2011 dönemi için, Türkiye’de faaliyet gösteren 4 ve Malezya’da faaliyet gösteren 18 İslami Bankanın verilerinden yararlanmıştır. Etkinliğin ölçülmesinde veri zarflama analizi, etkinlik değişimleri ve toplam faktör verimlilik değişimi ise Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda 2009 yılında Türkiye’deki Katılım Bankalarının, Malezya’daki bankalara göre ölçek etkinlik ortalamalarının yüksek, 2010 – 2011 yılında ise düşük olduğu görülmüştür. Toplam verimliliklerindeki değişim ise 2009 - 2010 döneminde, 2010 – 2011 dönemine göre Türkiye için düşük, Malezya’da ise 3 banka hariç diğer bankalarda artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Toraman, Ata ve Buğan (2015) çalışmalarında, mevcut ve potansiyel müşterilerin İslami Bankacılık faaliyetlerine yönelik müşteri algısı anket yöntemiyle araştırılmıştır. Ankette İslami bir Banka ile çalışmayı tercih eden, etmeyen ve kararsız olan katılımcıların tüm sorulara vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı farklıklar tespit edilmiştir. Sonuç olarak, İslami Bankacılık faaliyetlerinin müşteriler tarafından yeterince bilinmediği ve potansiyel banka müşterilerinin İslami finans algısının çok zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Özcan ve Elitaş (2015), Sukuk’un tanımı, çeşitleri, işleyişi ve diğer finansal araçlardan farkı ve benzerlikleri konusunda araştırma yapmışlardır. Çalışmada Sukuk’un Türk Mevzuatında nasıl vergilendirildiği ve muhasebeleştirilmesinde hangi hesapların kullanıldığına örneklerle yer vermişlerdir. Sonuç olarak Sukuk’un son yıllarda artan işlem hacmiyle İslam ülkeleri hariç Amerika, İngiltere, Japonya, Almanya gibi ülkelerde de ihracının yapıldığı görülmüştür.

Toraman, Ata ve Buğan (2015) çalışmalarında, Geleneksel ve Katılım Bankalarının performanslarını karşılaştırma yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışma kapsamında, Türkiye’de faaliyet gösteren Geleneksel ve Katılım Bankalarının 2006-2014 dönemi için mali tablo bilgilerinden elde edilen finansal oranlarından yararlanılmıştır. Bağımsız örneklem t- test yöntemi kullanarak Geleneksel Bankaların toplam aktif ve likit aktif büyüklüklerinin Katılım Bankaları’ndan daha yüksek olduğu ve sermaye yeterliliği

anlamında Katılım Bankaları'na nazaran daha güçlü olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca banka karlılığına etki eden iki aşamalı geliştirilmiş momentler metodu kullanılmıştır. Analizin sonucunda banka karlılığının operasyonel etkinlik ve sermaye yeterliliği ile pozitif yönlü, kredi kalitesinin göstergesi olan takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ile negatif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tunay (2016), İslami Bankaların büyüme ve kalkınma üzerindeki rollerini araştırmıştır. Ayrıca İslam Bankaların 2000-2013 döneminde faaliyet gösterdiği 19 Müslüman Ülkede, GSYİH ve Gayri Safi Sermaye oluşumu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. GSYİH'den toplanan mevduatlara ve kullanılan fonlara doğru bir nedensellik olduğu gözlenmektedir.

Aktan, Masood ve Ashraf (2014) çalışmalarında, İslami Bankaların büyümelerine sebep olan faktörleri incelemişlerdir. Çalışmada esnasında bazı istatistiksel teknikleri kullanarak söz konusu bankaların, istikrar ve büyümeleri ile ilgili önemli bulgulara ulaşmışlardır. Çalışmanın sonucunda, göreceli olarak küçük bankaların daha yüksek z-puana sahip olan bankalara oranla daha istikrarlı olduğunu ve diğer taraftan regresyon sonuçları büyük bankaların küçük bankalara oranla daha yüksek gelir çeşitliğine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tekez ve Bark (2015) çalışmalarında Sakarya ilinde faaliyette bulunan bir mobilya fabrikasında tedarikçi seçimi probleminin çözümünü amaçlamışlardır. Çalışmada çok kriterli karar verme yöntemi olan Bulanık TOPSİS Yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Bulanık TOPSİS Yöntemi'nin tedarikçi seçiminde etkin bir yöntem olarak uygulanabileceği görülmüştür.

Akan ve Çalmaşur (2011) çalışmalarında, 2004 – 2007 döneminde TRA1 alt bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) imalat sanayinde faaliyette bulunan firmaların teknik etkinlik düzeylerini, Stokastik Sınır ve Veri Zarflama Analizi yöntemleri desteğiyle tahmin etmek ve iki yöntemi mukayese etmek için incelemişlerdir. Çalışmada 2004 - 2007 dönemine ait Erzurum'da 156, Erzincan'da 120 ve Bayburt'ta 25 olmak üzere toplam 301 firmaya anket yapılmıştır. Anket sonuçları DEAP 2.1. ve FRONTIER 4.1 programları desteğiyle analiz edilmiştir. Her iki yöntemle elde edilen değerlerin mukayese edildiğinde, firmaların etkinlik ölçümünde önemli düzeyde farklılıklar oluştuğu görülmüştür.

Bektaş (2013) çalışmasında 2007 – 2011 yılları arasında Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren Ticari Bankaların etkinliğini araştırmıştır. Çalışmada parametrik olmayan yöntemlerden biri olan Veri Zarflama Analizi uygulanmıştır. Bankaların aracılık fonksiyonu dikkate alınarak 11 özel sermayeli ve 11 Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli toplam 22 Ticari Banka değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda CCR etkinlik değeri “1” olan bankalar etkin, CCR değeri “1”den küçük olanlar ise etkin olmayan bankalar olarak gösterilmiştir. Her yıl için etkin çıkan özel ve yabancı sermayeli bankalar arasında toplam kredi ve alacaklar, faiz gideri ve geliri, faiz dışı gelir ve gideri, toplam mevduat değişkenleri açısından Mann-Whitney U sınaması uygulanarak iki grup arasında istatistiksel olarak önemli fark olup olmadığı araştırılmış ve sonuç olarak iki grup arasında önemli farklar olmadığı ve aynı özellik ve etkinliğe sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ömürbek, Demirci ve Akalin (2013) çalışmalarında çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Analitik Ağ Sınır Yöntemini kullanarak öğrencilerin lisansüstü eğitim seçimlerini araştırmışlardır. Bilim dalı seçimini etkileyen kriterler, öğrenciye yönelik, öğretim üyesine yönelik, bilim dalına yönelik ve diğer etkenler olarak 4 kriter belirlenmiştir. Bu kriterlerin ağırlıkları hesaplanmış ve sonuç olarak öğrencilerin lisansüstü eğitim seçimlerinde daha çok kendilerine yönelik kriterlerin (ilgi alanları, başarı puan, kişilik özellikler vb.) etkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan bu kriterlerin ağırlıkları ile (muhasabe- finansman, yönetim ve organizasyonu, üretim yönetim, sayısal yöntemler, pazarlama ve kooperatifçilik) bilim dallarının aldıkları değerler TOPSİS Yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sonuçta muhasabe ve finansman bilim dalının en çok tercih edilen bilim dalı olduğu tespit edilmiştir.

Feng ve Wang (2000) yaptıkları çalışmada TOPSİS Yöntemi kullanarak Tayvan’da faaliyet gösteren 5 havayolu firmasının performansını araştırmışlardır. Çalışmada havayolu firmalarının ulaştırma ve finansal göstergeleri olarak 22 değişken uygulanmıştır. Sonuç olarak firmaların performans açısından finansal göstergelerinin daha etkili olduğu görülmüştür.

Uygurtürk ve Korkmaz (2012) çalışmalarında İMKB’de işlem gören 13 ana metal sanayi işletmesinin 2006 – 2010 dönemine ait finansal tablolarını kullanarak, bu işletmelerin finansal performansını TOPSİS Yöntemi uygulayarak incelemişlerdir. Çalışma esnasında finansal performansa ilişkin belirli oranlar kullanılmıştır.

Küçükönder, Efe ve Üçkardeş (2013) yaptıkları çalışmada hayvancılıkta AHP yönteminin kullanılabilirliğini incelemişlerdir. Çalışmada hayvanlardan süt verimi yüksek olan (Siyah alaca, Simental, Esmer ve Jersey) dört farklı ırk seçilmiş, aynı zamanda süt verimini etkileyen bazı faktörler belirlenerek üç aşamalı bir hiyerarşi yapı oluşturulmuştur. Sonuç olarak, Siyah Alaca ırkı en yüksek süt verimine sahipken, Jersey ırkının ise en düşük süt verimine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Samad (1999) çalışmasında, 1992 - 1996 döneminde Malezya'daki tam teşekküllü İslami Bankalar ile Konvansiyonel Bankaların göreceli performanslarını karşılaştırarak incelemiştir. Çalışma sonucunda, Konvansiyonel Bankaların idari verimliliğinin tam teşekküllü İslami Bankalardan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Hussien, (2001) yaptığı çalışmada Sudan'daki İslami Bankaların 1990 - 2000 döneminde maliyet etkinliğini araştırmıştır. Araştırmada Stokastik Sınır Yaklaşımını uygulayarak 17 bankanın maliyet etkinliği araştırılmıştır. Sonuç olarak küçük bankaların büyük bankalara göre daha verimli olduğu tespit edilmiştir.

Hamim, Naziruddin ve Syed (2006) çalışmalarında, 1997 - 2003 döneminde Malezya'da faaliyet gösteren İslami Bankalar ile Konvansiyonel Bankaların etkinliklerini Stokastik Sınır Yaklaşımı kullanarak karşılaştırmışlardır. Çalışmada, İslami Bankaların varlıkları, mevduatları ve finansman tabanlarının Konvansiyonel Bankalara göre hızla büyüdüğünü ve bu dönemde İslami Bankaların yerel bankalardan daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cingi ve Tarım (2000) yaptıkları çalışmada Türk Bankacılık Sektörünün 1989 – 1996 dönemine ait mevduat büyüklüğünün % 93,8'ini oluşturan 21 kamu ve özel bankanın göreceli etkinliklerini VZA ve Malmquist Endeksi yöntemlerini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda Kamu Bankaları'nın göreceli etkinliklerinin Özel Bankalara göre düşük olduğu ve bunun da ölçek etkinliğinden kaynaklandığını ortaya koymuşlardır.

Srairi (2011) çalışmasında, 1999 – 2007 döneminde finansal serbestleşmenin Körfez İş Birliği Konseyi ülkelerindeki bankacılık verimliliği artışı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada, İslami ve Konvansiyonel Bankalar dikkate alınarak VZA ve Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi uygulanmıştır. Bulgular, serbestleşme döneminde Körfez Ülkesi Bankaları'nın verimlilik artışından ziyade teknik değişime bağlı olarak verimlilik değişkenliği kazandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca Konvansiyonel

Bankaların verimlilikte İslami Bankalardan daha iyi performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çelik (2016) çalışmasında, 2008 – 2014 yılları arasında Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren Ticari Bankaların etkinlik skorları Veri Zarflama Analiz Yöntemi yardımıyla incelemiştir. Çalışma sonucunda 2009 yılı hariç tüm yıllarda yerli bankaların yabancı bankalardan ve büyük ölçekli bankaların da küçük ölçekli bankalardan daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Keskin ve Benli (2012) çalışmalarında 2007 – 2010 döneminde Ege, Batı Marmara, Doğu Marmara ve Akdeniz bölgesindeki illerde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin teknik etkinlik, teknik etkinlikteki değişim, teknolojik değişim, toplam faktör verimliliği ve bileşenlerindeki değişimlerin ölçümünü incelemiştir. Çalışmada çıktı olarak tesise toplam geliş sayısı ve geceleme sayısı, girdi olarak toplam yatak sayısı kullanılmıştır. Teknik etkinlik ve toplam faktör verimliliğindeki değişimlerin ölçümü için VZA ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeks yöntemleri uygulanmıştır. Sonuç olarak Akdeniz ve Ege bölgesindeki illerdeki konaklama işletmelerinin Doğu ve Batı Marmara bölgesindekilere göre turistik açıdan daha zengin ve gelişmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca 2007 – 2010 yılları arasında ortalama teknik etkinlik değerlerine göre ise hiçbir ilin ve konaklama işletmesinin etkin olmadığı görülmüştür.

Ajibefun (2008) çalışmasında Nijerya’da faaliyet gösteren küçük ölçekli gıda ürünleri üreten işletmelerin teknik verimlilik analizi için Stokastik Sınır Yaklaşımı ve VZA Yöntemlerini kullanmıştır. Çalışma sonucunda işletmelerin her iki yöntem için 0.22 ile 0.87 arasında değişen çeşitli teknik etkinlik ve teknik verimlilik düzeylerine sahip oldukları, ancak arada büyük bir fark olmadığı görülmüştür.

3.4. Yöntem

Çalışmada 2007 – 2016 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren üç Katılım Bankası’nın etkinlik ve verimlilik açısından incelenmesi için Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi yöntemleri kullanılmıştır.

3.4.1. Bulanık Mantık

Gerçek hayat problemlerine uygulanmasının yanında insan düşünce sürecinin belirsizliğini modellemeye imkân veren bulanık küme teorisi Zadeh tarafından 1965 yılında ortaya atılmış olup kesin kümelerin bir uzantısı olarak elemanın kümeye aitliğini 0 (üye olmamak) ile 1 (tam üyelik) arasında değişen üyelik fonksiyonu ile belirlemektedir (Huang & Ho, 2013, s. 983; Ertuğrul & Karakaşoğlu, 2009, s. 704; Jie, Meng & Cheong, 2006, s. 1).

B bulanık kümesi (\tilde{B}) eşitlik 3.1'deki gibi tanımlanmaktadır:

$$\tilde{B} = \{x, \mu_{\tilde{B}}(x)\}, \quad \forall x \in U \quad (3.1)$$

Yukarıdaki eşitliğe göre $\mu_{\tilde{B}}(x)$, X 'in her bir noktasını $[0,1]$ aralığındaki reel sayılara eşleyen üyelik fonksiyonu olup U ise söylem evrenini temsil etmektedir (Cavallaro, Zavadskas & Raslanas, 2016, s. 3-4).

Uygulamada en sık kullanılan bulanık sayılar üçgen ve yamuk olmakla birlikte bu tez çalışmasında kullanım kolaylığından ötürü üçgen bulanık sayılardan yararlanılmıştır. Bir üçgen bulanık sayısı (\tilde{B}), $\tilde{B} = (b_1, b_2, b_3)$ şeklinde gösterilmekte ve üyelik fonksiyonu ($\mu_{\tilde{B}}(x)$) ise eşitlik 3.2'deki gibi yazılabilmektedir.

$$\mu_{\tilde{B}}(x) = \begin{cases} \frac{x-b_1}{b_2-b_1} & b_1 \leq x \leq b_2 \\ \frac{b_3-x}{b_3-b_2} & b_2 \leq x \leq b_3 \\ 0 & \text{aksi taktirde} \end{cases} \quad (3.2)$$

Bulanık mantıkta önemli bir nokta olan α düzey kümeleri açısından bir \tilde{B} bulanık sayısının α düzey kümesi \tilde{B}_α ile gösterilmekte ve bu küme tanımlanmış olan α düzeyine eşit ya da büyük üyelik derecesine ($\mu_{\tilde{B}}(x)$) sahip X evrensel kümesindeki tüm elemanları içermektedir. Buna ilişkin gösterim ise eşitlik 3.3'de verilmiştir (Cavallaro, Zavadskas & Raslanas, 2016, s. 4).

$$\tilde{B}_\alpha = \{x \in X | \mu_{\tilde{B}}(x) \geq \alpha\} \quad \alpha \in [0,1] \quad (3.3)$$

3.4.2. Shannon Entropi

Kriterlerin önem derecelerinin belirlenmesinde kullanılan objektif bir ağırlıklandırma yöntemi olan Entropi Olasılık Teorisinde belirsizlik ölçüsü olarak yer

almakta olup fizik, matematik gibi birçok farklı alanda uygulama olanağına sahiptir (Zhang vd., 2011, s. 444; Aytekin ve Karamaşa, 2017, s. 75). İlk olarak 1948’de Shannon tarafından ortaya konulan Entropi belirli bir olayın gerçekleşme olasılığının beklenen değerine bağlı olup karar vericilerin belirsizlik koşullarını ele almasını gerektirmektedir (Çiçek, 2013, s.1-6). Shannon Entropi Yöntemi’nin aşamaları şu şekildedir (Cavallaro, Zavadskas & Raslanas, 2016, s. 7; Hosseinzadeh & Fallahnejad, 2010, s. 55):

1- İlk olarak satırların alternatifler, sütunların ise değerlendirilecek olan kriterlerden meydana geldiği karar matrisi oluşturulur. Buna ilişkin olarak k alternatif ve l kriterden meydana gelen E karar matrisi eşitlik 3.4’teki gibi gösterilir.

$$E = \begin{bmatrix} e_{11} & e_{12} & \cdots & e_{1l} \\ e_{21} & e_{22} & \cdots & e_{2l} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ e_{k1} & e_{k2} & \cdots & e_{kl} \end{bmatrix}_{k \times l} \quad (3.4)$$

2- Birimsel farklılaşma sonucu oluşabilecek sorunların üstesinden gelmek için karar matrisinin normalleştirilmesi yoluna gidilir. Normalleştirme aşaması ise eşitlik 3.5 dikkate alınarak gerçekleştirilir.

$$p_{ij} = \frac{e_{ij}}{\sum_{i=1}^k e_{ij}} \quad j=1,2,\dots,l \quad i=1,2,\dots,k \quad (3.5)$$

3- Normalleştirme işlemi takiben entropi değerleri (e_j) hesaplanır.

$$e_j = -m \sum_{i=1}^l p_{ij} \ln p_{ij} \quad (3.6)$$

Eşitlik 3.6’ya göre $m (\ln k)^{-1}$ ‘e eşit olan entropi sabit terimi olup $0 \leq e_j \leq 1$ koşulu altında eğer $p_{ij} = 0$ oluyorsa $p_{ij} \ln p_{ij} = 0$ olmasını garanti eder.

4- Her kritere yönelik bilginin farklılaşma derecesi ise eşitlik 3.7’teki gibi hesaplanır.

$$f_j = 1 - e_j \quad (3.7)$$

5- Son aşamada ise her bir kriterin objektif ağırlığı eşitlik 3.8’deki gibi bulunur.

$$w_j = \frac{f_j}{\sum_{s=1}^k f_s} \quad j=1,2,\dots,l \quad (3.8)$$

3.4.2.1. Alfa düzey kümeleri tabanlı Bulanık Shannon Entropi

Hosseinzadeh ve Fallahnejad (2010) α düzey kümeleri gibi aralıklı verilerden yararlanarak Shannon Entropisini genişleterek yeni bir yöntem elde etmişlerdir. Elde

edilen alfa düzey kümeleri tabanlı Bulanık Shannon Entropi Yöntemi'nin adımları şöyledir (Cavallaro, Zavadskas & Raslanas, 2016, s. 7-8; Hosseinzadeh & Fallahnejad, 2010, s. 59):

1- Karar matrisini oluşturan bulanık veri (\tilde{a}_{ij}) farklı α düzey kümeleri ele alınarak aralıklı veriye dönüştürülür. Buna ilişkin gösterim ise eşitlik 3.9'daki gibidir.

$$\tilde{E} = \begin{bmatrix} \tilde{a}_{11} & \tilde{a}_{12} & \cdots & \tilde{a}_{1l} \\ \tilde{a}_{21} & \tilde{a}_{22} & \cdots & \tilde{a}_{2l} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{a}_{k1} & \tilde{a}_{k2} & \cdots & \tilde{a}_{kl} \end{bmatrix}_{k \times l} \quad (3.9)$$

Bulanık değişken \tilde{a}_{ij} 'nin α düzey kümesinin aralıklı biçimde gösterimi eşitlik 3.10'daki gibidir.

$$\left[(\tilde{a}_{ij})_{\alpha}^L, (\tilde{a}_{ij})_{\alpha}^R \right] = \left[\min_{a_{ij}} \{ a_{ij} \in R \mid \mu_{\tilde{a}_{ij}}(a_{ij}) \geq \alpha \}, \max_{a_{ij}} \{ a_{ij} \in R \mid \mu_{\tilde{a}_{ij}}(a_{ij}) \geq \alpha \} \right], \quad 0 < \alpha \leq 1 \quad (3.10)$$

Bulanık veri farklı güven düzeyleri $(1 - \alpha)$ ele alınarak farklı α düzey kümelerine dönüştürüldükten sonra elde edilen aralıklı veri tabanlı matris eşitlik 3.11'deki gibidir.

$$C = \begin{bmatrix} [a_{11}^L, a_{11}^R] & [a_{12}^L, a_{12}^R] & \cdots & [a_{1l}^L, a_{1l}^R] \\ [a_{21}^L, a_{21}^R] & [a_{22}^L, a_{22}^R] & \cdots & [a_{2l}^L, a_{2l}^R] \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ [a_{k1}^L, a_{k1}^R] & [a_{k2}^L, a_{k2}^R] & \cdots & [a_{kl}^L, a_{kl}^R] \end{bmatrix}_{k \times l} \quad (3.11)$$

2-Normalleştirilmiş değerler $(p_{ij}^L$ ve $p_{ij}^R)$ sırasıyla eşitlik 3.12 ve 3.13'deki gibi hesaplanır.

$$p_{ij}^L = \frac{a_{ij}^L}{\sum_{j=1}^l a_{ij}^R} \quad j = 1, 2, \dots, l, \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.12)$$

$$p_{ij}^R = \frac{a_{ij}^L}{\sum_{j=1}^l a_{ij}^R} \quad j = 1, 2, \dots, l, \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.13)$$

3-Aralıklı entropinin üst (b_i^R) ve alt sınır değerleri (b_i^L) sırasıyla eşitlik 3.14 ve 3.15 dikkate alınarak hesaplanır.

$$b_i^L = \min \{ -b_0 \sum_{j=1}^k p_{ij}^L \ln p_{ij}^L, -b_0 \sum_{j=1}^k p_{ij}^R \ln p_{ij}^R \}, \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.14)$$

$$b_i^R = \min \{ -b_0 \sum_{j=1}^k p_{ij}^L \ln p_{ij}^L, -b_0 \sum_{j=1}^k p_{ij}^R \ln p_{ij}^R \}, \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.15)$$

Eşitliklerde yer alan $b_0 = (\ln k)^{-1}$ iken $p_{ij}^L \cdot \ln p_{ij}^L$ ya da $p_{ij}^R \cdot \ln p_{ij}^R$ $p_{ij}^L = 0$ ya da $p_{ij}^R = 0$ koşullarının sağlanması durumunda sıfıra eşit olmaktadır.

4-Aralıklı farklılaştırmanın üst (f_i^R) ve alt sınır değerleri (f_i^L) sırasıyla eşitlik 3.16 ve 3.17'deki gibi elde edilir.

$$f_i^L = 1 - b_i^R \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.16)$$

$$f_i^R = 1 - b_i^L \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.17)$$

5-Son olarak bir kriterin aralıklı ağırlığının üst (w_i^R) ve alt sınır değerleri (w_i^L) sırasıyla eşitlik 3.18 ve 3.19'deki gibi hesaplanır.

$$w_i^L = \frac{f_i^L}{\sum_{s=1}^k f_s^L} \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.18)$$

$$w_i^R = \frac{f_i^R}{\sum_{s=1}^k f_s^R} \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.19)$$

3.4.3. Bulanık TOPSİS

Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında faydayı en büyükleyip zararı en küçükleyen pozitif ideal çözüme en yakın; zararı en büyükleyip faydayı en küçükleyen negatif ideal çözüme en uzak alternatifi bulmayı amaçlayan TOPSİS Yöntemi belirsiz, tutarsız bilgileri içeren gerçek hayat problemlerini çözmede yetersiz kalmış ve bunun neticesinde niteliksel ve niceliksel verileri ele alan algoritma tabanlı çalışan bulanık TOPSİS Yöntemi geliştirilmiştir (Behzadian, Otaghsara, Yazdani & Ignatius, 2012; Cavallaro, Zavadskas & Raslanas, 2016, s. 8).

Bulanık TOPSİS yönteminin aşamaları şu şekildedir (Wang & Chang, 2007; Jahanshahloo, Hosseinzadeh & Izadikhah, 2006):

1- K alternatif (A_1, A_2, \dots, A_k), ve l değerlendirme kriterinden (B_1, B_2, \dots, B_l) oluşan \tilde{C} bulanık karar matrisi oluşturulur. A_i alternatifinin B_j kriterine göre aldığı değeri gösteren \tilde{y}_{ij} 'lerden oluşan karar matrisi eşitlik 3.20'deki gibidir.

$$\tilde{C} = \begin{bmatrix} \tilde{y}_{11} & \tilde{y}_{12} & \cdots & \tilde{y}_{1l} \\ \tilde{y}_{21} & \tilde{y}_{22} & \cdots & \tilde{y}_{2l} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{y}_{k1} & \tilde{y}_{k2} & \cdots & \tilde{y}_{kl} \end{bmatrix}_{k \times l} \quad i = 1, 2, \dots, k \quad j = 1, 2, \dots, l \quad (3.20)$$

2- Doğrusal ölçek dönüşümünden yararlanarak normalize edilmiş bulanık karar matrisi \tilde{T} eşitlik 3.21'deki gibi elde edilir.

$$\tilde{T} = \begin{bmatrix} \tilde{t}_{11} & \tilde{t}_{12} & \cdots & \tilde{t}_{1l} \\ \tilde{t}_{21} & \tilde{t}_{22} & \cdots & \tilde{t}_{2l} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \tilde{t}_{k1} & \tilde{t}_{k2} & \cdots & \tilde{t}_{kl} \end{bmatrix}_{k \times l} \quad i = 1, 2, \dots, k \quad j = 1, 2, \dots, l \quad (3.21)$$

Normalleştirilmiş karar matrisi \tilde{T} 'nin elemanları olan \tilde{t}_{ij} fayda kriteri için (F) eşitlik 3.22, maliyet kriteri içinse (M) eşitlik 3.23 ele alınarak bulunmaktadır.

$$\tilde{t}_{ij} = \left(\frac{a_{ij}}{c_j^*}, \frac{b_{ij}}{c_j^*}, \frac{c_{ij}}{c_j^*} \right), \quad c_j^* = \max_i c_{ij} \quad j \in F \quad (3.22)$$

$$\tilde{t}_{ij} = \left(\frac{a_j^-}{c_{ij}}, \frac{a_j^-}{b_{ij}}, \frac{a_j^-}{a_{ij}} \right), \quad a_j^- = \min_i a_{ij} \quad j \in M \quad (3.23)$$

3-Ağırlıklandırılmış normalize bulanık karar matrisi (\tilde{Z}) eşitlik 3.24'teki gibi elde edilir.

$$\tilde{Z} = \begin{bmatrix} \tilde{z}_{11} & \tilde{z}_{12} & \cdots & \tilde{z}_{1l} \\ \tilde{z}_{21} & \tilde{z}_{22} & \cdots & \tilde{z}_{2l} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \tilde{z}_{k1} & \tilde{z}_{k2} & \cdots & \tilde{z}_{kl} \end{bmatrix}_{k \times l} \quad i = 1, 2, \dots, k \quad j = 1, 2, \dots, l \quad (3.24)$$

Ağırlıklandırılmış normalize bulanık karar matrisinin elemanları olan \tilde{z}_{ij} ise eşitlik 3.25 kullanılarak elde edilir.

$$\tilde{z}_{ij} = \tilde{t}_{ij} \otimes \tilde{w}_j \quad (3.25)$$

Eşitlik 3.25'te yer alan \tilde{w}_j ise B_j kriterinin ağırlığını gösterir.

4- Bulanık pozitif ideal çözüm ($BPI\check{C}, A^*$) ve bulanık negatif ideal çözüm ($BNİ\check{C}, A^-$) sırasıyla eşitlik 3.26 ve 3.27'deki gibi elde edilir.

$$A^* = (\tilde{z}_1^*, \tilde{z}_2^*, \dots, \tilde{z}_l^*) = \left\{ \left(\max_i \tilde{z}_{ij} | j \in J \right), \left(\min_i \tilde{z}_{ij} | j \in J' \right) \right\} \quad (3.26)$$

$$A^- = (\tilde{z}_1^-, \tilde{z}_2^-, \dots, \tilde{z}_l^-) = \left\{ \left(\min_i \tilde{z}_{ij} | j \in J \right), \left(\max_i \tilde{z}_{ij} | j \in J' \right) \right\} \quad (3.27)$$

$$\tilde{z}_j^* = (1, 1, 1), \tilde{z}_j^- = (0, 0, 0), \quad j = 1, 2, \dots, l \quad (3.28)$$

5- Her bir alternatifin A^* ve A^- 'dan olan uzaklıkları sırasıyla eşitlik 3.29 ve 3.30'daki gibi hesaplanır:

$$u_i^* = \sum_{j=1}^l u(\tilde{z}_{ij}, \tilde{z}_j^*), \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.29)$$

$$u_i^- = \sum_{j=1}^l u(\tilde{z}_{ij}, \tilde{z}_j^-), \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.30)$$

6-Her alternatifin yakınlık katsayısı (YK_i) eşitlik 3.31'deki gibi hesaplanarak azalan değerlerine göre sıralanır.

$$YK_i = \frac{u_i^-}{u_i^* + u_i^-}, \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (3.31)$$

Yakınlık katsayısı değerleri 1'e yaklaştıkça A_i alternatifi BPİÇ'e, 0'a yaklaştıkça ise BNİÇ'e yakınsayan değerlere sahip olmaktadır.

3.5. Analiz

3.5.1. 2007–2016 döneminde Katılım Bankaları'nın etkinlik ve verimlilik analizi

Bu çalışmada Türkiye'de mevcut olan 5 Katılım Bankası'nın 3 tanesinin 2007 – 2016 döneminde etkinlik ve verimlilik analizi gerçekleştirilmiştir. Uygulama esnasında konsolide ve konsolide olmayan denetime tabi tutulmuş bankaların yıllık bilançolarından yararlanarak önemli görülen 6 adet etkinlik ve 6 adet verimlilik oranı kullanılmıştır.

Etkinlik ve verimlilik için kullandığımız oranları tespit ederken, Yolalan'ın (2001) "Bankacılıkta Verimlilik Konferansı", Dönek ve Özdemir'in (2000) "Türk Ticari Bankacılık Sektörünün Performans Ölçümü" ve Baykara'nın (2012) "Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi" çalışmalarından yararlanılmıştır.

3.5.2. Katılım Bankaların etkinlik ve verimlilik oranları

Çalışmada Katılım Bankaların etkinlik ve verimlilik tespitinde kullanılan 6 adet etkinlik ve 6 adet verimlilik oranları belirlenerek Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Etkinlik ve verimlilik oranları

Etkinlik Oranları	
Etkinlik 1	Takipteki Krediler / Krediler + Finansal Kiralama
Etkinlik 2	Krediler + Finansal Kiralama / Toplam Aktifler
Etkinlik 3	Kâr Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler
Etkinlik 4	Kâr Payı Gelirleri / Kâr Payı Giderleri
Etkinlik 5	Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı

[Tablo 3.1. (Devam) <i>Etkinlik ve verimlilik oranları</i>]	
Etkinlik 6	Kâr Payı Gelirleri / Öz Kaynaklar
Verimlilik Oranları	
Verimlilik 1	Veri Öncesi Kâr / Toplam Aktifler
Verimlilik 2	Dönem Net Kârı / Öz Kaynaklar
Verimlilik 3	Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı
Verimlilik 4	Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Öz Kaynaklar
Verimlilik 5	Net Ücret ve Komisyon Gelirleri / Toplam Aktifler
Verimlilik 6	Toplam Aktifler / Personel Sayısı

Çalışmada kullanılan etkinlik ve verimlilik oranlarının hesaplanmasından çıkan sonuçlar ve kısa açıklamaları aşağıda gösterilmiştir. Tablo 3.2’de Takipteki Krediler/ Krediler + Finansal Kiralama oranları görülmektedir.

Tablo 3.2. *Takipteki Krediler / Krediler + Finansal Kiralama*

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,0150	0,0418	0,02257
2008	0,0280	0,0497	0,0337
2009	0,0362	0,05892	0,0358
2010	0,0303	0,0332	0,0305
2011	0,0236	0,0201	0,0236
2012	0,0244	0,0226	0,0273
2013	0,0232	0,0228	0,0240
2014	0,0201	0,0225	0,0242
2015	0,0238	0,0163	0,0428
2016	0,0484	0,0248	0,0505

Takipteki Krediler / Krediler + Finansal Kiralama: Bankanın faaliyet performansı ve banka varlıklarının kalitesi için önemlidir. Bu oranın mümkün olduğunca düşük olması banka etkinliği açısından önemlidir.

Krediler ile finansal kiralama oranlarının toplam aktiflere oranlanması bankaların yıllara göre etkinlik durumları Tablo 3.3’de göstermiştir.

Tablo 3.3. *Krediler + Finansal Kiralama / Toplam Aktif*

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,7799	0,8228	0,8440
2008	0,7880	0,7544	0,7948
2009	0,7318	0,7330	0,8265
2010	0,7495	0,7269	0,7484
2011	0,6971	0,7000	0,7699
2012	0,7390	0,6670	0,7446
2013	0,7013	0,6452	0,7329
2014	0,7054	0,6286	0,7359
2015	0,6646	0,6471	0,7589
2016	0,6952	0,6221	0,7123

Krediler + Finansal Kiralama / Toplam Aktifler: Bu oran bankaların varlık yapısı ve kalitesini işaret eden önemli göstergelerden biridir. Bu oranın artış ve azalışı bankalar tarafından ayrılan karşılıkları ve aktif kalitesini farklı yönlerden etkilemektedir. Bu yüzden banka etkinliği için bu oranın yüksek olması istenir.

Kâr Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler oranı sonuçları Tablo 3.4'te görülmektedir.

Tablo 3.4. *Kâr Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler*

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,0699	0,0621	0,0732
2008	0,0741	0,0613	0,0760
2009	0,0638	0,0558	0,0686
2010	0,0483	0,0378	0,0489
2011	0,0423	0,0353	0,0431
2012	0,0481	0,0383	0,0444
2013	0,0363	0,0281	0,0360
2014	0,0405	0,0308	0,0433
2015	0,0429	0,0308	0,0515
2016	0,0433	0,0361	0,0554

Kâr Payı Giderleri / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler: Bu oran bankalar tarafından toplanan fon ve alınan kredilere ne kadar kâr payı ödendiğini göstermektedir. Banka etkinliği için bu oranın düşük düzeyde olması beklenir.

Kâr Payı Gelirleri / Kâr Payı Giderler oranı sonuçları Tablo 3.5’de görülmektedir.

Tablo 3.5. *Kâr Payı Gelirleri / Kâr Payı Giderleri*

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	1,8526	1,9105	1,9929
2008	1,9266	1,8829	1,9544
2009	1,8823	2,0848	2,0644
2010	1,9024	2,3079	2,1351
2011	2,0011	2,2703	2,2100
2012	1,9510	2,1617	2,2812
2013	2,1837	2,3619	2,2628
2014	1,8701	2,3005	2,0263
2015	1,8439	2,3401	2,0207
2016	1,8565	2,1592	2,0279

Kâr Payı Gelirleri / Kâr Payı Giderleri: Bu oran fon kullandırmada elde edilen kârlar ile fon toplamada verilen kâr paylarını karşılaştırmak için kullanılır. Banka etkinliği için bu oranın 1’den büyük olması istenir. Bu durum bankanın ödediği kâr payı giderlerinin üzerinde bir gelir elde ettiği göstermektedir.

Tablo 3.6’de bankaların Özkaynak/ Risk Ağırlıklı Varlıklar Toplamı oranı yani sermaye yerlilik oranları görülmektedir.

Tablo 3.6. *Öz kaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıklar Toplamı*

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,2172	0,1472	0,1537
2008	0,1812	0,1563	0,1678
2009	0,1533	0,1456	0,1719
2010	0,1409	0,1705	0,1708
2011	0,1253	0,1602	0,1424
2012	0,1303	0,1397	0,1476

[Tablo 3.6. (Devam) <i>Öz kaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıklar Toplamı</i>]			
2013	0,1486	0,1424	0,1281
2014	0,1415	0,1509	0,1247
2015	0,1527	0,1423	0,1305
2016	0,1346	0,1816	0,1552

Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı: Bu oran 5411 Sayılı Yasaya göre bankalar tarafından tutturulması gereken sermaye yeterlilik oranıdır. Risk ağırlıklı kalemler toplamını, kredi riski, piyasa riski, operasyonel risk, yapısal faiz oranı riski ve yoğunlaşmaya bağlı olan risk oluşturmaktadır. Bu oranın yüksek olması güçlü sermaye yapısını gösterir.

Bankalar tarafından konulan sermayenin karlılığı gösteren **Kâr Payı Gelirleri / Öz Kaynaklar** oranları Tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Tablo 3.7. Kâr Payı Gelirleri / Öz Kaynaklar

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,7268	1,0222	1,1232
2008	0,8913	0,8196	0,8266
2009	0,9231	0,8276	0,8187
2010	0,7817	0,5561	0,6327
2011	0,7665	0,6716	0,6502
2012	0,8348	0,6723	0,6692
2013	0,6207	0,5375	0,6269
2014	0,6657	0,5930	0,6865
2015	0,6129	0,6755	0,6895
2016	0,7242	0,5378	0,6461

Kâr Payı Gelirleri / Öz Kaynaklar: Banka etkinliğinin ölçülmesinde önemli bir gösterge olmakta aynı zamanda banka faaliyetlerinin sürdürülmesine ilişkin karar verebilmektedir. Bu oranını yüksek olması bankanın sermayesini etkin bir şekilde kullandığını gösterir.

Bankaların aktif kârlılığını gösteren Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktif oranı sonuçları Tablo 3.8’de gösterilmiştir.

Tablo 3.8. Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,0291	0,0241	0,0315
2008	0,0358	0,0233	0,0285
2009	0,0205	0,0237	0,0247
2010	0,0197	0,0207	0,0236
2011	0,0194	0,0165	0,0217
2012	0,0196	0,0164	0,0205
2013	0,0175	0,0143	0,0164
2014	0,0145	0,0136	0,0127
2015	0,0129	0,0132	0,0087
2016	0,0080	0,0137	0,0095

Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler: Bu oranın yüksek olması istenilen bir durumdur ve banka varlıklarını verimli kullandığını göstermektedir.

Net Dönem Kârı / Özkaynaklar oranı sonuçları Tablo 3.9’da görülmektedir.

Tablo 3.9. Dönem Net Kâr / Öz Kaynaklar

Yıllar	Albaraka	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,1592	0,1908	0,2501
2008	0,2135	0,1518	0,1604
2009	0,1481	0,1575	0,1436
2010	0,1572	0,1270	0,1462
2011	0,1602	0,1356	0,1435
2012	0,1614	0,1298	0,1345
2013	0,1307	0,1121	0,1318
2014	0,1155	0,1088	0,1057
2015	0,0971	0,1171	0,06486
2016	0,0710	0,0937	0,06426

Dönem Net Kârı / Öz Kaynaklar: Bu oran, bankaların öz kaynaklarından elde edilen getiriyi gösterir ve verimlilik analizinde kullanılır. Oranın yüksek olması bankaların öz kaynaklarını verimli bir şekilde kullandığını göstermektedir.

Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı oranı sonuçları Tablo 3.10'da görülmektedir.

Tablo 3.10. Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	35.973.225	36.583.115	34.601.3796
2008	37.738.710	38.509.3982	32.450.4023
2009	46.481.604	41.826.0083	39.946.5389
2010	57.804.991	50.143.6312	43.963.5934
2011	59.285.431	57.933.1833	57.226.9780
2012	66.495.606	57.072.4977	59.627.7727
2013	72.296246	62.342.4403	73.664.8640
2014	80.478.505	69.412.2662	88.019.6036
2015	92.244.263	76.016.7598	102.254.4895
2016	107.226.671	78.331.509	96.535.1084

Krediler + Finansal Kiralama / Şube Sayısı: Bu oran banka şubelerin faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütüp yürütülmediğini gösteren bir verimlilik ölçüsüdür. Aynı zamanda bu oran şube başına düşen kredi tutarını göstermektedir.

Tablo 3.11. Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Öz Kaynaklar

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,8148	0,8521	0,9269
2008	0,8163	0,7833	0,8587
2009	0,7602	0,7621	0,8884
2010	0,7770	0,7621	0,8057
2011	0,7218	0,7733	0,8243
2012	0,7712	0,7168	0,8178
2013	0,7353	0,6858	0,8474
2014	0,7351	0,6712	0,8828
2015	0,7118	0,6902	0,9516

[Tablo 3.11. (Devam) Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Öz Kaynaklar]			
2016	0,7453	0,6596	0,8876

Krediler + Finansal Kiralama / Toplanan Fonlar + Alınan Krediler + Öz Kaynaklar: Bu oran bankanın bilançosunda pasif tarafta bulunan kaynakların ne kadarının aktif tarafta bulunan kaynaklara dönüştüğünü göstermektedir. Oranın yüksek olması istenilen bir durumdur.

Tablo 3.12. Net Ücret ve Komisyon Gelirleri / Toplam Aktifler

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	0,0081	0,0100	0,0075
2008	0,0107	0,0093	0,0098
2009	0,0126	0,0084	0,0110
2010	0,0099	0,0062	0,0078
2011	0,0086	0,0043	0,0071
2012	0,0092	0,0040	0,0061
2013	0,0066	0,0033	0,0051
2014	0,0056	0,0039	0,0044
2015	0,0046	0,0036	0,0037
2016	0,0044	0,0032	0,0037

Net Ücret ve Komisyon Gelirleri / Toplanan Aktifler: Bu oran aktifte yer alan varlıklar ile bu varlıkların bankanın faaliyet hacminin içerisindeki payı göstermektedir. Oranın büyük olması banka verimliliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Toplam Aktifler / Personel Sayısı Tablo 3.13’de görülmektedir.

Tablo 3.13. Toplam Aktifler / Personel Sayısı

Yıllar	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans
2007	2.489.8981	2.150.2601	2.151.632
2008	2.663.5751	2.568.1362	2.230.5042
2009	3.315.2010	2.761.8104	2.600.0129
2010	3.864.9660	3.428.6630	3.145.5899

[Tablo 3.13. (Devam) Toplam Aktifler / Personel Sayısı]			
2011	4.021.8704	4.479.1317	4.000.1044
2012	4.469.7803	4.813.0610	4.900.2793
2013	5.631.8459	5.578.1004	6.297.3882
2014	6.565.9328	6.691.8880	7.478.7651
2015	7.912.7406	7.727.3993	9.326.1317
2016	8.654.0406	8.675.1888	9.717.1935

Toplam Aktifler / Personel Sayısı: Bu oran personel başına varlık miktarını göstermektedir. Bu oranın yüksek olması kişi başı verimliliğin ve bankanın personel kalitesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

3.6. Bulgular

Katılım Bankaları'nın performansları açısından sıralanmasında yararlanılacak olan etkinlik ve verimlilik oranları Tablo 3.14'de görülmektedir.

Tablo 3.14. Analizde kullanılan etkinlik ve verimlilik oranları

Etkinlik Oranları	Verimlilik Oranları
$TK/(K+F)$	$VÖK/TA$
$(K+F)/TA$	$DNK/Ö$
$KPG/(TF+AK)$	$(K+FK)/\$S$
$KPGELİR/KPGİDER$	$(K+FK)/(TF+AK+Ö)$
$Ö/RAVT$	$(NÜ+KG)/TA$
$KPG/Ö$	TA/PS

Bu oranların belirlenmesinde finans literatürü dikkate alınmış olup 2007-2016 dönemine ilişkin veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) ve bankaların web sitelerinden elde edilmiştir. Kesin sayı formatında olan verilerin üçgensel sayıya dönüştürülmesinde Wang (2014)'ın önerdiği yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bu yaklaşıma göre d döneminde i alternatifinin j kriterine göre aldığı değer $y_{ij}(d)$ ile gösterilsin. Ek olarak i alternatifinin j kriterine göre performans sıralaması ise $i = 1, 2, \dots, k; j = 1, 2, \dots, l; d = 1, 2, \dots, s$ koşulları altında $PS_{ij} = (ps_{1ij}, ps_{2ij}, ps_{3ij})$ olsun.

$$ps_{1ij} = \min_{1 \leq d \leq s} \{y_{ij}(d)\}, \quad ps_{2ij} = \frac{1}{s} \sum_{d=1}^s y_{ij}(d), \quad ps_{3ij} = \max_{1 \leq d \leq s} \{y_{ij}(d)\} \quad (3.32)$$

Eşitlik 3.32 dikkate alındığında elde edilen $[PS_{i1}, PS_{i2}, \dots, PS_{il}]$ değerleri A_i ($i = 1, 2, \dots, k$) alternatifinin tüm kriterlere göre performans matrisini oluşturmaktadır.

Analizde kullanılacak olan etkinlik ve verimlilik oranları belirlendikten sonra bunların ağırlıklandırılması için öncelikle bulanık değerlendirme matrisi Tablo 3.15'deki gibi oluşturulmuştur.

Tablo 3.15. Etkinlik oranları için oluşturulan bulanık değerlendirme matrisi

	TK/(K+F)	(K+F)/TA	KPG/(TF+AK)	Kpgelir/ kpgider	ö/ravt	Kpg/ö
Albaraka Türk	(0.01,0.02, 0.04)	(0.66,0.72, 0.78)	(0.03,0.05, 0.05)	(1.84,1.92, 2.18)	(0.12,0.15, 0.21)	(0.61,0.75, 0.92)
Kuveyt Türk	(0.01,0.03, 0.05)	(0.62,0.69, 0.82)	(0.02,0.04, 0.04)	(1.88,2.17, 2.36)	(0.13,0.15, 0.18)	(0.53,0.69, 1.02)
Türkiye Finans	(0.02,0.03, 0.05)	(0.71,0.76, 0.84)	(0.03,0.05, 0.05)	(1.95,2.09, 2.28)	(0.12,0.14, 0.17)	(0.62,0.73, 1.12)

Bulanık değerlendirme matrisi oluşturulduktan sonra bulanık veri $\alpha = 0.5$ (tarafsız) ele alınarak aralıklı veriye dönüştürülmüştür. Sonrasında ise normalleştirme uygulanarak aralıklı karar matrisi Tablo 3.16'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.16. Etkinlik oranları için normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi ($\alpha = 0.5$)

	TK/(K+F)	(K+F)/TA	KPG/(TF+AK)	Kpgelir/kpgider	ö/ravt	Kpg/ö
Albaraka Türk	[0.17, 0.305]	[0.299, 0.326]	[0.297, 0.347]	[0.289, 0.315]	[0.27, 0.36]	[0.26, 0.319]
Kuveyt Türk	[0.191, 0.363]	[0.28, 0.326]	[0.237, 0.283]	[0.311, 0.348]	[0.285, 0.326]	[0.233, 0.326]
Türkiye Finans	[0.218, 0.33]	[0.318, 0.347]	[0.307, 0.368]	[0.31, 0.336]	[0.266, 0.312]	[0.259, 0.354]

Normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi elde edildikten sonra ise aralıklı entropi ve aralıklı farklılaştırmanın alt ve üst sınır değerleri ise Tablo 3.17'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.17. Etkinlik oranları için e_i^L , e_i^R , d_i^L ve d_i^R değerleri

Oranlar	$[e_i^L, e_i^R]$	$[d_i^L, d_i^R]$
TK/(K+F)	[0.865, 0.997]	[0.002, 0.134]
(K+F)/TA	[0.985, 0.999]	[0.0003, 0.014]
KPG/(TF+AK)	[0.969, 0.994]	[0.005, 0.03]
Kpgelir/kpgider	[0.987, 0.999]	[0.0007, 0.012]
ö/ravt	[0.968, 0.998]	[0.001, 0.031]
Kpg/ö	[0.947, 0.999]	[0.0009, 0.052]

Etkinlik oranları için ağırlıklar ise Tablo 3.18'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.18. Etkinlik oranlarının ağırlıkları

Oranlar	Ağırlıklar
TK/(K+F)	0.346527
(K+F)/TA	0.042658
KPG/(TF+AK)	0.292698
Kpgelir/kpgider	0.055002
ö/ravt	0.12697
Kpg/ö	0.136144

Bulunan etkinlik oran ağırlıklarına göre TK/(K+F) 0.346527 değeriyle en önemli olarak, (K+F)/TA ise 0.042658 değeriyle en önemsiz olarak elde edilmiştir.

Etkinlik oranları için ağırlıkların elde edilmesinden sonar Bulanık TOPSİS'ten yararlanarak Katılım Bankaları etkinlik oranları kapsamında sıralanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak normalleştirilmiş Bulanık Karar Matrisi Tablo 3.19'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.19. Etkinlik oranları için normalleştirilmiş bulanık karar matrisi

	TK/(K+F)	(K+F)/TA	KPG/(TF+AK)	Kpgelir/ kpgider	ö/ravt	Kpg/ö
Albaraka Türk	(0.31,0.55, 1)	(0.78,0.86, 0.93)	(0.55,0.55, 0.77)	(0.78,0.81, 0.92)	(0.57,0.7, 1)	(0.54,0.67, 0.82)
Kuveyt Türk	(0.25,0.48, 0.92)	(0.73,0.82, 0.97)	(0.67,0.67, 1)	(0.79,0.92, 1)	(0.64,0.7, 0.83)	(0.47,0.61, 0.91)

[Tablo 3.19. (Devam) Etkinlik oranları için normalleştirilmiş bulanık karar matrisi]						
Türkiye Finans	(0.29,0.47, 0.66)	(0.84,0.9, 1)	(0.52,0.52, 0.78)	(0.82,0.88, 0.96)	(0.57,0.68, 0.79)	(0.55,0.65, 1)

Sonrasında ise kriter ağırlıklarından yararlanarak ağırlıklı normalleştirilmiş Bulanık Karar Matrisi Tablo 3.20'deki gibi bulunmuştur.

Tablo 3.20. Etkinlik oranları için ağırlıklı normalleştirilmiş bulanık karar matrisi

	TK/(K+F)	(K+F)/TA	KPG/(TF+AK)	Kpgelir/ Kpgider	ö/ravt	Kpg/ö
Albaraka Türk	(0.1,0.19, 0.34)	(0.033,0.036, 0.039)	(0.16,0.16, 0.22)	(0.04,0.04, 0.05)	(0.07,0.08, 0.12)	(0.07,0.09, 0.11)
Kuveyt Türk	(0.08,0.16, 0.31)	(0.031,0.0035, 0.041)	(0.19,0.19, 0.29)	(0.04,0.05, 0.05)	(0.08,0.08, 0.1)	(0.06,0.08, 0.12)
Türkiye Finans	(0.1,0.16, 0.23)	(0.03,0.03, 0.04)	(0.15,0.15, 0.22)	(0.04,0.04, 0.05)	(0.07,0.08, 0.1)	(0.07,0.08, 0.13)

Bunu takiben her bir Katılım Bankası'nın pozitif ideal çözüm (A^*) ve negative ideal çözümden (A^-) olan uzaklıkları Tablo 3.21'deki gibi bulunmuştur.

Tablo 3.21. Etkinlik oranları için her alternatifin A^* ve A^- 'dan olan uzaklıkları

Katılım bankaları	d_i^*	d_i^-
Albaraka Türk	4.150737	1.8849
Kuveyt Türk	4.178375	1.860266
Türkiye Finans	4.080042	1.938545

Bulanık TOPSİS'in en son adımında ise her bir Katılım Bankası'nın CC_i değerleri bulunmuş ve büyükten küçüğe doğru sıralama yapılmıştır. Buna ilişkin gösterim Tablo 3.22'deki gibidir.

Tablo 3.22. Etkinlik oranları için CC_i değerleri ve Katılım Bankaları'nın sıralanması

Katılım Bankaları	CC_i	Sıralama

[Tablo 3.22. (Devam) Etkinlik oranları için CC_i değerleri ve Katılım Bankaları'nın sıralanması]		
Albaraka Türk	0.312295	2
Kuveyt Türk	0.30806	3
Türkiye Finans	0.322093	1

Tablo 3.22'ye göre etkinlik oranları bağlamında Türkiye Finans 0.322093 CC_i değerleriyle ilk sırada yer alırken bunu 0.312295 değer ile Albaraka Türk ve 0.30806 değer ile Kuveyt Türk takip etmektedir.

Tablo 3.23. Verimlilik oranları için oluşturulan bulanık değerlendirme matrisi

	VÖK/TA	DNK/Ö	(K+FK)/ŞS	(K+FK)/ (TF+AK+Ö)	(NÜ+KG)/T A	TA/PS
Albaraka Türk	(0.008,0.0, 0.03)	(0.07,0.14, 0.21)	(35973225, 65602525 ,107226671)	(0.71,0.75, 0.81)	(0.004,0.008, 0.01)	(2489898, 4958985 ,8654040)
Kuveyt Türk	(0.01,0.01, 0.02)	(0.09,0.13, 0.19)	(36583115 ,56817081 ,78331509)	(0.65,0.73, 0.85)	(0.003,0.005, 0.01)	(2150260, 4887364, 8675188)
Türkiye Finans	(0.008,0.0, 0.03)	(0.06,0.13, 0.25)	(32450402, 62829073, 102254489)	(0.8,0.86, 0.95)	(0.003,0.006, 0.01)	(2151632 ,5184760, 9717193)

Bulanık değerlendirme matrisi oluşturulduktan sonra bulanık veri $\alpha = 0.5$ (tarafsız) ele alınarak aralıklı veriye dönüştürülmüştür. Sonrasında ise normalleştirme uygulanarak aralıklı karar matrisi Tablo 3.24'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.24. Verimlilik oranları için normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi ($\alpha = 0.5$)

	VÖK/TA	DNK/Ö	(K+FK)/ŞS	(K+FK)/ (TF+AK+Ö)	(NÜ+KG)/TA	TA/PS
Albaraka Türk	[0.18, 0.372]	[0.199, 0.333]	[0.214, 0.365]	[0.295, 0.316]	[0.23, 0.382]	[0.177, 0.323]
Kuveyt Türk	[0.209, 0.282]	[0.212, 0.304]	[0.197, 0.285]	[0.28, 0.318]	[0.163, 0.29]	[0.167, 0.322]

[Tablo 3.24. (Devam) Verimlilik oranları için normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi ($\alpha = 0.5$)]						
Türkiye	[0.191,	[0.187,	[0.201,	[0.336,	[0.191,	[0.174,
Finans	0.344]	0.361]	0.348]	0.365]	0.327]	0.354]

Normalleştirilmiş aralıklı karar matrisi elde edildikten sonra ise aralıklı Entropi ve aralıklı farklılaştırmanın alt ve üst sınır değerleri ise Tablo 3.25'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.25. Verimlilik oranları için e_i^L , e_i^R , d_i^L ve d_i^R değerleri

Oranlar	$[e_i^L, e_i^R]$	$[d_i^L, d_i^R]$
VÖK/TA	[0.87, 0.994]	[0.005, 0.129]
DNK/Ö	[0.878, 0.997]	[0.002, 0.121]
(K+FK)/ŞS	[0.886, 0.995]	[0.004, 0.113]
(K+FK)/(TF+AK+Ö)	[0.985, 0.997]	[0.002, 0.014]
(NÜ+KG)/TA	[0.865, 0.994]	[0.005, 0.134]
TA/PS	[0.828, 0.999]	[0.0008, 0.171]

Verimlilik oranları için ağırlıklar ise Tablo 3.26'deki gibi bulunmuştur.

Tablo 3.26. Verimlilik oranlarının ağırlıkları

Oranlar	Ağırlıklar
VÖK/TA	0.228967
DNK/Ö	0.140729
(K+FK)/ŞS	0.195187
(K+FK)/(TF+AK+Ö)	0.057269
(NÜ+KG)/TA	0.232693
TA/PS	0.145155

Bulunan verimlilik oran ağırlıklarına göre (NÜ+KG)/TA 0.232693 değeriyle en önemli olarak, (K+FK)/(TF+AK+Ö) ise 0.057269 değeriyle en önemsiz olarak elde edilmiştir.

Verimlilik oranları için ağırlıkların elde edilmesinden sonra bulanık TOPSİS'ten yararlanarak Katılım Bankaları verimlilik oranları kapsamında sıralanmıştır. Bu

bağlamda ilk olarak normalleştirilmiş Bulanık Karar Matrisi Tablo 3.27'deki gibi elde edilmiştir.

Tablo 3.27. Verimlilik oranları için normalleştirilmiş bulanık karar matrisi

	VÖK/(TA)	DNK/Ö	(K+FK)/ŞS	(K+FK)/(TF+AK+Ö)	(NÜ+KG)/TA	TA/PS
Albaraka Türk	(0.22,0.55, 1)	(0.28,0.56, 0.85)	(0.33,0.61, 1)	(0.80,0.86, 0.92)	(0.34,0.63, 1)	(0.25,0.51, 0.89)
Kuveyt Türk	(0.36,0.5, 0.67)	(0.37,0.52, 0.76)	(0.34,0.52, 0.73)	(0.77,0.89, 1)	(0.25,0.44, 0.79)	(0.22,0.5, 0.89)
Türkiye Finans	(0.24,0.55, 0.87)	(0.25,0.53, 1)	(0.3,0.58, 0.95)	(0.69,0.75, 0.81)	(0.29,0.52, 0.87)	(0.22,0.53, 1)

Sonrasında ise kriter ağırlıklarından yararlanarak ağırlıklı normalleştirilmiş bulanık karar matrisi Tablo 3.28'teki gibi bulunmuştur.

Tablo 3.28. Verimlilik oranları için ağırlıklı normalleştirilmiş bulanık karar matrisi

	VÖK/TA	DNK/Ö	(K+FK)/ŞS	(K+FK)/(TF+AK+Ö)	(NÜ+KG)/TA	TA/PS
Albaraka Türk	(0.05,0.12, 0.22)	(0.03,0.07, 0.12)	(0.06,0.11, 0.19)	(0.04,0.04, 0.05)	(0.08,0.14, 0.23)	(0.03,0.07, 0.12)
Kuveyt Türk	(0.08,0.11, 0.15)	(0.05,0.07, 0.1)	(0.06,0.1, 0.14)	(0.04,0.05, 0.05)	(0.05,0.1, 0.18)	(0.03,0.07, 0.12)
Türkiye Finans	(0.05,0.12, 0.2)	(0.03,0.07, 0.14)	(0.05,0.11, 0.18)	(0.03,0.04, 0.04)	(0.06,0.12, 0.2)	(0.03,0.07, 0.14)

Bunu takiben her bir katılım Bankası'nın pozitif ideal çözüm (A^*) ve negatif ideal çözümden (A^-) olan uzaklıkları Tablo 3.29'deki gibi bulunmuştur.

Tablo 3.29. Verimlilik oranları için her alternatifin A^* ve A^- 'dan olan uzaklıkları

Katılım bankaları	d_i^*	d_i^-
Albaraka Türk	4.481879	1.582524

Tablo 3.29. (Devam) Verimlilik oranları için her alternatifin A^* ve A^- 'dan olan uzaklıkları		
Kuveyt Türk	4.560639	1.475144
Türkiye Finans	4.502892	1.562199

Bulanık TOPSİS'in en son adımında ise her bir Katılım Bankası'nın CC_i değerleri bulunmuş ve büyükten küçüğe doğru sıralama yapılmıştır. Buna ilişkin gösterim Tablo 3.30'deki gibidir.

Tablo 3.30. Verimlilik oranları için CC_i değerleri ve Katılım Bankalarının sıralanması

Katılım bankaları	CC_i	Sıralama
Albaraka Türk	0.260953	1
Kuveyt Türk	0.2444	3
Türkiye Finans	0.257572	2

Tablo 3.30'ye göre verimlilik oranları bağlamında Albaraka Türk 0.260953 CC_i değerleriyle ilk sırada yer alırken bunu 0.257572 değer ile Türkiye Finans ve 0.2444 değer ile Kuveyt Türk takip etmektedir.

Etkinlik ve verimlilik oranları bağlamında Katılım Bankalarının sıralamasına bakıldığında ilk iki sıradaki bankalar yer değiştirirken son sıradaki Banka hep Kuveyt Türk olmuştur. Bu ise Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın etkinlik ve verimlilik oranları bağlamında diğer iki bankadan daha az performans gösterdiğini ifade etmektedir.

SONUÇ

Belirli dönemler itibariyle kamuya duyurulan finansal göstergeler, bankacılık sektöründe performans analizinin yapılabilmesi için önemlidir.

Türkiye’de 2017 yılı itibariyle faaliyette bulunan 5 Katılım Bankası bulunmaktadır. Bunlar; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.’dir.

Çalışma, 2007 – 2016 dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde aralıksız faaliyette bulunan 3 Katılım Bankası (Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans) analize dahil edilmiştir. Ziraat Katılım Bankası A.Ş. ve Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ise sırasıyla 2015 ve 2016 yıllarında faaliyete geçtikleri için çalışmaya alınmamışlardır. İslami Bankacılık işlemleri bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızla büyümektedir. Ancak henüz beklenen düzeyde işlem hacmine sahip değildirlere. Bankacılık sektöründeki yoğun rekabet ortamında faaliyette bulunan Katılım Bankaları’nın etkin ve verimli çalışmaları önem kazanmıştır. Bu nedenle 2007-2016 döneminde faaliyette bulunan 3 Katılım Bankası’nın literatür taranarak oluşturulan 6 verimlilik ve 6 etkinlik oranı hesaplanmıştır. Verimlilik ve etkinlik oranları hesaplanan Katılım Bankaları’nın Çok Kriterli Karar Verme Modelleri’nden Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi yöntemlerine göre performans sıralaması yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, etkinlik ve verimlilik oranları bağlamında ilk iki sıradaki Katılım Bankaları yer değiştirirken son sıradaki banka hep Kuveyt Türk olmuştur. Bu durum Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın etkinlik ve verimlilik oranları bağlamında diğer iki bankadan daha az performans gösterdiğini ifade etmektedir.

Literatür incelendiğinde bankacılık sektörüne yönelik performans analizi çalışmaları sıkça görülmektedir. Katılım Bankaları'nın performansının ölçülmesine yönelik olarak Çok Kriterli Karar Verme Modelleri’nin de kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak Bulanık TOPSİS ve Shannon Entropi yöntemiyle Katılım Bankaları’nın performanslarının ölçülmesine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu nedenle çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Mohsin, M. I. A. (2005). The practice of Islamic Banking system in Sudan. *Journal Of Economic and Cooperation*, 26(4), 27-50.
- Ada, A. A. ve Dalkılıç, N. (2014). Efficiency analysis in Islamic Banks: a study for Malaysia and Turkey. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 8(1), 9-33.
- Ajibefun, I. A. (2008). An evaluation of parametric and non-parametric methods of technical efficiency measurement: applicatin to small scale food crop production in Nigeria. *Journal Of Agriculture And Social Sciences*, 4(3), 95-100.
- Akan, Y. & Çalmaşur, G. (2011). Etkinliğin hesaplanmasında Veri Zarflama Analizi ve Skostik Sınır Yaklaşımı yöntemlerinin karşılaştırılması (TRA1 altı bölgesi üzerine bir uygulama). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10, 13-32.
- Akhan, A. (2010). *Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının müşteri odaklarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Bitirme Projesi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Akın, F. ve Ece, N. (2010). İslami Finans Sistemi içerisinde İslami Bankacılığın yeri ve Türkiye'de Katılım Bankacılığının gelişimi. *Mevzuat Degisi*, 13(151).
- Aktan, B., Masood, O. ve Ashraf, M. (2014). Stability estimation of Islamic Banks: an empirical analysis. *Journal Of Academic Studies*, 16(62), 21-39.
- Al-hanidi, H. M. (2015). Ekonomik kalkınmada İslami Sukukların rolü. *Yönetim Bilimi Çalışmaları*, 42(2), 553-565.
- Alharbi, A. (2015). Development of the İslamic Banking System. *Journal Of İslamic Banking And Finance*, 3(1), 12-25.
- Alharbi, A. (2016). Development of İslamic Finance in Europe and North America: Opportunities and callenges. *International Journal Of Islamic Economics And Finance Studies*, 2(3), 109–136.
- Ali, A. M. (2015). The roots & development of Islamic Banking in the world & in Pakistan. *South East Asia Journal Of Contemporary Business, Economics and Law* *Journal Of Contemporary Business, Economics and Law*, 7(1), 58-63.

- Alpaslan, H. İ. (2014). Yeni bir finansman aracı olarak Sukuk (kira sözleşmesi) ve muhasebeleştirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6(11), 15-31.
- Alpaslan, M. & Kudun, C. (2016). Türkiye’de Sukuk uygulamaları ve vergisel boyutu. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 319-337.
- Altan, M. (2001). *Fonksiyonlar ve işlemler açısından bankacılık*. (1. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Anaç, T. & Kaya, F. (2017). Bireysel müşterilerin Katılım Bankacılığını tercih edilmesini etkileyen faktörler. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(15), 145-185.
- Arabacı, H. (2015). *Türk Katılım Bankacılığında fon kullandırma yöntemleri*. Yüksek Lisans Dönem Projesi. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Arabacı, N. (2007). *Katılım Bankalarının Türkiye’de bankacılık sektöründeki yeri, işleyişi ve performans analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Araş, O. N. & Öztürk, M. (2011). Reel ekonomiye katkıları bakımından Katılım Bankalarının kullandığı fonların analizi. *Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2), 167-179.
- Ashraf, H. S. & Giashi, A. A. (2011). Islamic Banking in Iran: progress and challenges. *Kuwait Chapter Of Arabian Journal Of Business And Management Review*, 1(2), 31-44.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslami Bankacılığın genel durumu. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 1029-1062.
- Aydoğan , K. & Çapoğlu, G. (1989). *Bankacılık sistemlerinde etkinlik ve verimlilik: uluslararası bir karşılaştırma*. Ankara: MPM yayıncı.no:397.
- Aytekin, A. & Karamaşa, Ç. (2017). Analyzing Financial Performance of Insurance Companies Traded In BIST via Fuzzy Shannon’s Entropy Based Fuzzy TOPSIS Methodology, *Alphanumeric Journal*, 5(1), 71-84.
- Bafra, E. (2015). *Katılım Bankacılığı uygulamasında İslami Bankacılık sözleşmelerin temelleri*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

- Bangladesh Bank. (2015). *Development of Islamic Banking in Bangladesh, July – September, 2015*. Dhaka: Bangladesh Bank Reseach Department.
- Battal, A. (2000). Yeni Bankalar Kanun'a göre Özel Finans Kurumlarının hukuki temeli ve bankacılık sistemi içindeki yeri. *Türkiye'de Özel Finans Kurumları – Teori ve Uygulama-* içinde (s. 197–210). İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Baykara, H. V. (2012). *Katılım Bankalarında etkinlik ve verimlilik analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Behzadian, M., Otaghsara, S.K., Yazdani, M. & Ignatius, J. (2012). A State of Art Survey of TOPSIS Applications, *Expert Sytems with Applications*, 39(17), 13051-13069.
- Bektaş, H. (2013). Türk Bankacılık Sektöründe etkinlik analizi. *Sosyoekonomi*, 19(19), 278-294.
- Bellah, M. & Masood, O. (2013). *Islamic Banking and finance*. Newcastle: Combrigce Scholars Publishing.
- Belouafi, A. & Chachi , A. (2014). Islamic Finance in the Unetide Kingdown: factors behind its development and growth. *Islamic Economic Studies*, 22(1), 37-78.
- Benli , Y. K. (2012). Veri Zarfalama Analizi (VZA) ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (TFV): konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 12(3), 369-382.
- Bilir, A. (2010). *Katılım Bankalarında müşteri memnuniyetinin belirlenmesi üzerinde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükakın, F. & Önyılmaz, O. (2012). Faizsiz Finansman Bonosu Sukuk ve Türkiye uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(7), 1-16.
- Büyükdeniz, A. (2000). Faizsiz finans kurumlarının mali sistem içindeki yeri ve çalışma prensipleri. *Türkiye'de Özel Finans Kurumları – Teori ve Uygulama-* içinde (s. 23-28). İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Canbaz, M. (2012). Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki gelişimi. F. Kaya (Ed.). *Bankacılık giriş ve ilkeler* içinde (s. 137-198). (1. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Canbaz, M. (2014). Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki gelişimi. F. Kaya (Ed.). *Bankacılık giriş ve ilkeleri* içinde (s. 149-252). (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Cavallaro, F., Zavadskas, E.K. & Raslanas, S. (2016). Evaluation of Combined Heat and Power (CHP) systems using Fuzzy Shannon Entropy and Fuzzy TOPSIS. *Sustainability*, 8(6), 1-21.
- Cingi, S. & Tarım, Ş. A. (2000). Türk Banka Sisteminde performans ölçümü, Dea Malmquest TFD Endeksi uygulaması. *Araştırma Tebliğleri Dizi* (2000 - 01), s. 0-34.
- Çalık, E. B. (2016). *Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankalarının finansman performanslarının Basel III kriterleri açısından kıyaslanması*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Çalık, E. B. & Aygün, M. (2017). Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankalarının finansal performanslarının Basel III kriterleri açısından kıyaslanması. *Journal Of Current Researches On Business And Economics*, 7(2), 48-64.
- Çanakcı, M. (2014). Çok kutuplu Dünyada İslami finans piyasaların gelişimi ve Sukuk ihraçları. *Türkiye İslami İktisadi Dergisi*, 1(2), 43-58.
- Çelik, T. (2016). Türk Bankacılık Sektöründe etkinlik analizi: 2008 - 2014. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-12.
- Çoşkun, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de bankacılığın tarihsel gelişimi. N. Aydın (Ed.). *Bankacılık uygulamaları* içinde (s. 19-44). 6. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Çürük, S. A. (2013). *İslami Finansın Türkiye'de gelişimi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Doğan, B. B., Kaya, M. & Narçiçek, N. (2017). Dünya bankacılık sektöründe İslami bankacılık sisteminin gelişimi, çalışma prensipleri ve Türkiye'de İslami bankacılığı üzerine bir analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(48), 175-190.

- Doğan, E. (2012). Banka ve bankacılık kavramı. F. Kaya (Ed.). *Bankacılık giriş ve ilkeleri* içinde (s. 3-22). (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Doğan, S. (2008). *Katılım Bankaları ve ekonomiye etkileri: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Ece, N. (2011). Dünyada ve Türkiye’de bankacılık sektöründe İslami Bankalarının gelişimi. *Akademik Barış Dergisi* (25), 1-17.
- Elgadi, M. E. (2016). *Assessing the financial performance of Islamic Banking: the case of Sudanese Banks*. Theses Of Doctor. London: University Of East London, School Of Business And Law.
- Engzell, C. (2008). Islamic Banks in the United Kingdom – growth in 21 st Century. *Uppsala University Department of Economic History*. Methods in Economic History and Research Paper.
- Ergeç, E. H., Kaytancı, B. G. ve Toprak, M. (2014). Katılım Bankası müşterilerinin bankacılık sistemi kullanım tercihleri: Mevduat Bankaları için İslami Bankacılık penceresi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 53-90.
- Ertuğrul, İ. & Karakaşoğlu, N. (2009). Performance evaluation of Turkish cement firms with fuzzy analytic hierarchy process and TOPSIS methods. *Expert Systems with Applications*, 36 (1), 702-715.
- Ertürk, A. (2000). Türkiye’de Özel Finans Kurumlarının dünü, bugünü ve yarını. *Türkiye’de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama-* içinde (s. 11-14). İstanbul: Albarak Türk Yayınları.
- Feng , C. M., & Wang, R. T. (2000). Performance evaluation for airlines including the consideration of financial ratios. *Journal Of Air Transport Management*, 6(3), 133-142.
- Güngören, M. (2013). *Bir finansal enstrüman olarak Sukuk Katılım Bankalarına uyum modellemesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Hamim, M., Naziruddin, A. & Syed, H. (2006). Efficiency of Islamic Banking in Malaysia: a Stochastic Frontier Approach. *Journal Of Economic Cooperation*, 27(2), 37-70.

- Hosseinzadeh, L.F. & Fallahnezad, R. (2010). Imprecise Shannon's Entropy and Multi Attribute Decision Making. *Entropy*, 12, 53-62.
- Huang, H.C. & Ho, C.C. (2013). Applying the fuzzy analytic hierarchy process to consumer decision-making regarding home stays. *International Journal of Advancements in Computing Technology*, 5(4), 981-990.
- Hussein, K. A. (2001). Operational efficiency in Islamic Banking: the Sudanese experience. *Islamic Research And Training Enstitute, Islamic Development Bank*, 1-42.
- Hussien, M. (2014). Performance and potential of Islamic Finance: a contextual study in UK. *Journal of Shi'a Islamic Studies*, 7(4), 441-510.
- Hwang, C. L. & Yoon, K. (1981). *Multiple Attribute Decision Making: Methods and Application*, Springer, New York.
- IIFM. (2017). *A comprehensive study of the Global Sukuk Market, July 2017, 6Th edition*. Dubai: International Islamic Financial Market.
- Islamic Development Bank. (2007). *Islamic Banking and Finance: Fundamentals and Contemporary Issues*. S. S. Ali & A. Ahmed (Ed.) Jidde: Islamic Research and Training Institute.
- Islamic Financial Services Board. (2017). *Islamic financial services industry stability Report*. Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.
- Jahanshahloo, G.R., Hosseinzadeh L.F. & Izadikhah, M. (2006). Extension of the TOPSIS method for decision-making problems with fuzzy data. *Appl. Math. Comput.* 181(2), 1544-1551.
- Jie, L, H., Meng, M.C. & Cheong, C.W. (2006) Web based fuzzy multicriteria decision making tool. *International Journal of the Computer, the Internet and Management*, 14(2), 1-14.
- Kalaycı, A. (2013). Katılım Bankacılığı: mali kesiminde nasıl bir seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51-74.
- Khan, M. M. & Bhatti, M. İ. (2008). Islamic banking and finance: on its way to globalization. *Menagerial Finance*, 34(10), 708-725.

- Kubalı, D. (1999). Performans denetimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 62(1), 31 - 62.
- Küçükkoçaoğlu, G. (2005). İslami Bankalar ve Özel Finans Kurumların çalışma notları.
- Küçükönder, H., Efe, E. & Üçkardeş, F. (2013). Çok ölçütlü karar verme yaklaşımlarından Analitik Hiyerarşi Süreci'nin hayvancılıkta kullanımı. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 91-98.
- Lai, J. (2015). Industrial policy and Islamic Finance. *New Political Economy*, 20(2), 178-198.
- Malik, A., Malik, M. S. & Shah, H. (2011). An analysis of Islamic banking and finance in west: from langging to lending. *Asian Social Science*, 7(1), 179-185.
- Matoussi, H. & Grassa, R. (2012). Is corporate governance different for Islamic Banks? A comparative analaysis between the Gulf Cooperation Council Context and Southeast Asia Context. *Working Paper* (734), s. 2-28.
- Mauro, D. F., Caristi, P., Counderc, S., Maria, A. D., Ho, L., Grewal , B. K., Masciantonio, S., Ongena, S. & Zaheer, S. (2013). Islamic finance in Europe. *Occasional Paper* (146).
- Mohamad, M., Abdullah, M. Y., Mohamad, M. A. & Zainal-Abidin, U. Z. (2013). The historical development of modern Islamic banking: a study in South-east Asia countries. *African Journal of Management*.
- Mohammed, S. U. & Ja'az, A. H. (2015). İslami Bankaların Finansman Rolü (Sukuk Finansmanı) Malezya Deneyimi. *İktisadi Bilimler Dergisi*, 10(38), 109-142.
- Mustafa, A. A. & Sa'diyah, H. (2017). Ekonominin finansmanında İslami Sukukların rolü - Malezya örneği- . *Al- Bashaer Ekonomik Dergisi*, 3(1), 67-85.
- Nakagawa, R. (2009). The evolution of İslamic Finance in Southeast Asia: the case of Malaysia. *The Journal of Applied Business Research*, 25(1), 111-126.
- Nazar, S. & Rahmani, M. (2016). İslami Sukukların sermaye piyasasındaki rolü - Malezya Sermaye Piyasasının 2000 - 2016 dönem incelenmesi. *Ekonomik ve İdari Araştırma Dergisi*, 83(19), 79-94.
- Ömürbek, N., Demirci, N. & Akalın, P. (2013). Analitik Ağ Süreci ve TOPSIS Yönetimi ile bilimdalı seçimi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 118-140.

- Özcan, S. ve Elitaş, C. (2015). Finansal aracı olarak Sukuk ve muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 17(3), 559-586.
- Özel Finans Kurumları Birliği. (2004). *Dünyada ve Türkiye'de faizsiz bankacılık*. İstanbul.
- Özeroğlu, A. H. (2014). Sukuk ve Türkiye'de Sukukun uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(19), 751-772.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının finansal etkinliği ve Mevduat Bankaları ile rekabet edebilirliği*. Doktora Tezi. Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Özkan, H. (2012). *Katılım Bankacılığın Klasik Bankalarla karşılaştırılması ve muhasebe uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denetim Akademisi.
- Özsoy, İ. (2009). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı eğitim notları*.
- Öztürk, N. (2014). *Para banka kredi*. (2. Baskı). Bursa: Ekin Yayın.
- Özulucan, A. & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların bankacılık hizmetler ve muhasebe uygulamaları açısından karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve bankacılık sektöründeki önemi. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 296 - 324.
- Polat, S. (2015). *Katılım Bankaları sigorta uygulamalarında tekafülün yeri ve geleceği*. Yüksek Lisans Bitirme Projesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Saeed, K. A. (2012). Islamic Banking in Pakistan: a review of Conventional and Islamic Banking. *Proceeding of 2nd International Conference on Business Management* (s. 1-28). Lahor: Hailey College of Banking and Finance University of The Punjab.
- Samad, A. (1999). Comparative efficiency of the Islamic Bank vis- a - vis Conventional Banks in Malaysia. *IIUM Journal of Economics And Management*, 7(1), 1-27.

- SERPAM. (2013, Mayıs). *İslami finans,islami finansın kavramı, ürünler, Dünyada ve Türkiye’de gelişimi ve geleceği*. SERPAM Araştırma Notları - 1, s. 1-12.
- Sırım, V. (2013). Türkiye'de faizsiz bankacılık sektörünün son 10 yılı ve beklentileri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), s. 185-200.
- Siddiqi, M. N. (2006). Islamic Banking and Finance in theory and practice: a survey of state of the art. *Islamic Economic Studies*, 13(2), 1-48.
- Srairi, S. A. (2011). Productivity growth in GCC banking industry: conventional versus Islamic Banks. *Journal of Knowledge Globalization*, 4(2), 59-90.
- Sümer, G. & Onan, F. (2016). Dünya’da faizsiz bankacılığının doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının gelişme süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdare Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 296-308.
- Şahin, E. (2007). *Türkiye’de dünden bugüne Katılım Bankaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- T. C. Sayıştay. (1997). *Performans denetimi özel el kitabı*. (Çev: A. Çoşkun) Ankara: T.C. Sayıştay 135. Kuruluş Yıl Dönümü Yayınları.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık teori uygulama ve yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tekez, E. K., & Bark, N. (2016). Mobilya sektöründe bulanık TOPSİS yöntemi ile tedarikçi seçimi. *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 55-63.
- Tenekeci, M. (2017). *Katılım Bankacılığın finansal istikrara etkisi: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım bankalar Birliği.
- Tok, A. (2009). *İslami finans çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye açısından değerlendirmeleri*. Ankara: Sermaye Piyasa Kurulu Hukuk İşlemler Dairesi.
- Tokul, E. (2012). *Proje bazında finansman kaynağı: Sukuk*. Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.

- Toraman, C., Ata, H. A. ve Buğan, M. F. (2015). İslami Bankacılık faaliyetlerine yönelik müşteri algısı üzerine bir araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 14(4), 761-779.
- Toraman, C., Ata, H. A. ve Buğan, M. F. (2015). Mevduat ve Katılım Bankalarının karşılaştırmalı performans analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 301-310.
- Tosun, M. (2000). Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları deneyimi ve ÖFK'ların Türk Banka Sistemi içindeki yerleri üzerine. *Türkiye'de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama-* içinde (s. 177-190). İstanbul: Albarak Türk Yayınları.
- Tunay, K. B. (2016). İslami Bankacılık ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkileri. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(2), 485-502.
- Trade, U. K. (2013). & Investment (2013). *UK excellence in Islamic Finance*.
- Türkiye Katılım Bankalar Birliği. (2004). *Dünyada ve Türkiye'de faizsiz bankacılık*.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki finansal yapı*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale: Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Tzeng, G. H. (2005). Multi - criteria analysis of alternative - fuel buses for public transportation. *Energy Policy*, 33(11), 1373-1383.
- Ural, M. (2014). Bankacılıkta sınıflandırma. N. O. Altay, C. Ç. Küçüközman, M. Ural & E. Demirel (Ed.) *Banka iktisadi ve işletmeciliği* içinde (s. 53-88). 1. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ustaoglu, D. (2014). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı sektöründeki yeri ve önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uygurtürk, H. & Korkmaz, T. (2012). Finansal performansın TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile belirlenmesi: a metal sanayi işletmeleri üzerine bir uygulama. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 95-115.
- Wang, Y.J. (2014). The evaluation of financial performance for Taiwan container shipping companies by fuzzy TOPSIS, *Applied Soft Computing*, 22, 28-35.

- Wang, T. C. & Chang, T. H. (2007). Application of TOPSIS in evaluating initial training aircraft under a fuzzy environment. *Expert Systems with Applications*, 33(4), 870–880.
- Venardos, A. M. (2005). *Islamic Banking and finance in South East Asia: its development and future*. Singapore: World Scientific Publishing.
- Yahşı, F. (2000). Özel Finans Kurumları'nın Mevzuat serüveni. *Bereket Dergisi*, 3(9), 2-24.
- Yanpar, A. (2015). *İslami finans ilkeler, araçlar ve kurumlar*. 2. Baskı. İstanbul: Scala Yayınları.
- Yardımcıoğlu, M., Ayriçay, Y. & Çoşkun, S. (2014). İslami finans çerçevesinde menkul kıymetleştirilmiş varlık; Sukuk Dünya ve Türkiye piyasası incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdare Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 157-174.
- Yılmaz, E. (2014). Yeni bir finansal aracı olarak Sukuk: çeşitleri, Türkiye uygulanması ve vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (61), 81-100.
- Yolalan, R. (2001). Bankacılıkta verimlilik konferansı. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği*. İstanbul.
- Yurttadur, M. & Demirbaş, H. (2017). Türkiye'de bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 89-117.
- Zadeh, L.A. (1965). Fuzzy Sets. *Information and Control*, 8(3), 338-353.
- Zhang, H., Gu, C., Gu, L., Zhang, Y. (2011). The Evaluation of Tourism Destination Competitiveness by TOPSIS & Information Entropy a case in the Yangtze River Delta of China, *Tourism Management*, 32(2), 443-451.
- Zin, M. Z. (2011). The effectiveness of Sukuk in Islamic Finance Market. *Australain Journal of Basic and Applied Sciences*, 5(12), 472 - 478.
- Zin, M. Z., Abdulkadir, A., Ishak, S. & Abdullatif, M. S. (2011). Growth and prospect of İslamic Finance in Malaysia. *2011 International Conference On Social Science and Humanity IPEDR*, (s. 180 - 184). Singapore: 5(1).

Zyp, V. L. (2009). *İslamic finance in the United States: prodauct development and regulatory adoption*. A Thesis Master's Degree. Washington, DC: Geargetown University Faculty of Graduate School Of Arts And Sciences.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.gov.uk/government/news/government-issues-first-islamic-bond>, (Erişim tarihi: 07/01/ 2018).

<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/11504180/UKgovernment-guarantees-its-first-Islamic-bond-for-Emirates.html>, (Erişim Tarihi: 07/01/2018).

<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/kuveyt-turk-hakkinda/gecmisten-bugune-kuveytturk>, (Erişim tarihi: 08/01/2018).

<https://www.albaraka.com.tr/albarakayi-taniyin.aspx>, (Erişim Tarihi: 08/01/2018).

<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/turkiye-finansi-taniyin/sayfalar/turkiyefinansi-taniyin.aspx>, (Erişim tarihi: 08/01/2018).

<http://www.ziraatkatilim.com.tr/bankamiz/Sayfalar/hakkimizda.aspx>, (Erişim tarihi: 08/01/2018).

<https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda/Pages/Vakif-Katilimi-Taniyin.aspx>, (Erişim tarihi: 08/01/2018).